

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Krstinić

Širitev Evropske unije na jugovzhodno Evropo – primer Srbije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Krstinić

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Somentor: asistent dr. Klemen Grošelj

Širitev Evropske unije na jugovzhodno Evropo – primer Srbije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvaljujem se mentorju, doc. dr. Milanu Brglezu za komentarje in nasvete; somentorju asist. dr. Klemenu Grošlju za vso pomoč, razumevanje in čas, ki mi ga je namenil ter za vse konstruktivne komentarje in predloge, kateri so mi bili v veliko pomoč pri pisanju diplomskega dela.

Predvsem pa se zahvaljujem svojim dragim staršem za vso neomejeno podporo in spodbudo, ki sta mi jo dajala v času mojega študija mednarodnih odnosov.

Širitev Evropske unije na jugovzhodno Evropo – primer Srbije

V diplomski nalogi bom poskušala podrobneje raziskati proces širitve EU na zahodni del Balkana, natančneje na Srbijo. Širitev EU je že več kot pol stoletja prisoten pojav, ki zajema pomemben del evropskega kontinenta in ima velik vpliv na dinamiko njegovega razvoja kot celote. Prav iz tega razloga je glavni cilj držav Zahodnega Balkana vstop v Evropsko unijo in s tem izboljšanje položaja v gospodarstvu ter medsebojnih odnosih, ki so bili dodobra skrhani tekom vojne na Balkanu. Nikakršna skrivnost ni, da je območje Zahodnega Balkana še vedno, pa čeprav je minilo že vrsto let od vojne, nestabilno in da kot takšno predstavlja grožnjo drugim državam v evropskem prostoru. Zato je glavna prioriteta EU integrirati te države in s tem doseči stabilnost, varnost in povečanje blaginje na tem delu evropskega kontinenta. Srbija kot največja in najkompleksnejša država te regije pa predstavlja še posebej velik izziv.

KLJUČNE BESEDE: širitev EU, razpad SFRJ, Srbija, Kosovska kriza, pakt stabilnosti.

Enlargement of the European Union in Southeast Europe – the case of Serbia

In the thesis I aim to further explore the process of EU enlargement on the western part of the Balkans, specifically in Serbia. EU enlargement is already more than half a century present phenomenon, which covers an important part of the European continent and has a major impact on the dynamics of its development as a whole. For this reason is the main objective of the Western Balkans integration into the European Union and thereby improvement of the economic situation and mutual relations, which have been thoroughly fractured during the Balkan wars. It is no secret that the Western Balkans is still, even though it's been many years since the war, unstable and as such constitutes a threat to other countries in European space. Therefore, the EU's main priority is to integrate these countries, thereby achieving stability, security and increasing prosperity in this part of the European continent. Serbia as the largest and most complex country in the region represents a particular challenge.

KEYWORDS: EU enlargement, the disintegration of Yugoslavia, Serbia, Kosovo crisis, the Stability Pact.

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 PREDMET PROUČEVANJA	9
2.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	10
2.3 METODOLOGIJA	11
2.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	12
2.5 CILJI DIPLOMSKEGA DELA	13
3 PROCES ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE	14
3.1 EVROPSKA UNIJA NA SPLOŠNO.....	14
3.2 ZGODOVINA ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE	16
3.3 POSTOPEK ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE.....	18
3.4 POGOJI ZA ČLANSTVO V EVROPSKI UNIJI	20
4 ZGODOVINSKO POLITIČNI KONTEKST	23
4.1 SRBIJA IN RAZPAD SFRJ.....	24
4.2 SRBIJA IN KOSOVSKA KRIZA	27
4.3 SRBIJA PO DEMOKRATIZACIJI.....	32
5 ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE NA OBMOČJE JUGOVZHODNE EVROPE	34
5.1 POLITIKA ES/EU DO BALKANSKE KRIZE	34
5.2 KLJUČNI IZZIVI V JUGOVZHODNI REGIJI	38
5.3 CILJI EVROPSKE UNIJE V REGIJI JUGOVZHODNE EVROPE.....	43
5.3.1 PAKT STABILNOSTI	46
6 SRBIJA IN VKLJUČEVANJE V EU	51
6.1 POLOŽAJ SRBIJE V REGIJI.....	51
6.2 PROCES PRIBLIŽEVANJA SRBIJE EU	57
7 SKLEP	67
8 LITERATURA	71

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

BiH	Bosna in Hercegovina
BSEC	<i>Black Sea Economic Cooperation</i> (Črnomska organizacija za ekonomsko sodelovanje)
CARDS	<i>Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation</i> (Pomoč Skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
ES	Evropska skupnost
ESPJ	Evropska skupnost za premog in jeklo
EU	Evropska unija
EZP	Evropska zunanja politika
JVE	Jugovzhodna Evropa
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
MKSJ	Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i> (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PHARE	<i>Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies</i> (Poljska in Madžarska: pomoč za obnovo gospodarstva)
SAP	Stabilizacijsko-asociacijski proces
SČG	Srbija in Črna gora
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SPS	Stabilizacijsko pridružitveni sporazum
SVE	Severovzhodna Evropa
UNPROFOR	Sile Združenih narodov za zaščito
ZEU	Zahodnoevropska unija
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 UVOD

Glavni cilj držav Zahodnega Balkana¹ je vstop v Evropsko unijo (EU) in s tem izboljšanje položaja v gospodarstvu, medsebojnih odnosih, ki so bili dodobra skrhani tekom vojne na Balkanu ter utrditev svoje demokratične vladavine. Nikakršna skrivnost ni, da je območje Zahodnega Balkana še vedno, pa čeprav je minilo že vrsto let od vojne, nestabilno in da kot takšno predstavlja grožnjo drugim državam v evropskem prostoru. Zato je glavna prioriteta EU integrirati te države in s tem doseči stabilnost, varnost in povečanje blaginje na tem delu evropskega kontinenta. Širitev EU je zelo močno politično orodje, ki povezuje celotno Evropo in zavezuje svoje članice h krepitvi in utrditvi demokracije, človekovih in manjšinskih pravic ter pravnega reda.

V diplomski nalogi bom podrobneje raziskala proces širitve EU na zahodni del Balkana, natančneje na Srbijo. Širitev EU je že več kot pol stoletja prisoten pojav, ki zajema pomemben del evropskega kontinenta in ima velik vpliv na dinamiko njegovega razvoja kot celote. Od začetka do danes se je EU dodobra spremenila tako v strukturi kakor tudi v delovanju. Ne glede na pomanjkljivosti, ki jih ima EU, je cilj vsake države regije, v kateri se nahaja država mojega raziskovalnega interesa, ki še ni integrirana, izpolniti pristopne pogoje in postati enakopravna članica. Razlogov za to je mnogo, vsekakor prednjačijo politični in ekonomski ter želja po višji ravni blaginje. Vendar pa je žal vsako leto vse težje in težje izpolniti in doseči tako visoke kriterije za vstop, ki jih postavlja EU.

Ne smemo pozabiti, da je bil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prav Zahodni Balkan prizorišče uničujoče vojne, ki je bila posledica razpada nekdanje Jugoslavije in v njej nasprotujočih si interesov narodov tega prostora. Velja omeniti, da je pred začetkom vojne bila SFRJ na prelomni točki razvoja in se je navkljub relativno visokemu ugledu v evropski skupnosti znašla na pomembni notranjepolitični prelomni točki, ki je bila posledica notranjih razvojnih antagonizmov, katere je dodatno zaostрил Miloševićev prihod na oblast v tedanji Socialistični republiki Srbiji. Njegova ekstremna nacionalistična politika je tako v devetdesetih privedla do popolne mednarodne izolacije Srbije v okviru tedanje Zvezne republike Jugoslavije (ZRJ). Ta izolacija se je končala šele po njegovem padcu, ko je prišla ZRJ v mednarodni skupnosti spet na zeleno vejo in zopet začela vzpostavljati diplomatske in ekonomske odnose z mednarodno skupnostjo in EU. Čeprav je njegov odhod pospešil proces

¹ Hrvaška, Makedonija, Albanija, Bosna in Hercegovina, Srbija, Črna gora. Kosovo (v okviru resolucije Varnostnega sveta 1244).

dezintegracije ZRJ in oblikovanja neodvisnih in samostojnih Republike Srbije in Republike Črne Gore. Četudi je za vse države jugovzhodne Evrope (JVE), ki so bile posredno ali neposredno vpletene v vojno, zaradi posledic le-te vstop in sodelovanje z EU velik izziv, velja Srbija za državo v regiji, ki se pri tem sooča z največjimi težavami in izzivi. Še več, velja za svojevrstnega zamudnika v teh procesih. Posledice vojne in razvojni zaostanek pa te procese, skupaj z nerešenimi političnimi vprašanji znotraj držav regije in v sami regiji, še dodatno upočasnjujejo. In prav zaradi prepleta navedenega ter počasne dinamike sprememb je pogojevanje članstva v EU že več let trajajoč odnos med državami JVE in EU. Pogoji, ki jih morajo države kandidatke izpolnjevati so zahtevnejši kot katerikoli prej, saj gre za ključno gibalno reform in napredka v regiji ter njeno stabilizacijo. Pa vendar, po drugi strani je pogojevanje nekakšna predpriprava članic za vstop v EU, ki pa je v primeru regije JVE še kako potreben proces.

O Zahodnem Balkanu se je prvič razpravljalo na srečanju Evropskega sveta na Dunaju, decembra 1998, kjer so se voditelji držav pogovarjali o pripravi strategije za to regijo. Določili so ločeno obravnavo držav JVE od ostalih držav prosilk za članstvo, ki so bile na višji stopnji odnosa z EU (Mehikič 2007, 187–188). Temelji za povezovanje držav Zahodnega Balkana z EU so bili zasnovani v Luksemburgu, aprila 1997, kjer so izoblikovali jasne t. i. luksemburške pogoje pristopanja držav JVE evropskim integracijam. Kasneje pa so še razširili in natančneje opredelili pogoje. To je bilo v Zagrebu, novembra 2000 in v Solunu (s Solunsko agendo), junija 2003. Evropska komisija je na teh srečanjih oblikovala temelj za bolj ambiciozno vizijo regionalnega razvoja; stabilizacijsko-asociacijski proces (SAP). Solunska agenda (o ustanovitvi evropskih partnerstev v okviru SAP) tako opredeljuje načine in sredstva za okrepitev stabilizacijskega in pridružitvenega procesa, vključno s pripravo evropskih partnerstev. S tem je bil vpeljan novi spekter instrumentov za podporo reformnega procesa v državah Zahodnega Balkana. Najbolj vplivna izmed njih so evropska partnerstva, ki temeljijo na partnerstvu za pristop za države kandidatke. Prvi sklop evropskih partnerstev je bil odobren leta 2004 z določitvijo kratkoročnih prednostnih nalog, ki jih morajo države izpolniti, da bodo deležne pomoči pri njihovih reformah in pripravah za bodoče članstvo.²

SAP je okvirna politika EU za države Zahodnega Balkana vse do njihovega vstopa. Proces SAP želi doseči tri cilje, predvsem stabilizacijo in hiter prehod na tržno gospodarstvo, spodbujanje regionalnega sodelovanja in možnost pristopa k EU. Državam v regiji pomaga

² *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

povečevati njihove zmogljivosti, da sprejmejo in izvajajo tako evropske standarde, vključno s pravnim redom EU, kot tudi svetovne standarde.³

Dinamika širitve EU je bila precej razgibana, saj je v novem tisočletju, v letih 2004–2007, pridobila kar 12 članic in prav zaradi tega se je pojavila neke vrste zadržanost glede nadaljnjih širitiv. Prav tako so se starejše države članice pričele pritoževati zaradi 'utrujenosti' od nenehnega širjenja Unije. Veliko vprašanj se je tudi pojavilo glede dejanske sposobnosti EU, da sprejema nove članice. Znova so oživele razprave o geografskih mejah, predvsem kje se začne in kje konča Evropa. Prav zaradi vseh teh zapletov in težav je proces približevanja JVE regije daleč najbolj strukturiran, saj omogoča državam članicam bistveno več priložnosti za sprotno dopolnjevanje pogojev v posameznih fazah širitve, kot je bilo to mogoče v preteklosti (Mehikić in Šabič 2008, 15). Menim, da je območje Zahodnega Balkana, ki zajema tudi Srbijo vsekakor del evropskega kontinenta, zato si mora pridobiti svoje mesto v združeni Evropi.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Predmet mojega proučevanja je Srbija in njeno vstopanje v EU, ki je del širšega procesa demokratizacije in modernizacije države. Ta pot pa zahteva globoke družbene in siceršnje spremembe v državi, še posebej glede na razgibano dogajanje na Balkanu v zadnjih dveh desetletjih. Osamosvojitve Slovenije in Hrvaške od SFRJ je sprožila niz dramatičnih, pred tem latentnih, procesov, ki se med seboj prepletajo in povezujejo. Vezni člen verige predstavlja borba Srbije za svoje ozemlje in ljudi iz petih različnih držav, ki so tvorile federacijo. Največji problem, ki se je pojavil je, da so številni prebivalci na Hrvaškem in v BiH, ki so bili srbske narodnosti čez noč postali de facto manjšina v novonastalih državah. To dejstvo je izkoristila tedaj aktualna Miloševićeva politika, ki je trdila, da Srbi ne morejo biti manjšina v lastni državi. To je bil temelj, na podlagi katerega je uradna Srbija podprla bosanske in hrvaške Srbe v boju za njihove pravice. Kasneje so razloge za vojno nadgradili in s tem opravičevali desetletja trajajočo agonijo in pustošenje območja bivše Jugoslavije. V svojem delu pa ne morem mimo vloge in pogledov evropske skupnosti in ZDA na dogajanje na Balkanu, čemur sledita v nadaljevanju še vojna na Kosovu in njegova odcepitev ter s tem

³ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

novi izzivi za Srbijo na poti demokratizacije in približevanja skupnosti evropskih narodov. Na koncu pa sledi pregled aktualnega stanja in časovni okvir ter (z)možnosti pristopa Srbije v EU glede na dejansko stanje.

2.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Glede na izbrano temo svoje naloge in problematiko, ki jo zajema menim, da je smotrno postaviti dve delovni vprašanji, ki bosta predstavljala svojevrstno rdečo nit v mojem delu. Vprašanji bom tekom podrobnejšega razvijanja in raziskovanja mojega diplomskega dela poskusila obrazložiti in podati teoretično ter empirično podprte odgovore.

V1: Ali je vključevanje Srbije v EU del širših naporov EU za stabilizacijo JV Evrope?

Pri tem vprašanju preverjam ali vidi Evropa interes v vključitvi Srbije v EU, zato da zagotovi dolgoročni mir v tem delu regije in s tem varno sosedstvo za druge države. Zunanja politika, ki jo EU izvaja na tem delu Evrope se osredotoča na zagotavljanje stabilnosti, miru, svobode in gospodarskega razvoja. Za čim bolj optimalen napredek uporablja EU stabilizacijsko-pridružitvene sporazume, ki ji omogočajo trajen napredek v regiji in izgradnjo primernih institucij. Za državo podpisnico teh sporazumov pa pomeni to pomoč in oporo v obliki izkušenj, ki jih ima EU pri urejanju zakonodaje in administracije novih držav pristopnic, vse to iz razloga, da poteka priključitev EU hitreje in da se čim prej doseže glavni cilj, ki je prost pretok blaga, kapitala, oseb in storitev tako v celotni regiji JVE kakor tudi v EU.

V2: Kakšni so izzivi srbskega vključevanja v EU?

Kakšni so dejanski problemi, s katerimi se srečuje Srbija v procesu približevanja EU? Vsekakor jih ni malo. Če samo pogledamo, kako se je ozemlje Srbije zmanjšalo, saj sta se v nekaj letih osamosvojili Črna gora in Kosovo. Slednji predstavlja velik problem, saj ga Srbija do danes ni priznala kot samostojno državo. Mnenje o Kosovu, ki je avtonomna pokrajina in ga nikakor ne moremo enačiti z statusom republike, izhaja še iz zgodovine, ki pravi, da je bilo Kosovo že od nekdaj zgodovinsko in dominantno v sestavi Srbije. Še več, mnogi verjamejo, da je 'duhovna zibelka' Srbije. Ampak večina prebivalcev Kosova ni enakega mnenja, zato med njimi in Srbijo poteka že desetletja trajajoč boj. Srbija tako ne priznava kosovske

neodvisnosti. Največji problem predstavlja odnos med ključnima etničnima skupinama, srbsko manjšino in albansko večino, kjer naj bi slednji zatiral omenjeni manjšinski del in zaradi česar prihaja do trenj, saj država, kateri pripada manjšinski narod ne odobrava tovrstne politike. Prav tako je pomembno omeniti, da se s priznavanjem Kosova postavlja pod vprašaj integriteta države Srbije, predvsem v pogledih tistih, ki vidijo v krepitvi avtonomije Vojvodine nadaljevanje t. i. kosovskega procesa. S tega vidika je vprašanje priznanja Kosova vsekakor eden od največjih izzivov, s katerimi se mora soočiti Srbija, da lahko nadaljuje pogajanja za vključitev v EU. Vendarle bo to težko dosegljiv cilj, saj srbski državni vrh vztrajno poudarja, da obstaja meja, katero Srbija ne more prestopiti, to pa predstavljata mednarodno pravo in resolucija varnostnega sveta OZN 1244.

Na drugi strani pa so v tej regiji prisotni tudi problemi, povezani s gospodarsko in politično tranzicijo ter uvajanjem bolečih socialnih in gospodarskih reform. Srbija je vpeta v regionalne spore, ki jo zavirajo pri doseganju zelenih ciljev na poti v EU in razrešitev le-teh je nujna. Na tej točki ne smemo pozabiti enega od najpomembnejših izzivov vključevanja, ki je povezan s problemom predaje zločincev balkanskih vojn Haaškemu sodišču. Žal je tudi to poglavje še vedno odprto, ga pa je potrebno zavoljo pozitivnega napredka čim prej zapreti. Naloga Srbije je čim tesnejše sodelovanje z EU, ki pa se vendarle ne kaže kot glavna prioriteta na njenem dnevnem redu. Če se ne bo pripravljena soočiti z vsemi izzivi, katerih ni malo, bo Srbija obsojena na propad. Na tej točki sta mogoča samo dva izhoda, in sicer, ali se podrediš željam EU ali pa ostaneš izoliran od ostalega dela Evrope.

2.3 METODOLOGIJA

Metodologija, ki jo bom uporabila je analiza primarnih in sekundarnih virov ter študija primera. S primarnimi viri se bom natančno osredotočila na osrednjo temo moje naloge, in sicer državo JVE, Srbijo ter vprašanja; kako daleč je s pristopom EU, kakšne vse reforme je uvedla in s kakšnim uspehom rešuje glavne prepreke pri procesu pristopanja EU. Z analizo sekundarnih virov bom dodala teoretični okvir in neko celoto, prav tako bom lahko opravila bolj natančno študijo primera.

Viri, katere bom uporabila so zelo raznoliki. Gre za strokovne knjige, monografije, ki se nanašajo neposredno na mojo temo, znanstvene in strokovne članke in druge novejši vire,

katere bom črpala s spleta. Moje glavno vodilo pri izbiri virov bo njihova aktualnost in zanesljivost oziroma kredibilnost ter pomen podatkov za mojo analizo.

2.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Moja naloga bo sestavljena iz štirih, med seboj povezanih sklopov. V *prvem sklopu* se bom osredotočila na analizo procesa širitve EU. Ta sklop bo vključeval strnjeno zgodovino prejšnjih širitvev EU, njihov potek in to, kar so vključevale. Predstavila bom, kakšni so splošni pogoji in kriteriji, potrebni za vstop države kandidatke v Unijo. Prav tako bom predstavila evolucijo postopka širitve EU; v tem delu so predvsem pomembni kriteriji za vstop, ki so se ves čas nadgrajevali. Razložila bom katere so tri faze postopka širitve in jih podrobneje opisala. Menim, da je ta dejstva potrebno vedeti, saj se neposredno nanašajo na mojo temo.

V *drugem sklopu* bom predstavila državo, ki jo raziskujem, Srbijo in njeno polpreteklo zgodovino, še posebej obdobje od začetka vojne na Balkanu leta 1991 pa do demokratizacije. Predvsem me bo zanimalo, kaj se je dejansko zgodilo s Srbijo in kakšno vlogo je odigrala ob razpadu SFRJ ter kako se je nastala kriza poglobljala. To analizo bom fokusirala predvsem na dilemo, zakaj analizirana država zaostaja za drugimi v tej regiji v procesih približevanja evroatlantskim integracijam in kaj je temu botrovalo. Prav tako bom v tem okviru obdelala Kosovsko krizo in njene posledice, ki še danes pomembno zaznamujejo oziroma stojijo na poti Srbiji v EU. Za konec sledi še predstavitev Srbije po demokratizaciji, ki vključuje odcepitev Črne gore, bolečo enostranske razglasitve neodvisnosti Kosova ter napredek v pozitivno smer proti vključitvi v EU.

V *tretjem sklopu*, ki se tesno navezuje na predhodnega, bom razložila, kakšen sta bila odziv in politika evropske skupnosti do krize na Balkanu. Z vidika moje analize je namreč pomembno vedenje, kakšne ukrepe je prevzel evropski vrh ob dejstvu, da je vojna divjala tik pred njihovim pragom in kakšne rešitve so iskali ter sprejeli. V povezavi s tem in kot posledica uničujoče vojne je potrebno omeniti, kateri so ključni izzivi, ki jih ima EU v regiji JVE. Da bo slika popolna, bom za zaključek sklopa naštel ključne cilje EU na tem področju. Ob tem bom predstavila pakt stabilnosti, njegove prednosti in slabosti ter pot do novega načina pristopanja EU, ki poteka preko SAP. V sklopu tega bo razložen način pristopanja preko stabilizacijsko-pridružitvenih sporazumov. Poleg vsega naštetega bom v poglavju še predstavila posebne pogoje, ki jih je uvedla EU glede širitve na Zahodni Balkan in novosti v

načinu pristopanja držav. Prav tako bodo izpostavljeni instrumenti SAP, ki pomagajo povečati zmožnost držav za izvajanje reform.

V *četrtem sklopu* se bom ukvarjala z vključevanjem Srbije v EU in njenim položajem v regiji. Glede slednjega se bom osredotočila na pobude, v katere se vključuje Srbija in njeno vlogo v le-teh, saj je iz njih razvidno kakšen je njen položaj v regiji v kontekstu integracije v evro-atlantski prostor. V nadaljevanju bom opisala njen položaj v pristopnih pogajanjih in probleme, s katerimi se srečuje. Tu se bom ponovno vrnila na eno ključnih preprek na tej poti; vprašanje Kosova in kosovsko-srbskih odnosov ter same vloge EU na Kosovu. Proučila bom vse primarne dokumente, ki so bili podani s strani Evropske komisije o napredku Srbije vse od leta 2006 pa do danes. S tem bom natančno orisala njen napredek na poti proti EU. Predvsem bom navedla, na katerih področjih približevanja je napredovala in na katerih mora izvajati nadaljnje reforme. Pri tem so pomembni trije kriteriji; politični in ekonomski ter stopnja napredka v uvajanju evropskega standarda. Prav tako bom predstavila, kakšna je njena perspektiva članstva v EU in pogled same Srbije na članstvo v EU.

2.5 CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Cilj diplomskega dela je predstaviti širši pomen konteksta približevanja Srbije EU, v katerem imamo dva glavna akterja. Na eni strani Srbijo in na drugi strani EU. Srbija ima kot kompleksen akter interakcije z EU na različnih področjih. Razlog za uporabo izraza kompleksen lahko najdemo v dejstvu, da je Srbija bila dolgo časa v vojni in pod sankcijami, ki so trajale dobro desetletje in je zato bila izključena iz vseh evroatlantskih organizacij. Šele zadnjih nekaj let nastopa na evropskem prizorišču kot enakopravna in suverena država, ki je zmožna graditi svojo lastno državo na temeljih vladavine prava, demokracije in človekovih pravic. Moj glavni cilj je predstaviti to pot Srbije od začetka krize na Balkanu leta 1989, preko krize na Kosovu pa vse do demokratizacije in na koncu njen zdajšnji napor za vstop v EU.

3 PROCES ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE

Preden se lotim same analize srbske poti proti članstvu v EU, moram predstaviti splošne značilnosti EU in njene dosedanje širitve. Zaradi tega bom podrobneje proučila, kateri so bili dosedanji kriteriji za vstopanje v EU in kako so se spreminjali skozi zgodovino njenega nastajanja. Posebno pomembni so specifični pogoji, ki so se razvijali v tesni povezavi z zgodovinskimi tokovi na evropskem kontinentu. Skupaj z njimi se je prav tako spreminjal postopek širitve, ki je počasi uvajal vse več dodatnih specifičnih pogojev. Moj primarni namen je na kratko predstaviti potek dogajanja nastajanja EU in njenega širjenja.

3.1 EVROPSKA UNIJA NA SPLOŠNO

Prvi indikatorji, ki so nakazovali na nastanek Evropske unije segajo nazaj v leto 1951, ko so se Francija, Nemčija, Italija in države Beneluksa⁴ s Pariško pogodbo odločile (na podlagi načrta francoskega zunanjega ministra Roberta Schumana) ustanoviti Evropsko skupnost za premog in jeklo (ESPJ), ki je bila ustanovljena z namenom skupnega upravljanja z dvema zelo pomembnima surovinama, premogom in jeklom. V tem so države članice videle instrument za zagotovitev miru, varnosti in skupne blaginje. V tistem času je bilo jeklo glavni sestavni del orožja in z ustanovitvijo ESPJ so države podpisnice imele vzajemni nadzor nad proizvodnjo le-tega. S tem so preprečile, da bi katerakoli od njih na svojo lastno pest izdelovala in proizvajala orožje, ter se oboroževala brez vednosti ostalih. Ta mehanizem naj bi preprečil, da znova pripelje do situacije, ki je vodila v 2. svetovno vojno. Kasneje sta bili ustanovljeni še Evropska gospodarska skupnost (EGS), leta 1957 z Rimsko pogodbo, ki je temeljila na velikem skupnem trgu, kateri je ponujal različne proizvode ter storitve in leta 1958 še Evropska skupnost za atomsko energijo (Kajnič in Lajh 2009, 17–22). Nadaljnji razvoj je pripeljal do tega, da so v glavnih državah ustanoviteljicah julija 1968 ukinili carine. V tem času so se izoblikovale tudi skupne politike, predvsem trgovinska in kmetijska. Skozi leta se je iz teh treh krovnih skupnosti začela razvijati EU. Pomembno prelomnico predstavlja padec berlinskega zidu leta 1989, saj se je takrat korenito spremenila politična podoba Evrope. Tako se je Nemčija oktobra 1990 ponovno združila, države srednje in vzhodne Evrope pa so se odločile za demokratični sistem vladanja in se s tem decembra 1991 osvobodile Sovjetske nadvlade. Sosledje dogodkov je pripeljalo do potrebe po nadgradnji

⁴ Belgija, Luksemburg in Nizozemska.

prejšnjega sistema. Iz tega razloga so se države članice decembra 1991 v Maastrichtu pogajale o novi pogodbi Evropske unije. Pogodbo je sprejel Evropski svet, veljati pa je začela 1. novembra 1993. Skupnim institucijam je dodala področja medvladnega sodelovanja in tako je nastala EU, katere glavni cilji so temeljili na prostem pretoku blaga, delavcev in storitev.⁵

Danes šteje EU 27 držav članic in predstavlja edinstveno partnerstvo med demokratičnimi evropskimi državami. Njeni glavni cilji so mir, blaginja in svoboda za vse državljane, katerim pripada pravica do življenja v pravičnejšem in varnejšem svetu. Dosedanji rezultati, ki jih dosega EU so zelo dobri, saj so omogočeni potovanje in trgovina brez meja, evro (enotna evropska valuta), bolj zdrava hrana in čistejše okolje, boljši življenjski standard v revnejših regijah, skupni ukrepi proti kriminalu in terorizmu, cenejši telefonski pogovori, neštete možnosti študija v tujini in še veliko več. Za nemoteno in popolno delovanje EU so države članice ustanovile organe, ki vodijo EU in sprejemajo zakonodajo. Glavni med njimi so: Evropski parlament (zastopa prebivalce Evrope), Svet Evropske unije (zastopa državne vlade) in Evropska komisija (zastopa skupni interes EU).⁶

Vse evropske države pa niso popolne zagovornice EU, ampak ne glede na to je Unija naklonjena prošnjam za članstvo katere koli demokratične evropske države. Zelo pomembna lastnost EU je ohranjanje tesnih in prijateljskih odnosov z vsemi sosedami tako v Evropi kakor ob vzhodnih in južnih obalah Sredozemlja. Država, ki je zaprosila za članstvo v EU in je bila njena prošnja uradno sprejeta, postane „država kandidatka“. Trenutno so države kandidatke tri: Turčija, Hrvaška in Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija.⁷

Glavno poslanstvo Evropske unije v 21. stoletju je: zagotoviti mir, blaginjo in stabilnost svojim prebivalcem, preseči delitve na celini, zagotoviti varno življenje državljanov, spodbujati uravnotežen ekonomski in socialni razvoj, spoprijemati se z izzivi globalizacije in ohraniti različnost narodov Evrope ter podpirati skupne vrednote evropskih državljanov. To so: trajnostni razvoj in zdravo okolje, spoštovanje človekovih pravic in socialno tržno gospodarstvo.⁸

⁵ *Evropa – portal Evropske unije*. Več o tem na spletni strani: europa.eu

⁶ *Evropa – portal Evropske unije*. Več o tem na spletni strani: europa.eu

⁷ *Evropa – portal Evropske unije*. Več o tem na spletni strani: europa.eu

⁸ *Evropa – portal Evropske unije*. Več o tem na spletni strani: europa.eu

3.2 ZGODOVINA ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE

»Začetek evropske integracije temelji na ideologiji panevropske skupnosti liberalnih demokratičnih držav, kar se še danes odraža v širitvenih kriterijih, načelih in pogojih za članstvo« (Mehikić 2007, 7). Pogoji, ki jih je bilo potrebno izpolnjevati pred vstopom v organizacijo, so se začeli izoblikovati s pojavom prvih držav, ki so prosile za članstvo. Glavni dejavnik, ki je vplival na pogojevanje članstva je bil konec hladne vojne, saj je takrat zelo veliko držav, ki jih evropska skupnost do tedaj ni poznala, zaprosilo za članstvo v EU, zato se je pojavila potreba po natančnejšem oblikovanju sistematičnih načel, pogojev in postopkov širitve (Mehikić 2007, 7-8).

Širjenje EU je potekalo več desetletij. Razdelimo jih lahko na pet valov; v prvem valu so se prvotnim šestim članicam leta 1973 pridružile še Danska, Irska in Združeno kraljestvo. Sledil je vstop Grčije, leta 1981, po petih letih sta se pridružili še Španija in Portugalska, leta 1995 je sledila še pridružitve Avstrije, Finske in Švedske. Nastopil je dolgoletni premor in po devetih letih je leta 2004 prišlo do največje širitve EU do sedaj – četrti val, in sicer pridružilo se ji je deset novih članic: Češka, Estonija, Ciper, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija. V zadnje valu širitve, tri leta pozneje 2007, pa sta v EU vstopile še Romunija in Bolgarija.⁹ Lahko trdimo, da je v 59 letih število članic, ki podpirajo in delijo, če ne enako, vsaj v ključnih delih podobno vizijo, kot jo ima ustanovitvenih šest članic, naraslo kar na 27 držav, ki so polnopravne članice. V prihodnosti čaka EU še najbolj zahteven korak, in sicer širitev na JVE.

Vizija, ki se je zdela v povojni Evropi, katero je 2. svetovna vojna opustošila, izropala, uničila in kjer je vladal kaos, totalno nemogoča, je sedaj prevladujoči način integracije, povezovanja in sodelovanja. Države, ki so si bile v zgodovini nasprotnice, so sedaj v skupnosti, kjer vsi spoštujejo enaka načela. To so: svoboda, demokracija, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Celoten sistem EU pa naj bi bil postavljen pravično in spoštljivo, upoštevajoč pravno državo. Vsekakor lahko rečemo, da tovrsten način delovanja predstavlja velik napredek in edino pravo pot za zagotovitev trajnega miru in sožitja na evropskem kontinentu, ki je bil, žal, prevečkrat žarišče konfliktov in vojen.

Potrebno je poudariti, da je širitev EU ključni politični proces tako za samo organizacijo kot tudi za mednarodne odnose v Evropi na splošno. Prav tako ima širitev daljnosežne posledice ne samo za politično podobo Evrope, ampak tudi za institucionalno ureditev, ki kot

⁹ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

taka predstavlja glavno področje politike Skupnosti. Zgodovina širitve pa priča o tem, da je le-ta stalna točka dnevnega reda EU. S stalnim prihodom novih članic se povečujeta kulturna dediščina in raznolikost, ki pomenita več izmenjavanj idej in boljše razumevanje ostalih prebivalcev kontinenta. Dolgo časa so bili glavno vodilo širitve ekonomski interesi, vendar temu ni več tako, saj sedaj znanost širitve sestoji iz razumevanja pojava kot političnega procesa, ki ga poganja več drugih dejavnikov, kot npr. kolektivna identiteta (vsi želijo postati Evropejci). V novi dobi pa Evropo določa Unija, kar pomeni, da se stopnja evropeizacije posamezne države meri z intenzivnostjo institucionalnih odnosov z EU in s sprejetjem njenih norm ter pravil (Schimmelfennig in Sedelmeier 2002, 500–503).

V teoriji lahko zasledimo tri integracijske modele širitve EU, ki so: ekonomski, kulturni in politični. V prvem primeru gre za združenje več malih entitet v krovno organizacijo, kjer predstavljajo institucije instrument držav članic in ne samostojne entitete, njihov glavni namen pa je predvsem zmanjšanje stroškov sodelovanja. V ekonomskem konceptu je bistvo sodelovanja usmerjeno spodbujanje materialnih interesov držav članic z gospodarskim sodelovanjem. V drugem primeru gre za pomik EU v smeri gradnje skupnosti, ki temelji na skupnih vrednotah. Geografsko določene entitete bi tako oživele svojo tradicijo in običaje, ki so vezani za evropski kontinent. Občutek skupne identitete bi tako deloval kot podlaga za integracijo. V tretjem primeru gre za izgradnjo skupne politike in s tem razširitev demokratične ustavne države na evropsko raven. Temelj za izgradnjo političnega modela bi slonel na demokratičnih načelih in spoštovanju univerzalnih človekovih pravic, kar bi omogočilo kulturni pluralizem in s tem bi bila kolektivna volja oblikovana postopoma, glavni cilj pa bi bil doseči razumevanje različnih identitet in njihove volje (Sjursen 2006, 2–4).

Olli Rehn, tedanji komisar za širitve, je podal naslednjo izjavo: »Leta 2009 slavimo dvojno zgodovinsko obletnico. Jeseni pred 20 leti smo doživeli padec berlinskega zidu. Maja letos praznujemo 5. obletnico širitve Evropske unije, ki je uspešno združila Vzhodno in Zahodno Evropo« (Rehn v Kaj je dobro vedeti o širitvi EU, 1). S to trditvijo potrdimo, da je narejeno veliko malih in velikih korakov za boljše jutri. Povezovanje Evrope, ki je bil nekoč mit, se zdaj resnično dogaja. Upamo na najboljše, in sicer da bo združena Evropa postala bolj konkurenčen in močnejši akter v svetovni politiki. Manjkajo le še zadnji, a nič kaj preprosti koraki; pridružitvev držav Zahodnega Balkana EU.

3.3 POSTOPEK ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE

Od držav kandidatk se pričakuje, da pokažejo, da bodo zmožne v celoti spoštovati vse pogoje in prevzeti vlogo članice. Iz tega razloga obstaja obsežen postopek odobritve, ki ga uporablja EU, zato da se dodobra prepriča, da so članice sprejete, le če izpolnjujejo vse zahteve in se s tem prav tako strinjajo institucije EU, vlade držav članic in vlada zadevne države. Skozi zgodovino so se razvijale zahteve za članstvo, ki so sedaj bolj jasno opredeljene. Tako danes države, ki se želijo pridružiti EU, sledijo v naprej določenim smernicam, EU pa nemoteno nadaljuje s povezovanjem. Države, ki imajo željo vstopiti v EU napredujejo v postopku približevanja po stopnjah, korak za korakom. Zato lahko rečemo, da sam način pristopanja spodbuja k uvajanju reform. Politika širitve EU je naravnana tako, da pri širitvi zagotavlja koristi za EU in za države, ki se ji pridružijo.¹⁰

Postopek širitve poteka v *treh fazah*, in sicer:

- V prvi fazi mora dobiti država pooblastilo, ki ga soglasno izda Evropski svet (Svet), s tem se med državo kandidatko in državami članicami začnejo pristopna pogajanja. EU v tem času za vsako državo kandidatko oblikuje okvir, ki določa splošne smernice za pristopna pogajanja. Pogajanja potekajo na ravni ministrov in veleposlanikov. Razprave so osredotočene na pogoje in časovni plan, v katerem bo država kandidatka sprejela, uveljavila in izvajala vse veljavne predpise EU.

Na kratko to pomeni, da dobi EU zagotovilo od posamezne države kandidatke o datumu in začetku veljavnosti uskladitve predpisov države z evropskim pravnim redom. Zakonodaja EU je za namen pristopnih pogajanj razdeljena na 35¹¹ tematski poglavij.¹²

- V drugi fazi opravi komisija pregled, in sicer s kandidatko natančno prouči vsako poglavje. Naloga komisije je, da spremlja uspešnost kandidatke in na

¹⁰ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu.

¹¹ »Prosti pretok blaga; prosto gibanje delavcev; pravica do ustanavljanja in svoboda opravljanja storitev; prosti pretok kapitala; javna naročila; pravo gospodarskih družb; pravo intelektualne lastnine; politika konkurence; finančne storitve; informacijska družba in mediji; kmetijstvo; varnost živil, veterinarska in fitosanitarna politika; ribištvo; prometna politika; energetika; obdavčenje; ekonomska in monetarna politika; statistika; socialna politika in zaposlovanje; podjetniška in industrijska politika; vseevropska omrežja; regionalna politika in usklajevanje strukturnih instrumentov; sodstvo in temeljne svoboščine; pravica, svoboda in varnost; znanost in raziskave; izobraževanje in kultura; okolje; zdravje in varstvo potrošnikov; carinska unija; zunanji odnosi; zunanja, varnostna in obrambna politika; finančni nadzor; finančne in proračunske določbe; institucije; druga vprašanja« (Evropska komisija 2010).

¹² *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

podlagi tega določi začetek pogajanj. Komisija obvešča Svet in Evropski parlament o napredku države z rednimi poročili in strateškimi dokumenti. Pogajanja potekajo z vsako državo kandidatko posebej, učinkovitost in hitrost pa sta odvisni od reform države in usklajevanja nacionalne zakonodaje s predpisi EU. Iz tega razloga je vsako pogajanje zgodba zase, dolžina je odvisna od držav samih. Dolžnost vsake države je, da pripravi akcijski načrt, v katerem natančneje določi, kako in kdaj bo uskladila zahteve EU s svojim upravnim in pravosodnim sistemom.¹³

- V tretji fazi poteka redno spremljanje EU izpolnjevanja zavez države kandidatke. Pogajanja glede posameznega poglavja se lahko zaključijo šele, ko so vse države članice zadovoljne z napredkom kandidatke. Ko dosežejo konsenz glede vseh pogajalskih poglavij, se pogajanja zaključijo. Podrobne določbe in pogoje vključijo v osnutek pristopne pogodbe, če se z njo strinja Svet, Komisija in Evropski parlament, jo država kandidatka in predstavniki vseh držav članic EU podpišejo. Sledi še ratifikacija, ki mora biti v skladu z ustavnimi določbami države kandidatke in držav članic. Ko je pristopna pogodba podpisana, postane država kandidatka država pristopnica in je do pristopa upravičena do nekaterih začasnih posebnih pravic. V tem času je država aktivna opazovalka v organih in agencijah EU, kar pomeni, da lahko sodeluje v razpravah, vendar nima še pravice glasovanja. Po zaključeni ratifikaciji začne pristopna pogodba veljati in država pristopnica postane država članica.¹⁴

Pomemben akter v postopku širitve vsekakor predstavlja Evropski svet, ki ima politično moč za sprejemanje vseh odločitev glede širitve in igra pomembno vlogo pri razvoju ureditve le-te. Ima pristojnosti, da zahteva izvajanje določenih reform od držav prosilk in prisoten je v vseh fazah širitvenega procesa. Potrjuje predlagane pogoje in kriterije za ocenjevanje držav prosilk v predpristopnem procesu in pogoje za začetek pogajanj. Prav tako sprejme odločitev o začetku pristopnih pogajanj na temelju ocene o izpolnjevanju pogojev, ki jo pripravi Komisija (Mehikić 2007, 37).

¹³ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

¹⁴ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

3.4 POGOJI ZA ČLANSTVO V EVROPSKI UNIJI

Pogojevanje članstva v EU ima danes dvojno vlogo. Je neke vrste orodje za izvajanje zunanje politike v določeni regiji oziroma nasproti določeni skupini tretjih držav in je hkrati učinkovit instrument integracije posameznih držav v EU (Mehikić in Šabič 2008, 17). To pomeni, da se je malce zbrisala tista ostra meja, ki je ločevala države in prepovedovala vmešavanje ene države v zadeve, ki so v pristojnosti druge države, saj so sedaj vse države povezane v celoto in predane enaki politiki. Temeljna načela so za vse enaka, dolžnost držav pa je da jih spoštujejo in delujejo v skladu z njimi.

Samo načelo pogojevanja članstva pa pomeni, da mora država prosilka širitvene pogoje, ki jih je enostransko oblikovala EU, sprejeti kot legitimne in se z njimi tudi strinjati. V obdobju, ko država odda prošnjo za članstvo, morajo biti ti pogoji zanjo zavezujoči. To načelo je pomembno predvsem zaradi tega, ker omogoča EU, da države prosilke med seboj razvrsti v različne skupine glede na stopnjo sprejemanja legitimnosti širitvenih pogojev. S tem spodbuja EU politične, gospodarske in pravno-administrativne reforme v državah, ki želijo biti njene članice, ter upošteva njihove individualne potrebe in značilnosti (Mehikić in Šabič 2008, 40–42).

V prvi širitvi leta 1969 so predsedniki vlad in držav članic na srečanju v Haagu postavili temelje širitvenih načel. Prav želja po širitvi in posledice, ki jih je le-ta s seboj prinesla so bile tiste, ki so vplivale na nadaljnji razvoj načela pogojevanja članstva. Države članice so sčasoma ugotovile, da pogoji pristopa pomembno vplivajo na njihov položaj v evropski skupnosti po širitvi, kot tudi na bodoči razvoj evropske skupnosti, na katerega vplivajo nove članice. Sama zgodovina širitev kaže na trend, da se starim pogojem stalno dodajajo novi, dopolnjeni in bolj specifični pogoji, ki veljajo za posamezne države in faze približevanja EU. V širitvi na države zahodne Evrope, so bili prvič oblikovani ekonomski pogoji, ki so vsebovali vrsto različnih specifičnih pogojev, ki so se nanašali na financiranje posameznih večjih projektov. V sam proces je vse bolj vključena javnost in različne ravni oblasti: nacionalna, regionalna in lokalna. Zelo pomembna novost za današnje kandidatke je izpolnjevanje pogojev iz mirovnih in političnih sporazumov (Mehikić in Šabič 2008, 17–18).

Ne smemo pozabiti omeniti pomembnega dejstva, in sicer v četrtem valu širitve so se izoblikovala načela pogojevanja, ki so se močno razlikovala od vseh prejšnjih širitev. Seveda, kot posledica konca hladne vojne, saj so nekoč nedemokratične države vzhodnega bloka sedaj dobile pravico do članstva v evropski skupnosti. Prosilke so v tistem času lahko dobile le

pridruženo članstvo s statusom možnih prihodnjih članic. Takrat so se tudi oblikovali kopenhagenski širitveni pogoji (Mehikić 2007, 9-11).

Za članstvo v EU lahko zaprosi vsaka evropska država, vendar je samo pridruževanje EU dolg in zahteven postopek. Sprva je potrebno razviti dobre bilateralne odnose med državo prosilko in EU, šele potem se začne uradni začetek približevanja s predložitvijo prošnje¹⁵ za članstvo. V primeru, da je prošnja veljavna, se začnejo ocenjevalni postopki EU, ki se lahko končajo s povabilom državi, da lahko postane članica. Hitrost postopka je odvisna od tega kako napreduje država na poti k skupnim ciljem in kolikšni meri upošteva direktive, podane s strani EU.¹⁶

Pogodba EU v 49. členu vključuje tri osnovne kriterije, ki jih mora izpolniti država, da lahko zaprosi za članstvo. Prosilka mora:

- biti država,
- biti evropska država,
- izpolnjevati zahteve iz 1. odstavka 6. člena Pogodbe EU: svobodo, demokracijo, spoštovati mora človekove pravice in temeljne svoboščine ter vladavino prava (Mehikić 2007, 29).

Sama vsebina posameznih kriterijev je bila razjasnjena šele kasneje s širitveno prakso. Vsi kriteriji obstajajo že od nastanka Evropskih skupnosti (ES). Prva dva sta bila vključena v ustanovitvene pogodbe, tretji pa je bil do podpisa Amsterdamske pogodbe del običajnega mednarodnega prava (Mehikić 2007, 29).

Decembra 1993, je Evropski svet opredelil merila, katera mora država izpolnjevati za pristop k EU, ki so t. i. *Kopenhagenska merila*. Glede na ta merila mora kandidatka imeti:

1. stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, spoštovanje človekovih pravic in zaščito manjšin
2. delujoče tržno gospodarstvo

¹⁵ Prošnja države, ki se želi pridružiti EU, se predloži Svetu. Evropska komisija pripravi uradno mnenje o državi prosilki, Svet pa odloči, ali bo sprejel prošnjo. Ko Svet soglasno odloči o pogajalskih pooblastilih, se lahko uradno začnejo pogajanja med kandidatko in državami članicami. Vendar to ni nekaj samoumevnega – država prosilka mora pred začetkom pogajanj izpolnjevati temeljne pogoje. (Evropska komisija: Širitev 2010)

¹⁶ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

3. sposobnost prevzema obveznosti članstva, predvsem upoštevanje ciljev politične, ekonomske in monetarne unije.¹⁷

Pomembno je omeniti, da je prvo t. i. politično merilo bilo predpogoj za začetek pristopnih pogajanj, medtem ko sta drugi dve merili morali biti izpolnjeni do vstopa v EU. Pristop prav tako zahteva prilagoditev upravne strukture kandidatke, in sicer obvezen prenos zakonodaje EU v nacionalno zakonodajo in njeno učinkovito izvajanje in uveljavljanje. Vendar, vse ni le na strani države kandidatke, tudi EU mora biti sposobna vključiti nove članice, predvsem mora zagotoviti učinkovitost in zanesljivost svojih institucij ter postopkov odločanja.¹⁸

V zgodovini je pomenilo izpolnjevanje političnih kopenhagenskih pogojev za države severovzhodne Evrope le pridobitev statusa kandidatke. Z izpolnitvijo drugih pogojev pa bi lahko postale države članice. S takšnim načinom delovanja se je povečalo število faz v širitvenem procesu, vzporedno s tem je narasla tudi možnost članic in institucij EU, da oblikujejo dodatne pogoje za prehajanje v višje faze. Prvič so se formalno oblikovali ekonomski pogoji, na osnovi katerih je komisija ocenjevala napredek držav prosilk. Tako se je vloga komisije pri oblikovanju pogojev za članstvo močno povečala. Sam podpis pridružitvenih sporazumov je pomenil kompromis med dvema skupinama držav članic: za tiste, ki so zagovarjale širitev, je omogočil okrepitev gospodarskih in političnih vezi z državami kandidatkami, za tiste države, ki so nasprotovale hitri širitvi pa jih je zaščitil predvsem na področjih, ki so bila za njih občutljiva. Pridružitev je postala predpogoj za članstvo držav, ki v preteklosti niso imele demokratične narave. Status pridružene članice je omogočil državam, ki so bile manj razvite postopno pripravo na delovanje v pogojih članstva. Bistvena posledica sklenitve pridružitvenega sporazuma je bila nadzorovanje EU pri izvajanju ciljev sporazuma in izpolnjevanje pogojev za napredovanje v procesu evropske integracije (Mehikić 2007, 9–10).

Strategija širitve EU na države jugovzhodne Evrope (JVE) je uvedla še nekaj novosti glede pogojev za članstvo. Obstoječim kriterijem so dodani novi, dopolnjeni pogoji, ki se specifično nanašajo na države JVE, saj ima vsaka kandidatka nove specifične probleme in pomanjkljivosti, ki jih predhodna pravna ureditev širitve ni predvidela. Pomembna novost širitvenega procesa je prenos pogojevanja članstva v zgodnejšo fazo odnosov med državo prosilko in EU. Države JVE so pogoje za članstvo v EU sprejele za legitimne takoj po svojem

¹⁷ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

¹⁸ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

nastanku. *Luksemburški pogoji*, sprejeti s strani Sveta EU aprila 1997 so tisti, ki so nadgradili Kopenhagenske in se neposredno nanašajo na države JVE. Prav tako predstavljajo pomemben mejnik v odnosih z EU. Pogojevanje se je nanašalo na vse države zahodnega Balkana in je poleg splošnih pogojev vsebovalo tudi specifične, in sicer za tiste države, ki so imele obveznosti iz mirovnih sporazumov. Spoštovanje slednjih je bilo pomembno za pridobitev sredstev iz finančnih programov EU ali za začetek pogajanj sklenitve pogodbenega odnosa z EU. Ocena izpolnjevanja luksemburških pogojev je bila zaupana komisiji, ki je na to temo pripravljala letna poročila. V njih se je osredotočila na ocenjevanje izpolnjevanje pogojev na šestih pomembnih področjih: demokratična načela, vladavina prava in človekovih pravic, spoštovanje in zaščita manjšin, reforme tržnega gospodarstva, regionalno sodelovanje ter spoštovanje določil mirovnih sporazumov. Novost v primerjavi z četrto širitvijo EU je predstavljalo ocenjevanje pogoja regionalnega sodelovanja. Tako je sprejetje luksemburških pogojev za začetek in zaključek pogajanj za sklenitev Stabilizacijsko pridružitvenega sporazuma (SPS)¹⁹ predstavljalo še eno veliko prelomnico v razvoju pogojev širitve. Sedaj svet obravnava le prošnje za članstvo tistih držav prosilk, ki so že podpisale SPS in ga zadovoljivo izvajajo. V primeru, da svet prošnjo države sprejme, ji podeli status kandidatke (Mehikić 2007, 26–28).

4 ZGODOVINSKO POLITIČNI KONTEKST

V poglavju, ki sledi se od splošnih tem s katerimi sem začela diplomsko delo, oddaljim in se osredotočim na osrednjo temo dela, in sicer na Srbijo. Za začetek predstavim zgodovino Srbije, od začetka Balkanske vojne pa do demokratizacije. Razlog za izbiro prav tega časovnega intervala lahko najdemo v dejstvu, da je najbolj relevanten za moje proučevanje, saj je prav ta desetletje trajajoča vojna tista, ki je pahnila Srbijo v krizo in velik zaostanek za drugimi državami te regije. V nadaljevanju posebej proučim problem kosovske krize in kakšne posledice le-ta prinaša Srbiji. Na koncu predstavim še stanje po demokratizaciji in obete za prihodnost.

¹⁹»Pristopno partnerstvo oz. Sklep Sveta je del sekundarnega pravnega reda EU, ki ga sprejme Svet s kvalificirano večino na predlog Komisije. Evropski svet je na srečanju v Luksemburgu leta 1999 prvič zadolžil Komisijo, da pripravi predlog Pristopnega partnerstva. Od takrat je Predpristopno partnerstvo glavni dokument, ki omogoča Komisiji, da nadzira izvrševanje pogojev v tretji državi. Dokument vključuje splošne in specifične pogoje, država kandidatka pa se zaveže, da jih bo izpolnila« (Mehikić 2007, 27).

4.1 SRBIJA IN RAZPAD SFRJ

Po koncu druge svetovne vojne s padcem tedanjih režimov in razvojem demokracije v zahodnih državah, so se nevarnosti za izgubo narodne identitete jugoslovanskih narodov začele zmanjševati. To pomeni, da ni bilo več potrebe po veliki in močni skupni državi, ki bi se kot taka lažje obranila sovražnika in s tem prispevala h ohranitvi specifičnosti vsakega naroda posebej. Iz tega razloga so določeni pripadniki teh narodov začeli z nacionalističnimi težnjami po lastni državi. Tito je tovrstne težave v jugoslovanskih republikah uspešno blažil s svojo karizmo in ugledom, ki ga je imel in ga je zaradi tega imela v vsem svetu tudi Jugoslavija. Na takšen način mu je uspelo ohraniti Jugoslavijo tako kot je bila, kar pomeni pet narodov v sožitju pod eno streho. Toda po smrti Josipa Broza-Tita prihodnost Jugoslavije ni bila več tako bleščeča. Prebujanje nacionalističnih idej v takratnem času je pospešilo razpad in etnični konflikt znotraj zelo heterogene Jugoslavije. Prav to neskladje, večno nasprotovanje različnih držav, ki nikakor niso našle skupnega jezika in nezmožnost sobivanja pod isto streho je pogubilo režim, ki je nastal pod taktirko Tita.²⁰

Srbija se je tedaj soočala z agresivnim in obsežnim albanskim nacionalizmom na Kosovu, saj so Albanci v času SFRJ razvili lastno politično in kulturno avtonomijo, po Titovi smrti pa zahtevali svojo republiko. Vzporedno s temi dogodki se je prav tako začela krepiti težnja Slovenije in Hrvaške po osamosvojitvi. Z začetkom leta 1987 je postal vodja srbske komunistične stranke Slobodan Milošević, ki je zagovarjal centralizacijo in pravice Srbov izven Republike Srbije. Uspelo mu je vsiliti srbsko kontrolo na Kosovu in si zagotoviti podporo črnogorske in vojvodinske politične elite. V Sloveniji se je odvijal drugačen boj, Zveza komunistov Slovenije je postala zagrizena zagovornica decentralizacije in konfederativne unije. Glede tega so Slovenci na zasedanju Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ) januarja 1990 izpostavili svoje predloge ustavnih reform, a so bili zavrženi. Iz tega razloga so slovenski delegati zapustili zasedanje. Junija istega leta pa je sledil še en udarec za SFRJ, in sicer kosovski delegati so na skupščini ZKJ razglasili Kosovo za ločeno ozemlje znotraj jugoslovanske federacije (Mehikić in Šabič 2008, 290). Dogodki so tako pripeljali do decembra 1990, ko je na volitvah zmagala Miloševićeva socialistična stranka, ki je zagovarjala srbski nacionalizem in prevzela nadzor nad Srbijo, Kosovom, Vojvodino in Črno goro.

²⁰ BBC. 1995. *The Death of Yugoslavia*. Več o tem na spletni strani: mojvideo.com

Zaradi nesodelovanja političnega vrha Jugoslavije v predlogih o konfederaciji s strani Slovenije in Hrvaške se ti dve odločita za neodvisnost. Prva je to storila Slovenija, in sicer 25. junija 1991, Hrvaška ji je sledila in istega dne objavila neodvisnost. Dva dni zatem je Jugoslovanska ljudska armada (JLA) napotila proti Sloveniji tanke in helikopterje, ki so brez kakršnegakoli dovoljenja prečkali hrvaško-slovensko mejo. Sledil je brutalen napad JNA na civilne kamione, civiliste in bombardiranje zasebnih hiš ter cest in mostov. Storzena je bila znatna škoda slovenski gospodarski infrastrukturi (Ramet 2005, 92). Vendar se je po desetih dneh vojna v Sloveniji polegla in ni bilo nikakršnega večjega razloga, da bi se nadaljevala, saj je bila Slovenija kot taka homogena država, v kateri ni bilo visokega procenta srbskih ali hrvaških manjšin. Čisto drugačna zgodba pa se je odvijala na Hrvaškem, saj je tam ostalo za mejami nekdanje skupne države znatno število Srbov. Milošević se je tako osredotočil na boj za ozemlja, na katerih je živel znatno število pripadnikov srbske manjšine, pri tem pa ga je podprla tudi Sovjetska zveza.

Leta 1991 je bilo s pomočjo JNA na Hrvaškem vzpostavljeno avtonomno ozemlje z imenom Republika Srbska Krajina. To ozemlje je bilo ustanovljeno s strani Srbov, ki so nasprotovali življenju v novi osamosvojeni Hrvaški. Politično in vojaško je Krajino podpiral Beograd. Julija 1991, po osamosvojitvi, je sledil krvav etnični spopad med Srbi in Hrvati, ki je trajal sedem mesecev in terjal veliko žrtev. Za Hrvaško je bila vojna pogubna, saj nanjo ni bila najbolje pripravljena in je izgubila tretjino ozemlja od Slavonije proti zahodu, del Dalmacije ter ozemlje ob meji z BiH. Mirovne sile OZN so na Hrvaško vkorakale marca 1992 in ločile ozemlja pod srbskim nadzorom ter izvedle razorožitev. JNA se je po prihodu mirovnih sil OZN umaknila z Hrvaškega ozemlja, in sicer v BiH, kjer se je začela situacija zaostrovati po februarjem referendumu, ki je potrdil strinjanje naroda z neodvisnostjo BiH (Mehikić 2007, 225). Sledila je tudi odcepitev Makedonije, ki jo je doletela preko njene volje, saj je ob odcepitvi Slovenije in Hrvaške bila primorana razmisliti o svojem statusu,. Takratni predsednik Kiro Gligorov je nekaj časa razmišljal o ostanku Makedonije v federalni uniji s Srbijo in Črno goro, zato je prišlo do referenduma, vendar je tri četrtine volilcev glasovalo za neodvisnost Makedonije. Januarja 1992 je Makedonija dokončno izstopila iz federacije. Na njenem ozemlju ni prišlo do večjih bojev, kajti država je bila etnično čista in z nizkim številom pripadnikov srbske manjšine (Ramet 2005, 216–217).

Aprila 1992 sta Srbija in Črna gora oblikovali lastno državo z imenom Zvezna Republika Jugoslavija, katere predsednik je bil Slobodan Milošević. Sledila je pogubna vojna v BiH. Na eni strani je potekal boj za Srbe, ki je trajal vse do leta 1995, na drugi strani pa je

potekal boj za Hrvate v BiH, ki je trajal od leta 1993 do 1994. V začetku leta 1993 je sledil Vance-Ownov načrt razdelitve BiH. Izhajal je iz predpostavke, da so narodi v BiH med seboj nerazdružljivo pomešani in da ni mogoče ustvariti treh ozemeljsko ločenih držav. Iz tega razloga so predložili oblikovanje decentralizirane države. Načrt je potrjeval obstoj treh konstitutivnih narodov²¹ v BiH in predvidel njeno razmejitev na deset pokrajin, od katerih bi vsaka imela neko mero samostojnosti, npr.: lastno policijo, skupščino in vladne pristojnosti. Cilj te kompleksne rešitve je bil uskladiti celovitost BiH in njeno večetničnost z ozemeljsko in ustavno ureditvijo, ki bi predvidela čim več avtonomije vsaki od treh narodnosti. Vendar takšen načrt je imel tudi veliko pomanjkljivosti; naletel je na mnoge kritike. Nekaterim se je zdel nepravilčen, ker je podeljeval enim več drugim zopet manj avtonomnosti. Na koncu so načrt podprli le Hrvati, medtem ko so Srbi odklanjali zemljepisne karte, Muslimani pa skorajda vse. Vance-Ownov načrt se je pokazal kot neuspešen tako na papirju kot tudi v praksi in je bil v celoti zavržen (Pirjevec 2003, 114–211). Sledila je vojna Hrvaške in BiH, kjer so Hrvati v spopadu pri Mostarju zrušili znameniti spomenik, Mostarski most. Vojna se je končala marca 1994 z Washingtonskim sporazumom, s katerim je bila v BiH osnovana muslimansko-hrvaška federacija (Ramet 2005, 237–241). Vojna Srbije z BiH je še trajala in julija 1995 je prišlo v Srebrenici do največjega pokola v Evropi po drugi svetovni vojni. Gre za poboj več kot 8000 muslimanskih civilistov s strani bosanskih Srbov. Vojska je bila pod vodstvom haškega ubežnika in vojnega zločinca Ratka Mladića. Stvari so se vse bolj začele izmikati kontroli in potrebno je bilo posredovanje ZDA, saj ES tej nalogi v tistem času ni bila dorasla. Pričelo se je pogajanje pod pokroviteljstvom ZDA in zračno posredovanje zavezniških sil NATO.

Tako je prišlo do končnega cilja, decembra 1995 je uničujočo vojno na Balkanu razrešil Daytonski mirovni sporazum, ki je bil podpisan v ameriškem mestecu Ohio. Sprte strani so našle skupno točko in začele s pogajaji. Za to so bili zaslužni predsedniki treh držav ZRJ, Hrvaške in BiH: Milošević, Tuđman in Izetbegović. Sporazum je končal vojno v BiH, potrdil njeno teritorialno celovitost in suverenost, ter določil mirovno in humanitarno misijo v BiH, ki bi pomagala k obnovi in stabilizaciji prizadete države. Srbijo je vezala določba, da mora priznati BiH in z njo tudi vzpostaviti diplomatske odnose ter preklicati gospodarske sankcije (Ramet 2005, 309–315).

²¹ Srbi, Hrvati in Muslimani.

Posledica vojn je bil razpad velike države na več manjših, etnično čistejših držav ter propad velike ideje o bratstvu in enakosti. V primeru razpada Jugoslavije se je pokazalo, da so etnične in verske razlike prevelike, da bi lahko država obstala taka kot je bila. Interesi in pogledi vsakega posameznika so bili zelo različni, poleg tega so vsi narodi bivše Jugoslavije strmeli k večji neodvisnosti in homogenosti. Te težnje so se v veliki meri manifestirale po smrti velikega idejnega vodje Josipa Broza-Tita, ki je s svojim totalitarističnim režimom nekako uspeval ohranjati ta t. i. sod smodnika v mirovanju, vendar takoj po njegovi smrti je eksplodiral in pustil za seboj veliko več škode kot je bilo to potrebno. Posledice tega so vidne še danes, saj so države še vedno v zaostanku za ostalimi v tem delu Evrope, posebej Srbija, saj je le-ta bila do nedavnega podvržena strogim sankcijam. Zaradi tega ji je toliko težje pristopati evropskim integracijam in biti konkurenčna ostalim državam v regiji, ki niso imele tako črne preteklosti.

4.2 SRBIJA IN KOSOVSKA KRIZA

Da si lažje predstavljamo za kaj sploh gre pri sporu med Srbijo in Kosovom je potrebno narediti kratko retrospektivo skozi zgodovino, in sicer leta 1389 je prišlo do znamenite kosovske bitke v bližini Prištine, posledica le-te pa je bila skoraj petstoletna podjarmljenost otomanskemu imperiju. V tem času bi lahko Srbi izginili z obličja zemlje, ampak to se ni zgodilo, njihova zavest se je krepila tudi zaradi negovanja mita kosovske bitke. V prvi balkanski vojni leta 1912 so Srbi pregnali Turke s svojega in kosovskega ozemlja in ob koncu prve svetovne vojne je tudi Kosovo postalo del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. V času Titove vladavine, v letu 1974, so pričakovali svojo republiko, ampak namesto tega so se morali zadovoljiti z avtonomijo in predsednikom pokrajine ter vlade. To je bil čas, ko je delež albanskega prebivalstva na Kosovu v veliki meri naraščal. Po Titovi smrti je marca 1981 prišlo do prve stavke študentov, ki so zahtevali republiko, sledili so nasilni protesti, ki so bili zatrti s strani policije in vojske. V vsakdanjiku Kosova pa sta napetost in nasilje postala stalna spremljevalca (Brajer in Bukovec 2008).

V središču vse večje srbske nacionalistične težnje je bila zahteve za večjo centralizacijo države, kar bi pomenilo odpravo visoke stopnje "pokrajinske avtonomije", ki je bila dodeljena Vojvodini in Kosovu v okviru konfederalne ustave iz 1974 leta. Do zgodnjih 80-ih let se je izkazalo, da se je avtonomija pokrajin Vojvodine in predvsem Kosova v mnogih ozirih približala doseganju de-facto republiškega statusa. To se je izražalo že v tolikšni meri, da bi jo

lahko primerjali z avtonomnostjo šestih konstitutivnih republik Jugoslovanske federacije. Vendar sta pokrajini kljub temu ostali formalno del suverena srbskega ozemlja (Bideleux in Jeffries, 242). Do leta 1987 se je konflikt na Kosovu le še stopnjeval. Zaradi nastale krize med Albanci in Srbi je takratni partijski politik Stambolič Ivan poslal Miloševića na Kosovsko polje, predvsem zaradi vse večjih problemov Srbov, ki so živeli na kosovskih tleh. Problem se je pojavil pri glasovanju, in sicer na Kosovu sta delovali dve vladi, srbska in albanska, ki sta se izmenjevali; Kosovo je imelo večino in zato je konstantno glasovalo proti zvezni rotaciji predsedovanja in tako so imeli glavno besedo v stvareh, ki zadevajo Srbijo, medtem ko Srbi niso imeli nikakršnih pravic. Dogajanje na Kosovskem polju je bilo zelo kritično, saj so med nemiri Albanci fizično obračunavali z Srbi in jih kamenjali. Takrat je tudi Milošević izgovoril znamenite besede, ki so ga popeljale na vrh političnih krogov, in sicer: »*Nihče vas ne sme tepsti!*«. S to izjavo se je nekako naznanil, da bo poskrbel za izboljšanje nastale situacije na Kosovu. Srbom je predlagal, naj se uprejo pritisku večine in se borijo za svoje pravice. Sledil je niz neprijetnih dogodkov, kjer je srbska manjšina vlekla na svojo stran, ostali albanski del prebivalstva pa na svojo. Takšen način upravljanja problemov ni prinesel plodne rešitve, še več, pripeljal je do nepotrebnih žrtev in dejanj, ki se ne bi zgodila v primeru pravega pristopa problemu.²²

Med letoma 1989 in 1990 je z nastalo situacijo v SFRJ in odcepitvijo ostalih federativnih republik bila visoka avtonomnost pokrajin le še kaplja čez rob, zato je bila s strani Miloševića in njegovih ultra nacionalističnih zaveznikov izničena (Bideleux in Jeffries, 242). Stanje na Kosovu se je kritično poslabšalo in začelo se je organizirano separatistično gibanje kosovskih Albancev. Tako so Albanci na Kosovu leta 1990 ustanovili svojo skupščino, ki je sprejela deklaracijo o Kosovu kot samostojni republiki v okviru federacije. Srbi so temu nasprotovali in prepovedali delovanje kosovske skupščine, njeni člani pa so pobegnili v tujino. Zaostrovanje situacije med Srbi in Albanci na Kosovu se je nadaljevalo.²³ Epski boj, ki je potekal med Srbi in prebivalci z etnično albansko večino za nadzor Kosova pa je odigral ključno vlogo pri oblikovanju, utrjevanju in morebitnem propadu Miloševićevega režima (Bideleux in Jeffries, 242).

²² BBC. 1995. *The Death of Yugoslavia*. Več o tem na spletni strani: mojvideo.com

²³ BBC. 1995. *The Death of Yugoslavia*. Več o tem na spletni strani: mojvideo.com

Konec vojne v Bosni in Hercegovini ZRJ še vedno ni prinesel zelenega miru, saj je po dvoletnem konsolidacijskem obdobju od podpisa premirja kriza na Kosovu dosegla vrelišče in dokončno izbruhnila. Leta 1997 se je na tem območju odvijal konflikt med Osvobodilno vojsko Kosova (OVK) in srbskimi silami. Politično in strateško gledano sta dva ključna dogodka spremenila tok dogajanja na Kosovu. Prvi je bil podpis Daytonskega sporazuma, ki je končal vojno v BiH. V času po njem je bila večina sankcij proti ZRJ odpravljenih in EU je priznala to državo kot naslednico stare Jugoslavije. Ta dogodek se je pri kosovskih Albancih izrazil kot velika travma, saj se je Dayton nanašal na BiH in tako končal sovraštvo med Hrvaško in ZRJ, medtem ko Kosovska kriza ni bila niti omenjena niti se ni razpravljalo o njej. Drugi dogodek je v tesni povezavi s prvim, saj je zaradi nastale situacije na svoj račun prišla OVK. Končno je lahko opravičevala svoje težnje po bolj radikalnih uporih, saj je bilo evidentno, da jih tihi protesti niso pripeljali nikamor (Judah 2008, 79–81). Od leta 1997 je sledilo sosledje tragičnih dogodkov, ki so vključevali etnično čiščenje, razseljevanje oseb, netenje sovraštva in vsesplošno anarhijo. Iz tega razloga je bila leta 1998 ZRJ deležna vedno ostrejših in strožjih sankcij s strani EU zaradi težke situacije na Kosovu, saj so se pojavljale kršitve demokratičnih načel, hujše kršitve človekovih pravic in pomanjkanje medijske svobode (Kajnič 2008, 175).

Februarja 1999 je jugoslovanska armada po neuspešnih pogajanjih med srbsko in albanski stranjo na Kosovu v Rambouilletu, pod pritiskom mednarodne skupnosti začela s ponovno ofenzivo. Situacija je pripeljala celo do te mere, da je prišlo do prve *out-of-area* NATO operacije na območju Evrope, ki je potekala brez pooblastila Varnostnega sveta. V času med 24. marcem in 10. junijem 1999 je prišlo do zračnih napadov na ZRJ. Vojaška operacija zveze NATO je dosegla zeleni cilj, saj je končala ofenzivo jugoslovanske armade na Kosovu in njen umik s tega območja (Kajnič 2008, 188–189). Sam namen operacije NATO ni bil preseči ali zaobiti politiko in diplomacijo, ampak je bil sestavni del širšega paketa političnih ciljev, ki bi v običajnih okoliščinah napredovali z manj nasilnimi sredstvi, vendar v tem primeru to ni bilo mogoče. NATO je poudaril, da ni v prepiru z ljudstvom Jugoslavije, ki je že predolgo časa bilo izolirano v Evropi zaradi politike lastne vlade. Njihova akcija je bila predvsem usmerjena proti represivni politiki odločanja političnega vrha v Jugoslaviji. NATO je bil mnenja, da je njihova moralna dolžnost ustaviti nasilje in končati humanitarno katastrofo na Kosovu (Van Ham in Medvedev 2002, 56–57). Tu se je znova pokazala nemoč EU, da po mirni poti reši krizo, ki se je dogajala tik pred njenim pragom. Čeprav se je njena

moč od podpisa Daytonskega sporazuma postopoma povečevala, ni dosegla te točke, da bi bila kos tako zapleteni situaciji kot je bila kriza na Kosovu.

Eden od glavnih ciljev Miloševićeve 78-dnevne vojne na Kosovu je bil obrniti bombardiranje NATA sebi v prid in se znebiti čim večjega števila Albancev. Prav tako je Milošević upal, da se bo konflikt razširil na Makedonijo. Vendar do tega ni prišlo, saj je NATO hitro ukrepal in postavil begunska taborišča ob meji. V prvih dneh vojne NATO ni dobil svetovne podpore, saj je ZRJ uspelo predstaviti svoj položaj v luči nedolžne žrtve in agresije NATA. Poskušala naj bi obraniti svojo ozemeljsko celovitost, ampak pokazalo se je, da temu le ni tako, saj je njene argumente potolklo dejstvo o nekaj deset tisoč mrtvih Albancev. Bombardiranje NATA je bilo večinoma naravnano na vojaške cilje in stavbe kot so generalštab v centru Beograda. Le-ti so bili v večini prazni, ko so bombe padle, saj cilj ni bil ubijanje velikega števila ljudi. Vendar ne glede na NATO opozorila glede ciljev, je v času bombardiranja umrlo na stotine civilistov srbske in albanske narodnosti, na tisoče pa jih je bilo ranjenih (Judah 2008, 88–90).

V času trajanja Kosovske vojne, maja 1999, je bil Milošević obtožen s strani sodnega tribunala ZN v Haagu za jugoslovanske vojne zločine. Obtožen je bil odgovornosti za dogajanje na Kosovu, vključno z pokolom v Meji in Račaku ter deportacijo več kot 800.000 Albancev. Ker se je vse to zgodilo v zelo kratkem času, so bili Srbi prepričani, da je sodišče v Haagu zgolj politično orodje vzhodnih voditeljev. Vendar stvar ni bila v tem, dejansko je takratni glavni tožilec Louise Arbour pohitel z obtožbo srbskega voditelja, ker se je zbal, da se bo le-ta pogajal za neke vrste imuniteto in s tem postavil pogoj za prenehanje vojne na Kosovu. Ampak do podelitve imunitete ni prišlo. Bombardiranje Jugoslavije se je zaključilo in po tednih trdih pogajanj, zlasti med Rusi in Američani, je bila usoda Miloševića zapečaten. Rusija, ki je do te točke podpirala Miloševića sedaj ni več mogla pomagati. Tako so vsi nadaljnji Miloševićevi poskusi za doseg začrtanih ciljev, kot so vojna v Makedoniji in upor bosanskih Srbov, padli v vodo. Srbske sile so se morale umakniti s Kosova. Sam dialog med Srbijo in MS je ponehal, medtem ko pa se je približevanje EU zamrznilo. Miloševićeva diktatura je strmoglavila 5. oktobra 2000. Nekdanji srbski voditelj je tako končal v priporu v Haagu in v času sojenja, 11. marca 2003, tam tudi umrl (Judah 2008, 90–91).

Po koncu bombardiranja Jugoslavije, junija 1999, je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 1244, s katero je bila ustanovljena Začasna misija Združenih narodov na Kosovu (UNMIK). Glavni mandat misije je bila pomoč pri obnovi Kosova ter zagotavljanje prehodne

uprave, vzpostavitev in nadzor razvoja začasnih demokratičnih samoupravnih institucij in zagotavljanje pogojev za mirno in normalno življenje vseh prebivalcev države. Struktura UNMIK-a je bila sestavljena iz stebrov, ki so predstavljali prioritete naloge, le-te pa so se skozi desetletje delovanja spreminjale. Sprva se je UNMIK ukvarjal z statusom beguncev in razseljenih oseb, po reorganizaciji leta 2001 pa je bila prioriteta obrnjena na civilno upravo, policijo in pravosodje. Za varnost in mir na Kosovu je skrbela misija NATA, pod imenom Kosovska sila (KFOR), ki je bila ustanovljena 12. junija 1999. Medtem, ko je bila gospodarska obnova v pristojnosti EU in izgradnja institucij pod jurisdikcijo OVSE. Kljub številnim kritikam je misiji UNMIK uspelo doseči veliko zadanih ciljev (Judah 2008, 94–97). Maja 2001 je bil sprejet nov ustavni okvir za Kosovo, na podlagi katerega so bile februarja 2002 ustanovljene začasne institucije samouprave. Prve demokratične volitve so potekale novembra 2001 (Mehikić in Šabić 2008, 299).

V letu 2006 so se nadaljnem statusu Kosova začela pogajanja med Beogradom in Prištino, kajti še vedno je bil pod OZN resolucijo 1244. V interesu Beograda je bilo ohraniti Kosovo v sklopu Srbije, medtem ko so kosovski Albanci hoteli samostojno državo. Posebni pogajalec OZN je predstavil predlog za rešitev kosovskega vprašanja, in sicer nadzorovano neodvisnost, vendar le-ta ni bila uspešna, zato so se pogajanja decembra 2007 zaključila, februarja 2008 pa je Kosovo že razglasilo državo (Brajer in Bukovec 2008). Od te kritične točke naprej se je neprestano pojavljalo vprašanje priznanja Kosova s strani Srbije, ki je kot tako predstavljalo veliko oviro pri njenem napredku izpolnjevanja kriterijev za vstop v EU. Za doseg konkretnih ciljev je obvezno sodelovanje obeh vpletenih držav, ki obsega tesno sodelovanje s srbsko vlado pri reševanju vprašanja priznavanja Kosova ter sodelovanje z misijami EU pri pripravi rešitve glede statusa.

Kosovo še danes ostaja pod upravo resolucije Varnostnega sveta OZN 1244. Vendar bi morala EU na tem področju ukrepati in pomagati obema stranema, da razvijeta strategijo, ki je vsekakor v interesu vseh državljanov Kosova. Ta strategija bi vključevala priznanje upravičenega interesa Srbije za dobrobit kosovskih državljanov, ki pripadajo srbski skupnosti in njihovo vključevanje na različnih ravneh upravljanja. Vsekakor se je potrebno premikati v smeri pozitivnega razmišljanja, zato lahko rečemo, da so zadnje občinske volitve na Kosovu bile uspešne, opaziti je bilo sodelovanje srbske manjšine v procesu, kar nakazuje na pripravljenost, da z izvolitvijo svojih predstavnikov vzamejo politično usodo v svoje roke. Prav tako je kosovskemu vodstvu uspelo vzpostaviti dobre sosedske odnose z vsemi vladami v regiji, ki so se bile pripravljene odzvati. Posebej lahko izpostavimo Hrvaško, ki ima

priložnost odigrati vodilno vlogo v regiji kot most, ki povezuje Kosovo in Srbijo (Swoboda 2010).

4.3 SRBIJA PO DEMOKRATIZACIJI

ZRJ je zaradi stanja v katerem se je znašla s krizo na Kosovu leta 1998 in bremena vojne v BiH bila povsem izvzeta iz obstoječe politike mednarodne skupnosti in EU. V Paktu stabilnosti in procesu stabilizacije in pridruževanja, kjer sta vodilni normi, spoštovanje človekovih pravic in demokratičnih načel, tisti, ki poganjata proces stabilizacije in omogočata pridruževanje evropskim integracijam, ZRJ v nastali situaciji ni našla svojega mesta. Tako je vse do jeseni 2000 bila izključena iz okvirov mednarodne politike do regije (Kajnič 2008, 196).

Politika EU do ZRJ v času Kosovske krize je bila sestavljena iz krepitev in podaljševanja različnih sankcij. Le-te so vključevale embargo na orožje, omejitve pri podeljevanju vizumov, prepoved letenja jugoslovanskih prevoznikov na območju ES, embargo na nafto in prepoved investiranja v ZRJ. Do preobrata pride v septembru 1999, ko je svet napovedal stike z opozicijo in tako so se sankcije nadaljevale z diplomatsko podporo opoziciji. Vendar tudi to ni pomagalo v smeri pozitivne razrešitve in s tem približevanja EU. Zato je poleti 2000 EU začela uporabljati drugačna sredstva do ZRJ, in sicer delovala je v nasprotju z načeli ozemeljske celovitosti in nevmešavanja v notranje zadeve suverene države. Kosovo in del Črne gore je izvzela iz režima sankcij proti ZRJ, aktivno je podpirala opozicijo in nagovarjala srbsko ljudstvo naj se odloči za svobodo. Neposredno pred volitvami septembra 2000 je EU obljubila podporo pri gospodarskih in političnih reformah ter pri integraciji ZRJ v mednarodno skupnost, če se ljudstvo upre Miloševićevemu režimu (Kajnič 2008, 197).

Prelomnico za Srbijo v odnosih z EU predstavljajo predsedniške volitve konec leta 2000, ko je s podporo koalicije opozicijskih strank zmagal Vojislav Koštunica in tako premagal Slobodana Miloševića. Posledica tega je bila t. i. buldožerska revolucija, ki je končala oblast Miloševića. EU je ob tem nemudoma ukinila vse sankcije proti ZRJ in naročila, naj se proučijo možnosti za hitro vključitev ZRJ v Pakt stabilnosti in ostale obstoječe programe. Marca 2002 sta pod pokroviteljstvom EU Srbija in Črna gora podpisali Beograjski sporazum o preoblikovanju državne zaveze, nekdanja ZRJ se je preimenovala v Srbijo in

Črna gora (SČG). Nova ustava je v veljavo stopila 2003 in je predvidela možnost odcepitve Črne gore po triletnem prehodnem obdobju (Mehikić 2007, 226). Vendar je bilo politično ozračje v državi že nekaj časa zelo napeto, saj se niso vsi strinjali z nastalo situacijo. Vrhunec vrelišča je bil dosežen leta 2003 z atentatom na liberalnega politika in takratnega premiera Zorana Djindjića s strani srbskega nacionalista. Premier je najavil, da bo v letu 2002 začel z borbo proti organiziranemu kriminalu in je zato bil tarča več atentatov, ki pa niso uspeli. Vendar 13. marca 2003 je bil atentat uspešen in s tem tudi usoden za premiera. Kljub tragičnemu dogodku je družbeno-politični položaj v državi ostal enak. Junija 2004 je zmagal na predsedniških volitvah Boris Tadić, ki se že od samega začetka zavzema za bolj pro-evropsko zunanjepolitično usmeritev države (Posch 2009, 14).

Vzporedno s temi dogodki so se na drugi strani dogajali poskusi približevanja Srbije EU in normalizacije stanja v sami državi. Novembra 2000 je na zagrebškem vrhu držav JVE regije in EU bilo dotičnim državam rečeno, da so potencialne kandidatke. Srbija je z EU podpisala Okvirni sporazum o uresničevanju programa pomoči in podpore EU, ki je bil ratificiran marca 2003. Vlada Republike Srbije je v leta 2002 ustanovila Svet za evropske integracije, katerega glavna naloga je opazovanje, ocenjevanje in usmerjanje približevanja Srbije EU. Vlada je ustanovila tudi operativno telo, in sicer Komisijo za koordinacijo procesov za približevanje EU. Leta 2004 je bil ustanovljen še posebna vladina služba za zadeve, povezane s približevanjem EU, in sicer Urad za približevanje Evropski uniji.²⁴

V letu 2006 je Črna gora razglasila neodvisnost, Srbija jo je priznala in uredila bilateralne zadeve po mirni poti. Prve parlamentarne volitve v Srbiji so potekale 2007, izvedbo le-teh je pohvalila tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, saj naj bi s tem Srbija dokazala, da je naredila velik premik pri enakopravnemu zagotavljanju svobode izražanja volje volivcev (Mehikić in Šabić 2008, 294–295). Na volitvah je zopet zmagal zahodnjaško usmerjeni Boris Tadić, kateremu je bil to že drugi mandat.

Vendar že februarja 2008 pride do novih problemov, od že tako zdesetkana Srbije se je enostransko osamosvojila še nekdanja avtonomna srbska pokrajina Kosovo, z glavnim mestom Priština. Kosovo danes predstavlja Srbiji glavno oviro na poti v EU, saj ima le-ta pomisleke glede njegovega priznanja, kajti trdno je prepričana, da Kosovo predstavlja zgodovinsko ozemlje, ki je že od nekdanj del Srbije.

²⁴ *Veleposlaništvo Republike Srbije – Ljubljana*. Veš o tem na spletni strani: ambasadasrbije.si

5 ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE NA OBMOČJE JUGOVZHODNE EVROPE

Sledeče poglavje začnem z zgodovinskim pregledom, ki nam razloži kakšna je bila politika ES/EU do balkanske krize. Menim, da je pomembno vedeti odziv in reakcijo EU na tovrstno dogajanje, ki se je odvijalo neposredno na njenem pragu in je pomembno sooblikovalo evropsko politiko do regije in hkrati zaznamovalo razvoj EU. Povezano s tem se prav tako pojavijo glavni izzivi za stabilizacijo in sodelovanje v regiji JVE, ki je bila konec prejšnjega stoletja podvržena uničujoči vojni in še danes trpi zaradi njenih posledic. Prav zaradi tega regijo bremenijo razne težave, ki so neposredno povezane s težavo pristopanja držav EU. Poglavje zaključim z izpostavljanjem ciljev, katere ima EU postavljene za države JVE in predstavitevijo Pakta stabilnosti za JVE, glavnega instrumenta, ki je prinesel mir v to regijo.

5.1 POLITIKA ES/EU DO BALKANSKE KRIZE

Odnosi Evropske skupnosti (ES) z Jugoslavijo so temeljili na sporazumu o sodelovanju med SFRJ in EGS, ki je bil podpisan leta 1980 za nedoločen čas. Le-temu je pripadal tudi finančni protokol, konec maja 1991 je ES potrdila vključitev Jugoslavije v program PHARE²⁵ (Kajnič 2008, 120–121). Kljub svetli prihodnosti in dobri poziciji Jugoslavije v ES je prišlo do nenadnega preobrata, in sicer junija 1991, sta se Slovenija in Hrvaška odcepili od Jugoslavije in razglasili neodvisnost, kar pa je pomenilo začetek balkanske krize.

Problem Jugoslovanske krize je dodobra pretresel mednarodno skupnost, saj je odnos do vprašanja samoodločbe narodov in drobljenje večnacionalnih držav nastal v strahu pred Sovjetsko zvezo, saj bi razpad le-te in nastanek novih, malih in nestabilnih držav pomenilo negotovost nad razvojem jedrske zmogljivosti Sovjetske zveze. Takratna reakcija ES je prav tako vezana na nelagodje ob razpadu federacije predvsem zato, ker se je v tem času bolj nagibala k močnejši povezavi v smeri federacije. Iz tega razloga ni nenavadno, da je bil prvi odziv mednarodne skupnosti v odnosu do Jugoslavije podpora celovitosti države, ta odločitev pa je pripeljala do gospodarske pomoči in ugodnega trgovskega sporazuma z ES, ki naj bi umiril krizo, ki se je razplamtela na Balkanu. Mnenje ES je bilo, da bo z učinkovitimi

²⁵»PHARE je kratica za program 'Poljska in Madžarska – pomoč za obnovo gospodarstva'. Prvi program za pomoč, prvotno namenjen le Poljski in Madžarski, kasneje se je pa razširil na celotno Srednjo in Vzhodno Evropo. PHARE se financira iz rednega proračuna ES.« (Kajnič 2008).

gospodarskimi reformami uspela ohraniti enotnost države in se s tem izogniti priznavanju novih držav, ki bi posledično bile v primeru priznanja v skladu z mednarodnimi normami in tako bi bila mogoča mednarodna intervencija s strani mednarodne skupnosti in OZN. Do takrat pa mednarodna skupnost ni imela ne mehanizme ne norme za obnašanje, ni imela niti dosledne prakse na katero bi se lahko oprla v tem primeru. Zaradi nezanimanja ameriške administracije za problem razpada SFRJ je mednarodno reševanje spora padlo na evropska 'pleča'. Evropska dvanajsterica je od začetka jugoslovanske krize vodila zunanjo politiko v okviru ES, zveze NATO, OZN in tudi KVSE. Tako je ES vodila politiko korenčka in palice, saj je na eni strani ponujala gospodarska sredstva v obliki pomoči, po drugi strani pa je grozili z gospodarskimi sankcijami (Kajnič 2008, 122–128).

Žal pa ne eno ne drugo ni zaleglo, kajti velik problem je predstavljalo neusklajeno delovanje članic ES, saj niso imela sredstva ne notranje usklajenosti glede mnenj o normah ozemeljske celovitosti države in ne pravice narodov do samoodločbe. Prav zaradi tega je bilo nemogoče preprečiti eskalacijo problema v večnacionalni SFRJ. Sosledje dogodkov je pripeljalo do tega, da se je kriza v Jugoslaviji samo še povečevala, dokler ni dokončno izbruhnila in za seboj potegnila dogodke, ki so privedli do desetletja trajajoče uničujoče vojne, katere stalne spremljevalke so bile vedno nove, ostrejšše sankcije, katerih cilj je bil končati to pustošenje.

V diplomatski odnosih do krize v SFRJ je ES zavzela zelo visok profil, saj je na diplomatske pogovore v Beograd navadno odhajala trojka, načelu s predsednikom komisije. Pet dni po razglasitvi samostojnosti Slovenije in Hrvaške 30. julija 1991 se je trojka prikazala v Beogradu. Srečali so se s predsedniki jugoslovanskih republik. Njihova glavna zahteva je bila spoštovanje že dogovorjenega paketa tj. ustni dogovor o prekinitvi ognja, ki vključuje trimesečni moratorij na slovensko in hrvaško deklaracijo o neodvisnosti in ponovno vzpostavitev zveznega predsedstva. S tem je ES sprejela posredniško vlogo in povzročila dvoje; prvič, obema stranema v konfliktu je dala enakopraven status in drugič, aktivno je usmerjala potek dogajanja. Nadaljnje dogajanje, 7. julija, privede do podpisa Brionske deklaracije, v kateri so se vse strani dogovorile o trimesečnem moratoriju in se odpovedale sovražnostim in enostranskim dejanjem. Prav tako je deklaracija vključevala neoboroženo opazovalno misijo, ki bo skrbela za izvrševanje dogovora. Vsi indikatorji so kazali na zmago ES in diplomacije, vendar temu ni bilo tako (Kajnič 2008, 133–136).

V nadaljnji razpravi o mandatu opazovalne misije se je pokazala nova točka na dnevnem redu, in sicer uporaba vojaške sile, ki je bila deležna številnih kritik in odprlo se je vprašanje o dejanskem cilju politike ES v reševanju krize v Jugoslaviji. Kljub temu se je državam članicam ES uspelo dogovoriti o mandatu Zahodnoevropske unije (ZEU), in sicer strinjali so se, da se proučijo možnosti za učinkovito podporo ZEU opazovalni misiji v Jugoslaviji. Težave v razlikah niso bile prisotne le v tem primeru, kmalu se je postavilo tudi vprašanje o vlogi mednarodne skupnosti pri dokončni rešitvi krize. V ta namen je bila ustanovljena skupina strokovnjakov, ki je bila zadolžena za proučitev vseh predlogov o prihodnji politični ureditvi Jugoslavije. Doslednost ES pri uresničitvi načrtanih ciljev je bila vidna že 6. avgusta 1991 v deklaraciji o Jugoslaviji. V njej so se države članice ES zavzele za sklic pogajanj o prihodnosti Jugoslavije in pokazale pripravljenost za organizacijo pogajalske konference, katere glavno vodilo je bilo zasnovano po načelih nespreninjanja notranjih in mednarodnih meja s silo ter da mora vsaka rešitev jamčiti pravice manjšin v vseh republikah. Načelo nespreninjanja notranjih meja je ob vse večjih težnjah ostalih narodov po odcepitvi od SFRJ izpodrinilo načelo ozemeljske celovitosti. ES so preostala le tri sredstva s katerimi je lahko razpolagala v odnosu do balkanske krize. To so: javno mnenje, gospodarske sankcije in grožnja priznavanja Slovenije in Hrvaške (Kajnič 2008, 137–138).

Ob vnovičnem nedoseženem strinjanju o vlogi ZEU in okrepitvi opazovalne misije se je pojavila težnja po sodelovanju OZN pri reševanju jugoslovanske krize. Iz tega razloga je OZN 25. septembra 1991 sprejela resolucijo za aktivno vključitev v reševanje krize in pozvala generalnega sekretarja OZN, da ponudi svoje usluge ter da skladno s VII. poglavjem listine OZN uvede embargo na orožje (Kajnič 2008, 139). Vzporedno s tem se je počasi iztekal trimesečni moratorij na osamosvojitve Slovenije in Hrvaške, zato je bilo potrebno ugotoviti kako naprej. Priznanje bi pripeljalo do spremembe narave konflikta, saj bi iz notranjega prerasel v mednarodnega, hkrati bi pa priznanim nekdanjim jugoslovanskim državam podelilo pravno subjektiviteto in s tem pravice ter dolžnosti. Iz tega razloga so pozvali ES naj počaka s priznanjem, saj bi le-to vodilo v nasilje in ogrozilo mirovne konference. Premirje je bilo doseženo in prišlo je do prošnje s strani jugoslovanskih oblasti za vzpostavitev mirovne operacije v okviru OZN na ozemlju Hrvaške. Zunanji ministri ES so 16. decembra 1991 napovedali priznanje republik, ki bodo izrazile želje po tem in bodo izpolnjevale kriterije, sprejete na osnovi zaključkov Bedinterjeve komisije. Na tej točki se je zopet pokazala popolna neusklajenost ES, saj je Nemčija nemudoma naznanila, da bo priznala Slovenijo in

Hrvaško. To je naredila brez arbitražnega poročila, ki naj bi naznanilo ali država izpolnjuje pogoje, ki jih je postavila komisija (Kajnc 2008, 141–142).

Nadaljnje dogajanje pripelje do triletne vojne v Bosni in Hercegovini (BiH), katere glavni akterji so bili Srbija, ki se je borila za velik delež svoje manjšine v Bosni in Hrvaška, ki se je prav tako borila za svoj manjši delež manjšine, ki se je nahajala na bosanskih tleh. Oboji niso hoteli postati manjšina v svoji domovini, kajti ravno takšna usoda bi jih doletela ob odcepitvi BiH. V tem napetem boju za neodvisnost se je ES le medlo odzivala na situacijo s pogajanjem in gospodarskimi sankcijami. V namen pomoči je bila ustanovljena misija UNPROFOR s strani OZN, ki je uspešno dostavljala in razdeljevala humanitarno pomoč. Ob neuspelem poskusu ES, da sama reši situacijo do katere je prišlo v Bosni ji že na začetku priskoči na pomoč OZN. Vendar po skoraj triletnem neuspešnem posredništvu pride šele z angažmajem ZDA do premirja in podpisa mirovnega sporazuma. Vojna se je dokončno končala novembra 1995 s podpisom Daytonskega sporazuma v Ohiu v ZDA.²⁶

Zgoraj napisana dejstva nakazujejo na to, da je bil odziv ES na krizo v Jugoslaviji vse prej kot dobro načrtovan. Skozi celotno obdobje od začetka pa do priznanja držav ni bilo nekega jasno zastavljenega cilja, vidna je bila razcepljenost med normami in notranje neskladje, ki je spremljalo ES vse do konca. V tem obdobju je skupna politika držav članic bila še v povojih, saj se norme in načela, ki bi veljala za vse postopno izoblikujejo. Razlog za neuspešno ravnanje v primeru jugoslovanske krize lahko najdemo v dejstvu, da so se članice ukvarjale pretežno same s sabo in iskale načine kako se bodo uskladile in znašle v skupnem sosedstvu ter oblikovale skupno politiko. Začetni trud z Brionsko deklaracijo se žal ni obrestoval in sledilo je zaporedje propadlih mirovnih dogovorov, ki so pahnili ES v nemoč. Sama vloga ES v konfliktu na Balkanu se je začela zmanjševati že relativno hitro, in sicer oktobra 1991, ko je bilo vprašanje vzpostavitve miru na Hrvaškem predano Varnostnemu svetu OZN. V tistem času ES ni posedovala mehanizma za postavljanje politik, zaradi česar se je morala obrniti na že dodobra izoblikovan mehanizem v okviru OZN.

Šele po podpisu Daytonskega sporazuma prevzame EU vajeti zopet v svoje roke in v odnosu do bivše Jugoslavije postavi kot primarni cilj, zapisan v Lizbonskem poročilu, prizadevanje za mir med narodi in državami ter prispevanje k ohranitvi evropske varnosti. Upoštevajoč te temeljne cilje opredeli, da so skupni ukrepi možni na področju iskanja mirne in trajne rešitve za krizo na Balkanu, spodbujanju sodelovanja med državami in Unijo,

²⁶ BBC. 1995. *The Death of Yugoslavia*. Več o tem na spletni strani: mojvideo.com

prispevanje h krepitvi vladavine prava, človekovih pravic ter pravic manjšin preko pravnega in tehničnega sodelovanja. S tem poročilom EU zastavi osnovne smernice evropske zunanje politike (EZP) in ostane nekaj let zvesta tej politiki (Kajnič 2008, 155).

5.2 KLJUČNI IZZIVI V JUGOVZHODNI REGIJI

Situacija v JVE je bila tekom dobrega desetletja od padca berlinskega zidu zelo razgibana, saj v tem času lahko zabeležimo tri vojne, eno vojaško intervencijo, dvojni razpad države, trajen problem beguncev, totalno gospodarsko uničenje in konstantno prisotno nerešljivo vprašanje Kosova. Vse to se je dejansko dogajalo na samem pragu EU, ki je v času krize v Jugoslaviji bila na začetku svojega razvoja, spremljali sta jo notranja neenotnost, posledično uporaba neprimernih strategij, ter zaradi tega dejanski neuspeh pri reševanju balkanskega vprašanja.

EU je po koncu hladne vojne bila soočena z novim izzivom, katerega je prinesla balkanska kriza. Na tega ni bila najbolje pripravljena, saj ni imela pravnih in političnih instrumentov. Strategija, ki jo je izoblikovala EU do JVE je nastajala postopoma. V prvi fazi se je EU vključila v dogodke kot mediator v mirovnih pogajanjih. Po podpisu mirovnih sporazumov, si je prizadevala za ohranjanje miru, politične, gospodarske in družbene obnove, predvsem na Kosovu in BiH. Dolgoročni izziv je v prvi vrsti bil okrepiti države z demokratičnimi institucijami in postaviti okvir za sodelovanje. Po utrditvi novonastalih držav, je poskušala EU z oblikovanjem lastne politike stabilizirati države, ki so znašle v njeni neposredni soseski. Z oblikovanjem novega pristopa se je zavezala, da bo države sprejela med članice, zato je morala sinhronizirati širitvena procesa za države SVE in JVE. Na tej točki je postalo jasno, da bodo države JVE postale neposredne sosede EU in s tem se je tudi pojavila večja stopnja interesa za vključevanje teh držav v EU. Velik izziv v tej regiji predstavlja predvsem Kosovo, saj ga mora EU vključiti v integracijski proces na podoben način kot Črna gora. Vendar vse dokler ne bodo imele vse države in entitete v regiji urejen pravni odnos v okviru SPS, začetek pristopanja ne bo mogoč (Mehikić in Šabić 2008, 262–263).

Kot temelj za vzpostavitev pogodbenih odnosov z EU je predstavljalo spoštovanje luksemburških pogojev, le te je ocenjevala Komisija EU v letnih t. i. poročilih o izpolnjevanju pogojevanja. Prvo oceno je Komisija EU objavila oktobra 1997. Za vsako državo posebej²⁷ je

²⁷ Hrvaška, ZRJ, BiH, Makedonija in Albanija.

ocenila napredek na šestih pomembnih področjih. Prva tri poročila so bila v večini negativne vsebine, saj države niso bile niti blizu izpolnjevanja ključnih pogojev. V BiH je bil problem vzpostavitev skupnih institucij in vladavine prava, Hrvaška se ni držala določil iz mirovnih sporazumov, ZRJ razen na področju regionalnega sodelovanja ni naredila nobenega drugega napredka. Že v prvem poročilu je komisija pohvalila Makedonijo in na temelju pripravljenosti za demokratizacijo predlagala Sporazum o sodelovanju. V nadaljnjih dveh poročilih ni bilo bistvenega napredka držav. Šele maja 1999 v četrtem poročilu pride do preobrata, in sicer komisija je v zaključku predlagala ustanovitev SAP za države JVE, v katerem je definirala specifične pogoje, ki jih mora država izpolniti za pričetek pogajanj za sklenitev SPS. Države so izpolnile pogoj za poglobitev odnosov, zato se je pokazala potreba po dopolnitvi regionalnega pristopa, ki bo predstavljal temelj celostne politike EU do držav JVE. Za Makedonijo je bilo junija 1999 poročilo o izvedljivosti pogajanj o sklenitvi SPS že pripravljeno, medtem ko se je svet glede Hrvaške in BiH odločil, da bo po natančnem pregledu poročil o izpolnjevanju luksemburških pogojev proučil možnost začetka pogajanj. Za ZRJ je svet jasno izpostavil, da ne izpolnjuje pogoje za začetek pogajanj o sklenitvi SPS. Odnosi z EU so se začeli poglobljati leta 2000, ko so države JVE pričele same izvajati notranje politične spremembe, saj so v vojno vpletene politične elite usklajeno zapustile politično sceno in s tem se je pokazala možnost za demokratizacijo ter prosto pot k pristopanju EU. V petem poročilu izpolnjevanja luksemburških pogojev je komisija poudarila, da je BiH prešla v fazo politične in ekonomske utrditve, Hrvaška je bila pohvaljena ob izvedbi demokratičnih volitev in kritizirana zaradi še vedno vprašljive svobode medijev. ZRJ pa še vedno ni napravila bistvenega premika iz začetne točke in zaradi tega še vedno ni bila upravičena do sredstev programa PHARA, do katerih so bile upravičene ostale države. Makedonija je od komisije dobila pozitivno poročilo o izvedljivosti pogajanj za SPS, le-tega je potrdil svet in sprejel pogajalske smernice. Tako je komisija v končnem sporočilu sveta ugotovila, da je prvi korak v procesu izpolnjevanja luksemburških pogojev iz leta 1997 izpolnjen in s tem so prav tako izpolnjeni pogoji za nadgraditev SAP. Svet je marca 2000 v Lizboni poudaril, da je vključitev držav JVE v evropsko politično in gospodarsko dogajanje ter proces stabilizacije in asociacije osrednja točka politike Evropskega sveta na Balkanu. SAP ni bila nova ideja, ampak predstavlja nadaljevanje in nadgradnjo pristopa EU iz leta 1996. Prvotnim ciljem izvajanja mirovnih sporazumov, oblikovanju politične stabilnosti in spodbujanju regionalnega sodelovanja, je dodan nov cilj, in sicer postopno približevanje EU. Ta razširjen proces je uvedel novi tip sporazumov SPS, ki so skupaj s trgovskimi koncesijami in finančnim programom CARDS sestavljali SAP (Mehikić 2007, 191–195).

V letu 2000 je na pobudo predsedujoče Francije potekal *Zagrebski vrh*. Le ta je predstavljal srečanje držav EU z državami Zahodnega Balkana. Glavni cilj je bila spodbuda regionalnega sodelovanja v JVE regiji. V zaključni deklaraciji so se države JVE zavezale k regionalni pomiritvi in medsebojnemu sodelovanju. Dogovorili so se tudi, da bodo vpletene države med seboj sklenile regionalne sporazume o sodelovanju, ki vključujejo politični dialog, sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev ter prosto trgovinsko območje. Prav tako je bilo v deklaraciji nazorno povedano, da vzporedno s procesom razvoja regionalnega sodelovanja, ki je glavna prioriteta, poteka tudi postopno približevanje EU. Zagrebška deklaracija je potrdila in prepoznala SAP kot glavno politiko EU do držav zahodnega Balkana (Final declaration - Zagreb Summit 2000).

Solunski vrh, ki je potekal v letu 2003, je predstavljal nadaljevanje Zagrebškega iz leta 2000. Zbran je bil na pobudo Grčije, ki je takrat predsedovala EU. Na srečanju so se osredotočili na države JVE in njihovo približevanje EU. Na srečanju je EU še enkrat poudarila možnost članstva, ki je bila ponujena na Evropskem svetu v Feiri in Kopenhagenu. Prav tako je predstavila konkretne načine, s katerimi je pripravljena podpreti države Zahodnega Balkana na njihovi poti k evropskim integracijam. Sama stopnja napredka pa bo ležala v rokah vsake države posebej. Pomembna bo uspešnost v izvajanju številnih reform kot so: gospodarske, standardi demokracije, človekovih pravic, dobrega upravljanja in spoštovanje pravne države. Prav tako ostaja glavni element pri približevanju EU regionalno in ekonomsko sodelovanje, ki je bilo do neke točke že doseženo s strani držav JVE, vendar se kaže potreba po nadaljevanju in večjem razvoju v tej smeri. Približevanje držav še vedno ostaja pogojeno z doseganjem kopenhagenskih kriterijev in pogojev SAP. V zaključnem delu deklaracije so bile države JVE regije pohvaljene, saj je bil v času od Zagrebškega vrha dosežen velik napredek na različnih področjih, tudi glede razvoja dobrososedskih odnosov in sodelovanja na regionalni ravni (Final Declaration – Thessaloniki Summit 2003). Poleg deklaracije je bila na Solunskem vrhu sprejeta tudi agenda za zahodni Balkan, kjer je uveden nov izraz, in sicer integracijsko partnerstvo za države JVE. Le-to določa aktivnosti EU in držav JVE na področju sprejemanja ustreznih ukrepov in prepoznavanju prioritarnih področij. Gre za neke vrste nadgradnjo SAP.

Težave, ki so bremenile regijo v času od zasedanja v Solunu so bile predvsem povezane z neustrezno razvitostjo in z vojnimi posledicami, ki so pustile trajen pečat na gospodarstvu in infrastrukturi. V poročilih Evropske komisije o pogojih za začetek in zaključek pogajanj o SPS je moč zaslediti še kopicu drugih problemov, ki bremenijo in zavirajo razvoj celotne

regije. V letu 2005 je komisija opozorila na problem pri nezadostnem sodelovanju SČG in BiH z MKSNJ pri aretaciji preostalih vojnih zločincev, predvsem Radovana Karadžića in Ratka Mladića. Le to je bil glavni pogoj za podpis SPS. Hrvaško so prav tako opozorili na večjo mero sodelovanja pri prejemu vojnega zločinca Anteja Gotovine, vendar je le-ta bila v boljšem položaju, saj je kljub neizpolnjenemu pogoju podpisala SPS, vendar ni začela s pristopnimi pogajanjmi. V letu 2007 je komisija v svojem poročilu o napredku držav kandidatk in potencialnih kandidatk ugotavljala, da glavni problem regije predstavljajo: nerešeno kosovsko vprašanje, izgradnja državnih institucij, boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu, delovanje javne uprave, nestrpnost do verskih in etničnih manjšin ter počasna reforma pravosodja (Mehikić 2007, 202–203). V letu 2008 in 2009 so narejeni koraki v pozitivno smer, vendar kopica problemov še vedno ostaja ista. Potrebno je poudariti, da je za implementacijo reform, ki jih zahteva EU potrebna velika mera potrpežljivosti. Saj je izgradnja novega sistema dolgotrajen in težek proces, katerega nikakor ne smemo prehitovati. Potrebno se je korenito lotiti prenove sistema, saj je le tako mogoče izgraditi sistem, ki temelji na pravičnosti.

V preteklem, 2010 letu, so se pojavili štiri ključni izzivi v regiji, ki jih je bilo potrebno natančneje obravnavati. Kot prvi in najpomembnejši še vedno ostaja *rešitev konflikta med Srbijo in Kosovom*, saj Srbija kljub svoji politični zrelosti glede tega vprašanja po dveh letih še vedno zavira napredek Kosova in s tem posledično tudi regionalno integracijo. Vse skupaj se preveč vrti okoli priznavanja oz. nepriznavanja Kosova, medtem ko bi se morali državi osredotočiti na bolj nujne nacionalne in regionalne socialno-ekonomske probleme, ki vplivajo na vsakdanje življenje ljudi. Drugi izziv je *rešitev mejnega spora med Slovenijo in Hrvaško*. Mejno vprašanje bo reševala mednarodna arbitraža, sporazum sta podpisala hrvaška premierka Jadranka Kosor in slovenski predsednik vlade Borut Pahor, ratificiran je bil z obeh strani. Prav tako povezana s Hrvaško se kaže potreba po njeni večji pripravljenosti za sodelovanje s Haaškim sodiščem glede predaje zaupnih dokumentov v zvezi z operacijo Nevihta in s tem povezanim hrvaškim generalom Antejem Gotovino. Hrvaška je po besedah Evropske komisije vstopila v zadnjo fazo procesa pristopnih pogajanj za EU in mora zato pokazati najvišjo možno željo za tesno sodelovanje in rešitev perečih problemov. Tretji na seznamu izzivov je *politični položaj v BiH*, ki je nastal zaradi kompleksnosti državne organiziranosti in prisotnosti treh narodnosti; Bošnjakov, Hrvatov in Srbov. Rešitev tega problema bo mogoča le v primeru, da bosta sosedi BiH, Hrvaška in Srbija igrali bolj konstruktivno in pomirjevalno vlogo. Ostala regionalna vprašanja kot so organiziran kriminal,

tihotapljenje in korupcija je prav tako potrebno rešiti z skupnim nastopanjem in sosedsko pomočjo. Vedno prisotno je tudi *vprašanje Romov na zahodnem Balkanu*, katerega bi bilo vsekakor potrebno obravnavati na regionalni ravni z odgovornim vključevanjem vseh voditeljev vlad in konkretnimi prizadevanji EU in držav EU za rešitev le-tega. Zadnji izziv, ki se odpira je *rešitev imena Makedonije in krize albanskega parlamenta*. Posledica tega problema je dejanska politična nezrelost vključenih strani za doseganje sprejemljivih kompromisov, s katerimi bi ohranili svoj ugled. V procesu integracije Albanije pa je potrebno z obeh strani poiskati rešitev za konflikt glede volilnih postopkov (Swoboda 2010). Na žalost je leto 2010 bilo vsekakor prekratko za rešitev vseh teh izzivov, zato se le-ti predstavljajo na glavne točke dnevnega reda v tekočem, 2011 letu in kot taki ostajajo glavni izzivi EU v regiji JVE.

Poleg naštetih izzivov s katerimi se sooča ES pa problem, ki ostaja v regiji JVE še vedno izhaja iz bistva nasprotovanj med državami. Za napredek je nujno potrebno omenjeni problem odpraviti oziroma se soočiti z njim in ga razrešiti. Februarja 2011 je bila petnajsta obletnica od podpisa Daytonskega sporazuma, ki je bil neke vrste sporazum, ki je združil vse nasprotujoče si koncepte in združil cilje, ki so popolnoma nezdržljivi poleg vsega tega pa ni naredil svojega bistva, rešil vprašanja BiH in ni končal politike, ki je pripeljala do same vojne. Strnjeno povedano, po tolikih letih še vedno govorimo o dejanskem uresničevanju določil Dayton. Največji problem predstavlja vzpostavitev etnično mešane BiH, ki je predvsem v sedanjem času, po vrnitvi razseljenih oseb in beguncev na svoje domove postalo zopet kamen spotike, saj so še vedno prisotna različna trenja med različnimi etničnimi skupinami. Medtem ko oblasti v entiteti Republiki srbski hudo kršijo Daytonski sporazum, saj namerno ovirajo vrnitve beguncev in razseljenih oseb. Po drugi strani pa se s tem krepi politična in ustavna moč srbskega naroda, kar prekrito zopet vodi do nezadovoljstva, nesoglasij in neenakosti narodnosti. V obeh entitetah Federaciji BiH in Republiki srbski so kršene pravice tistih, ki so zastopani v manjšem številu, se pravi Srbi nimajo enakih pravic v Federaciji BiH kot Bošnjaki in obratno. Tovrstna neenakost je najbolj vidna v tem, da ne eni in ne drugi nimajo pravice biti voljeni v ključne institucije. Lahko rečemo, da je prvotni namen ustavitve vojne v tistem trenutku Daytona bil dosežen, ampak sedaj se pojavlja nujna potreba po nadgradnji tega sporazuma. Le tako bo ob popolni podpori mednarodne skupnosti in temeljitih ustavnih reformah v BiH mogoč razvoj in napredek (Husič 2011). Menim, da bo v primeru, da se to zgodi napredovala tudi celotna regija in postavili se bodo trdni temelji regionalnega

sodelovanja in promocije dobrososedskih odnosov, ki so nujno potrebni za mir in stabilizacijo tega območja.

5.3 CILJI EVROPSKE UNIJE V REGIJI JUGOVZHODNE EVROPE

Glavni cilj, ki ga je potrebno doseči v regiji JVE je stabilnost in sodelovanje med samimi državami. V ta okvir spada krepitev medsebojnih odnosov in skupne trgovine. Pa vendar je za to potrebno veliko več kot se na prvi pogled kaže, saj ne smemo pozabiti, da je sovraštvo nekaterih držav do drugih držav te regije zakoreninjeno globoko v zgodovino in da je potrebno premagati vrsto ideoloških preprek za doseg optimalnih ciljev. Prav zaradi skupnega nesodelovanja in nestrpnosti še v času nekdanje Republike Jugoslavije, ki je bila preveč heterogena in zaradi tega zelo konfliktna, je prišlo do deset let trajajoče uničujoče vojne na Balkanu, ki je še toliko bolj skrhala že tako slabe medsebojne odnose v regiji.

Jugovzhodna Evropa (JVE) je geografski pojem, ki je zamenjal manj ustrezen pojem, uporabljen v preteklosti, in sicer Balkanska regija. Sem spadajo Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Srbija, Kosovo in Črna gora. V tem delu Evrope imamo opravka z visoko stopnjo raznolikosti tako po sestavi kot tudi po običajih, kulturi in jeziku. Zaradi teh razlogov je bila regija v zgodovini v središču različnih močnih tokov, še posebej gospodarskih, kar je pa tudi eden od mnogih razlogov, da se ni nikoli razvila skupna identiteta. Prav tako balkanski narodi niso vzpostavili lastnega regionalnega sodelovanja. Temelji, na katerih stojijo njihove skupne značilnosti so predvsem negativne narave: dolga obdobja okupacij tujih sil, nasilne teritorialne delitve, verski in etnični konflikt ter s tem stalno interveniranje velesil ter nizka stopnja gospodarskega razvoj (Mehikić in Šabič 2008, 243). Šele po desetletjih konfliktov nestrinjanja in številnih neuspešnih poskusih zedinjenja te regije se je končno pojavil skupni cilj, kateremu so vdane vse države, ki stremijo h čim uspešnejšemu doseganju le-tega, tj. članstvo v EU.

Za države JVE je značilno, da so bile izključene iz četrtega vala širitve, v katerem so bile zajete države Severovzhodne Evrope (SVE). Od njih so jih ločili dogodki po koncu hladne vojne, ko je izbruhnil val etničnih konfliktov in jim onemogočil, da bi zaprosile za članstvo v EU. Za državami SVE so tako zaostale skoraj za desetletje in nazadovale pri stopnji nezaposlenosti, inflacije, razvitosti gospodarstva, znanosti in izobraževanja. Pokazala se je potreba po stabilizaciji te nemirne regije in zato je bil potreben nov pristop EU. Slednja

se je odločila, da morajo države JVE sprva ponovno vzpostaviti regionalno sodelovanje, ki ni bilo le logična posledica širitve, ampak nujen predpogoj. Tu se pojavi pomembna razlika širitvenega procesa držav JVE s predhodnimi širitvami, in sicer njihov odnos z EU se ni začel s pridruženim članstvom, temveč s procesom stabilizacije, ki je povezan z možnostjo kasnejše pridružitve (Mehikić in Šabič 2008, 244).

EU se je hotela v regijo aktivno vključiti že neposredno po razpadu SFRJ leta 1990, vendar takrat ni imela še razvite samostojne strategije, bolj natančno, ni imela konkretnega stališča glede politike do držav JVE. Stanje v regiji je zahtevalo posebno pozornost in potrebo po uporabi novega načina pristopanja problemu, predvsem pa možnost razviti različne instrumente in strategijo, kot je bila uporabljena za države SVE. Ne glede na to so bili prvi koraki EU glede oblikovanja strategije do držav JVE relativno hitro narejeni, in sicer svet je 16. decembra 1991, sprejel deklaracijo o Jugoslaviji in smernice za priznanje novih držav v vzhodni Evropi in nekdanji SZ. V tem času je bila politika EU do regije preventivna, saj je z vlogo posrednika hotela preprečiti eskalacijo problema med sprtimi stranmi. Diplomatski odnosi med EU in državami nekdanje Jugoslavije so bili formalno vzpostavljeni leta 1992, po priznanju novo nastalih držav. Vendar so na tej točki odnosi z EU zastali, saj novonastale države zaradi premočnih medsebojnih napetosti niso uspele izvesti mirne tranzicije. Tako so bile države JVE zaradi nadaljevanja etničnih in verskih konfliktov izključene iz četrtega vala širitve, oz. so bile izključene iz širitve EU do nadaljnjega (Mehikić 2007, 188–189).

V času balkanske vojne je EU zgubljala na moči, saj sama takrat ni bila zmožna obvladati situacije, vendar si je po podpisu Daytonskega sporazuma novembra 1995 ponovno pridobila vlogo v regiji. V mirovnem procesu je jasno dokazala, da ni le ekonomska sila, ampak je močna tudi na zunanjepolitičnem področju, saj ji je nova pogodba EU za to dajala ustrezne instrumente skupne zunanje varnostne politike, ki jih prej ni imela. Februarja 1996 je komisija na zahtevo sveta pripravila poročilo o prihodnosti razvoja sodelovanja med državami nekdanje Jugoslavije v okviru novega pristopa. Sklepi poročila so postavili temelje pogajanja glede nove oblike sodelovanja z EU, glavni postavljeni pogoji so bili: sodelovanje z MKSJ, medsebojno priznavanje držav in odstranitev vseh ovir za vračanje beguncev ter razseljenih oseb (Mehikić 2007, 189).

»Cilj vzpostavitve odnosov med EU in državami JVE je bil na političnem področju vzpostavitev demokratičnih institucij državne uprave in civilne družbe, na ekonomskem področju pa oživeti gospodarske aktivnosti prek vzpostavitve tržne ekonomije in obnove

infrastrukture.« (Mehikić in Šabič 2008, 246). Glavna naloga EU na tem področju je vzpostaviti dialog med državami JVE po diplomatski poti in spodbuditi med njimi dobrososedske odnose in odnose sodelovanja tako v politiki kakor tudi v ekonomiji. Sodelovanje na regionalni ravni je bilo vključeno v pogojevanje članstva v EU. V tem primeru seveda ne gre za poskus vnovičnega zedinjenja držav nekdanje Jugoslavije, ampak za nov pristop, in sicer njihovo sodelovanje predstavlja okvir za stabilizacije tega območja in s tem tudi lažjega kasnejšega vstopanja v EU. Regionalno sodelovanje bi vključevalo vzpostavitev prostega pretoka ljudi, informacij in čezmejne projekte (Mehikić in Šabič 2008, 247).

Leta 1997 je svet EU v Luksemburgu oblikoval jasne pogoje za države JVE, le-ti pa predstavljajo pomemben mejnik v odnosih z EU. Pogojevanje se je nanašalo na vse države Zahodnega Balkana in je obsegalo splošne pogoje; tiste, ki so za vse enaki in niz specifičnih pogojev; za države, ki so imele obveznosti iz mirovnih pogodb. Slednje so bile pomembne za pridobitev sredstev iz finančnih programov EU ali za začetek pogajanj in sklenitev pogodbenega odnosa z EU. Izpolnjevanje luksemburških pogojev je nadzirala Komisija EU, ki je letno oddajala poročila za izpolnjevanje pogojev (Mehikić in Šabič 2008, 247–248). Srbija v prvih parih letih nadzora ni naredila velikih sprememb, nekako je bilo videti, kot da ni imela interesa sodelovanja. Iz teh razlogov ni napredovala pri približevanju ter prav tako ni bila deležna finančnih sredstev pomoči s strani EU.

Politika EU do JVE regije je v času po podpisu Daytonskega sporazuma pa vse do leta 1998 slonela na regionalnem pristopu, ki se razvijal skozi ves ta čas. Glavno spoznanje je bilo, da so odnosi z EU glavni motivacijski element za države, da spoštujejo dogovorjene norme. Posledica tega je bila, da so se države vse bolj obračale v smeri proti EU, niso pa gradile na lastnem regionalnem sodelovanju (Kajnič 2008).

Leta 1999, po treh letih minimalnega napredka v regiji JVE, končno pride do premika, zato se komisija odloči za definicijo specifičnih pogojev, ki jih mora država izpolniti za pričetek pogajanj za sklenitev SPS. Prav tako se je EU zaradi vse manjšega interesa ZDA za aktivno vključitev v rešitev balkanske krize začela zavedati, da mora sama prevzeti odgovornost za stabilizacijo te regije. Tako svet EU sprejme skupno stališče o ustanovitvi Pakta stabilnosti za JVE, ki predstavlja okvirni sporazum o sodelovanju vseh partnerjev v procesu oblikovanja skupne strategije za stabilnost in rast JVE. Pakt stabilnosti za razliko od SAP temelji na regionalnem in ne na bilateralnem pristopu sodelovanja. Vendar so države

JVE Pakt razumele kot alternativo članstvu v EU in ga zato tudi niso sprejele, to pa pomeni, da prvotni namen Pakta ni bil dosežen (Mehikić in Šabič 2008, 254–255).

Leta 2000 je v Lizboni je komisija sklenila, da je prva stopnica v procesu izpolnjevanja luksemburških pogojev dosežena in da je čas za nadgradnjo. Dodano je bilo postopno približevanje EU, ki je zajemalo uvedbo novega tipa sporazumov SPS, ki so skupaj s trgovskimi koncesijami in finančnim programom sestavljali SAP. Ustanovljen je bil program CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Strabilization*), ki je predstavljal nov finančni inštrument za države JVE (Mehikić in Šabič 2008, 253).

Natančneje, maja 2000 je komisija EU pripravila predlog za enotni program financiranja, s katerim bi se združilo vse takratne programe v enega, ki bi imel poudarek na regionalnem sodelovanju med državami Zahodnega Balkana. Tako je 5. decembra bil ustanovljen program CARDS; Pomoč skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo. Prav tako so poenotili financiranje iz programov PHARE in OBNOVA. Cilj programa CARDS je podpora državam, ki sodelujejo v procesu stabilizacije in pridruževanja. Pomoč skupnostim je namenjena istim področjem kot že v programu OBNOVA, le z eno razliko, da so v novem programu natančneje opredeljeni cilji vsakega področja (Kajnič 2008, 194).

Ključni cilj evropske politike do JVE je bil stabilizacija regije. V regionalnem pristopu se že poudarja pomen gospodarskih vezi med prej različnimi entitetami, ki bi privedle do miru in bi spodbujale stabilnost v regiji. Cilj stabilizacije je zajet v temeljnem dokumentu tj. Pakt stabilnosti ter proces stabilizacije in asociacije. Tu so natančno opredeljeni cilji in dolžnosti držav, stabilnost vodi v trdne gospodarske vezi in družbo, utemeljeno na demokratičnih načelih ter spoštovanju človekovih pravic (Kajnič 2008, 203).

5.3.1 PAKT STABILNOSTI

Ideja Pakta stabilnosti za JVE se pojavi z nemške strani aprila 1999 na srečanju trojke z državami, ki sta jih kriza na Kosovu in bombardiranje NATA neposredno prizadeli. Cilj pakta je bil preprečiti etnične konflikte, ustvariti stabilne pogoje za demokracijo in zasidrati države JVE v vrednote in institucionalne strukture evroatlantske skupnosti. Ko je teden dni kasneje svet zaključil, da mora biti politična rešitev krize na Kosovu del naporov v smeri stabilizacije celotne regije, je dejansko sprejel nemško pobudo in se že nagibal k umestitvi le-te v že obstoječe pobude v JVE regiji. Temeljne premise Pakta stabilnosti so tako podane v

Kolnskem dokumentu z dne 10. junija 1999. Pakt je bil sklenjen med državami JVE, ki so prejemnice pomoči in so s tem zavezujoče k sodelovanju z mednarodno skupnostjo s ciljem razvijanja skupne strategije za stabilnost in rast v regiji. Primarni cilj je bil skupno sodelovanje držav med seboj in med donatorji, rešitev krize na Kosovu, skupno sodelovanje v razvoju gospodarstva in napredek v demokratizaciji. Kot vodilni načeli Pakta se pokažeta regionalno pristop in načelo pogojevanja (Kajnc 2008, 189–190).

Polnopravne udeleženke Pakta stabilnosti so bile vse države JVE in njene sosede: Albanija, BiH, Bolgarija, Hrvaška, Madžarska, Makedonija, Romunija, Slovenija in Turčija. Takratne države članice EU: Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Grčija, Italija, Irska, Luksemburg, Nizozemska, Nemčija, Portugalska, Španija, Švedska in Velika Britanija. Dve članici G8: Združene države Amerike in Rusija ter tri mednarodne organizacije: Evropska komisija, Svet Evrope in OVSE. Kasneje so se kot polnopravne udeleženke vključile še: Japonska, Kanada, Švica in Norveška ter ZRJ in Moldavija (Lajh 2002, 10).

Pakt stabilnosti za JVE je predstavljal prvo celovito strategijo za preprečevanja konfliktov mednarodne skupnosti ter krepitev prizadevanja držav JVE pri krepitvi miru, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in gospodarske blaginje. V ustanovitvenem dokumentu se je več kot 40 partnerskih držav in organizacij zavzelo za poglobitev prizadevanja za doseganje teh ciljev z namenom promocije stabilnosti v celotni regiji JVE. Pakt stabilnosti zagotavlja okvir za spodbujanje regionalnega sodelovanja in pospešuje vključevanje v evropske in evroatlantske strukture.²⁸

Sekretariat Pakta, ki se nahaja v Bruslju, je bil organiziran v tri enote. Le-te so bile organizirane v delovna omizja in obravnavale določena področja. Prvo omizje je delovalo s poudarkom na demokratizaciji in človekovih pravicah, drugo delovno omizje je obravnavalo gospodarsko obnovo, sodelovanje in razvoj ter tretje delovno omizje je razpravljalo o varnostnih vprašanjih. Sama vloga Pakta ni bila stalno ista, skozi čas se je namreč spreminjala. Na začetku je služil predvsem kot platforma za usmerjanje sredstev za obnovo in usklajevanje dejavnosti donatorjev, ki so se osredotočali na bistven steber, to je regionalno sodelovanje. Pozneje se je razvil v forum, kjer so lahko države v regiji in mednarodnimi akterji skupaj opredelili težave, ki jih imajo in s pomočjo drug drugega razvili strategijo za

²⁸ *Stability Pact for South Eastern Europe*. Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

odpravo le teh.²⁹ V tem pogledu je Pakt spodbujal sodelovanje in dobre odnose med državami v regiji, ki so bili nujno potrebni za razvoj in napredek.

Širok mandat in močna mednarodna podpora Pakta stabilnosti je bila dovolj prepričljiva, da so države JVE pričele sodelovati v različnih regionalnih programih, ki so prinašali praktične koristi in globlji politični dogovor. V preteklih letih je bil dosežen znaten napredek na območju JVE, saj so se izboljšale politične, gospodarske in socialne razmere v celotni regiji. Vendar se je sčasoma pokazala potreba po preoblikovanju mandata Pakta. Z razvojem regije je prišla tudi posodobitev, ki zajema večji regionalni okvir sodelovanja. Prav to je bil glavni motiv za začetek preoblikovanja Pakta stabilnosti v Svet za regionalno sodelovanje. Ta nova struktura je bila zasnovana na prednostnih nalogah, ki jih je regija sama prepoznala in določila. Uradno je bila predstavljena na skupni končni seji Pakta stabilnosti in hkrati prvi ustanovitveni seji Sveta za regionalno sodelovanje v Sofiji, februarja 2008. Uživala je popolno predanost in podporo držav JVE, držav donatorjev in drugih mednarodnih akterjev, kot npr. Evropska komisija. Svet za regionalno sodelovanje je podedoval mandat Pakta stabilnosti za nadzor nad procesom sodelovanja v JVE in podporo evropskih in evroatlantskih integracij v regiji.³⁰

Pakt stabilnosti je bil narejen na podlagi mednarodnega kriznega upravljanja izkušenj iz celega sveta. Preprečevanje konfliktov in vzpostavljanje miru lahko uspe le, če sočasno upravljamo s tremi ključnimi področji: ustvarjanje varnega okolja, spodbujanju trajnostnih demokratičnih sistemov ter spodbujanju gospodarske in socialne blaginje. Za trajni mir in demokracijo je potreben napredek v vseh treh sektorjih. Posebnost v delovanju Pakta je bila, da so se na regionalnih omizjih predstavniki držav JVE bili prvič v enakopraven položaju z ostalimi sodelujočimi, ki so prihajali iz mednarodnih organizacij in finančnih institucij, pri odločanju o prihodnosti svoje regije in pri določanju prednostnih nalog v zvezi z vsebino vseh treh delovnih področjih.³¹

Poleg vsega tega je Pakt stabilnosti priskrbel še forum za stalno vključitev Kosova v regionalne dejavnosti, ki trenutno, v odsotnosti končnega statusa Kosova, delujejo v okviru resolucije Varnostnega sveta ZN 1244. Na podlagi sporazuma, da Pakt stabilnosti ni forum za razpravo o statusu Kosova in zaradi dejstva, da formalno ni mednarodna organizacija in je

²⁹ *Stability Pact for South Eastern Europe*. Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

³⁰ *Stability Pact for South Eastern Europe*. Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

³¹ *Stability Pact for South Eastern Europe*. Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

prav zaradi tega bolj prilagodljiv, je bilo mogoče v Pakt vključiti Kosovo, ki ga zastopa UNMIK. V večini pa so delovale pobude pod okriljem samega Pakta stabilnosti.³²

V ustanovni listini Pakta stabilnosti se je EU, ki je prevzela vodilno vlogo v paktu, zavezala, da bo JVE pripeljala bližje perspektivi celovite integracije v svoje strukture, vključno z morebitnim polnopravnim članstvom v EU. Države, ki želijo biti sprejete pa morajo najprej izpolnjevati pogoje, ki jih je določil svet EU leta 1993 glede demokratične, gospodarske in institucionalne reforme (t. i. kopenhagenski kriteriji). Kot prispevek k Paktu stabilnosti in vmesni korak na poti k članstvu EU, je bila ustanovljena nova generacija Stabilizacijsko-pridružitvenih sporazumov (SPS), katerih namen je, da državam JVE³³, ki doslej niso imele pogodbenega odnosa z EU ponudijo okvir za odnose med EU s Stabilizacijsko-asociacijskim procesom (SAP).³⁴

Ideja SAP je nastala leta 1999, ob kosovski krizi na predlog Evropske komisije in je predstavljala višjo fazo v razvoju odnosov EU z državami JVE. Glavni povod za nastanek SAP je bil relativno neuspešen regionalni pristop EU, ki ga je bilo potrebno nadgraditi, cilje pa ponovno natančneje opredeliti. SAP temelji na dejstvu, da so države JVE potencialne kandidatke za članstvo v EU s pogojem izpolnjevanja vseh splošnih kriterijev, kateri so veljali za prejšnje širitve (na vzhodno in srednjo Evropo) in posebnih kriterijev postavljenih le za države JVE (Kentrić 2003). Na samem začetku je SAP napovedal nove oblike pogodbenih odnosov. V okviru SAP so države podpisovale SPS, ki so predstavljali dopolnitev Pakta stabilnosti, ki je bil glavni instrument pristopanja držav JVE v EU. SPS so bili zastavljeni tako, da predvidijo finančno in gospodarsko pomoč, politični dialog, približevanje EU in sodelovanje na ostalih ciljnih področjih, predvsem razvoj sporazumov o prosti trgovini. Ti sporazumi so prav tako prispevali k bodoči skupni strategiji EU do držav Zahodnega Balkana (Kajnič 2008). Sklenitev SPS predstavlja najvišjo točko v procesu SAP. Pri sklenitvi sporazumov se opravljajo pogajanja z vsako državo posebej. Gre namreč za zahteven ter dolgotrajen proces preverjanja izpolnjevanja političnih in ekonomskih pogojev. EU definira SAP kot dolgoročen pristop s ciljem trajnostnega razvoja in reform, ki države JVE pripravljajo na integracijo v EU (Kentrić 2003). Sama določila SPS so za vsako državo posebej specifična in poleg ekonomskih pogojev vsebujejo tudi poglavja o političnem dialogu, splošnih načelih, pravosodju, notranjih zadevah ter regionalnem in finančnem sodelovanju.

³² *Eight years of the Stability Pact for South Eastern Europe - From Stabilisation to Integration*. 2007. (Stability Pact brochure). Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

³³ Albanija, BiH, Hrvaška, Makedonija, Srbija in Črna gora.

³⁴ *Stability Pact for South Eastern Europe*. Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

Danes regija JVE zavzema svoj zakoniti in težko prisluženi položaj v Evropi ter po celem svetu. Da je prišlo do napredka priča to, da vse bolj pogosto srečujemo glamurozne oglase svetovnih medijskih hiš, ki kažejo v kolikšni meri so dejansko države v regiji postale zanimive za tuje obiskovalce in vlagatelje. Vse države JVE: Albanija, BiH, Bolgarija, Hrvaška, Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija, Moldavija, Črna gora, in Srbija se trudijo otresti težavne zgodovine, ki je vključevala izolacijo in različne sankcije. V sedanjem času lahko govorimo o tem, da se države dejansko premikajo v smeri vključevanja v EU, NATO, globalno ekonomijo ter ostale mednarodne organe. Medtem ko nekatere težave kot je Kosovo, še vedno ostajajo, je potrebno poudariti, da je optimizem tisti, ki prevladuje v regiji JVE. Države so zavezane demokraciji, njihove civilne družbe se še naprej krepijo in v prihodnosti se kažejo dobri gospodarski obeti. Če se takšen način ohrani in konsolidira bo razvoj v državah JVE omogočil premik k uvrstitvi evropskega prostora.³⁵

Mandat Pakta stabilnosti se je začel leta 1999, ko je bil v Kölnu potrjen za ključnega partnerja SAP, zlasti na področju spodbujanja regionalnega sodelovanja v regiji. Tako je bil na osnovi politične deklaracije članic EU vzpostavljen okvir znotraj katerega so države JVE lahko izpolnile nujen pogoj regionalnega sodelovanja, kar jim je pomagalo pri kasnejšem približevanju članstva v EU. Glavno pomanjkanje Pakta je bilo v tem, da je temeljil le na regionalnem sodelovanju, zato ga države potencialne kandidatke niso sprejele kot legitimnega, saj so v njemu videle alternativo članstvu v EU. Posledica tega je bila, da je Pakt izgubil na svoji učinkovitosti in zaradi tega ni služil svojemu prvotnemu namenu (Mehikić 2007, 196). Konec mandata Pakta stabilnosti je nastopil leta 2007, takrat se je namreč pojavila potreba po nadgradnji in spremembi ciljev, ki so bili zasnovani leta 1999. Zato se je tudi spremenilo ime, in sicer nastal je Svet za regionalno sodelovanje. Le-ta zagotavlja politično okrilje za skupne dejavnosti v regiji. Glavni namen sveta je prizadevanje za pospešeno približevanje držav članic EU in pomoč državam JVE pri doseganju in implementaciji evropskih standardov. Nov mandat bo tako poleg dosedanjih nalog namenil pozornost izobraževanju in razvoju človeških virov, prizadeval pa si bo tudi za tesnejše stike med člani parlamentov posameznih držav.³⁶

³⁵ *Eight years of the Stability Pact for South Eastern Europe - From Stabilisation to Integration*. 2007. (Stability Pact brochure). Več o tem na spletni strani: stabilitypact.org

³⁶ *Dnevnik*. 2006. Pakt stabilnosti poslej Svet za regionalno sodelovanje, (30. maj).

6 SRBIJA IN VKLJUČEVANJE V EU

Sledeče poglavje je vsekakor najpomembnejše, saj obravnava položaj Srbije v celotni regiji in njen napredek pri vključevanju v EU. V povezavi s to temo podrobneje predstavim regionalne pobude, v katere se vključuje in opišem na kakšni ravni je njeno regionalno sodelovanje ne samo z EU, ampak tudi s sosednimi državami. Nazadnje analiziram, v kateri fazi pristopanja EU se Srbija dejansko nahaja in kakšno je trenutno stanje. Do realne slike si pomagam s poročili Evropske Komisije o napredku in z aktualnimi novicami iz medijev.

6.1 POLOŽAJ SRBIJE V REGIJI

Trenutno je Srbija vpeta v mnoge regionalne pobude, ki ji po svoji vsebini pomagajo na poti k približevanju evropskim integracijam in EU. Nova faza regionalnega sodelovanja v katero je vstopila, vključuje bolj aktivno vlogo in večjo odgovornost v regiji, ki je ključen dejavnik na poti do skupnega sodelovanja JVE. V nadaljevanju bom predstavila, katere so tiste pobude, kjer Srbija sodeluje in kakšne so glavne značilnosti le-teh.

Najpomembnejša pobuda v katero je vstopila ob koncu krize na Kosovu je vsekakor *Pakt stabilnosti za JVE*. V zadnjih letih je Pakt stabilnosti posredoval pri izvajanju več uspešnih projektov z namenom vzpostavitve sodelovanja in odnosov z državami v JVE. Spremljal ga je usklajen pristop na več pomembnih področjih kot so: boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji, izmenjavo izkušenj na področju migracij, integriranega upravljanja meja, vizumske politike ter razvijanje sodelovanja med lokalnimi skupnostmi vzdolž meje JVE. Največji uspehi Pakta so bili doseženi na področju gospodarstva, saj je predvidel in uresničil vzpostavitev proste trgovine v regiji JVE, ki je za Srbijo stopil v veljavnost septembra 2007. Prav tako se je vzpostavil regionalni trg električne energije, ki je združljiv z notranjim trgom EU, to pa je predvidel Sporazum o ustanovitvi regionalne Energetske skupnosti JVE (ECSEE), ki je stopil v veljavnost julija 2006. Poleg še mnogo drugih sporazumov je pomembno omeniti še Sporazum o vzpostavitvi skupnega evropskega zračnega prostora, ki je vstopil v veljavo leta 2009.³⁷

Naslednja pobuda je *Centralno-evropska iniciativa (CEI)*, ki je bila osnovana že leta 1989 s strani Italije, Avstrije, Jugoslavije in Madžarske s ciljem, da se s pomočjo intenzivnega

³⁷ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

političnega in gospodarskega sodelovanja z razvitimi partnerji v regiji pospeši jugoslovanska in madžarska integracija v EU. Vendar zaradi izbruha krize na tleh nekdanje Jugoslavije, le-ta takrat v tej pobudi ni sodelovala. Svoje članstvo v CEI je takrat že ZRJ nadaljevala novembra 2000. Oblike sodelovanja v okviru te pobude so zelo različne glede na vrsto, vsebino in raven sodelovanja. Danes ima CEI 18 članic: Avstrija, Albanija, Belorusija, Bosna, Bolgarija, Hrvaška, Češka, Italija, Madžarska, Makedonija, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Srbija, Ukrajina in Črna gora. Prednostne naloge CEI so: varovanje podnebja in okolja, trajnostna uporaba energetskih virov, turizma, razvoj človeških virov; izobraževanje, transport, kmetijstvo ter mednarodno in čezmejno sodelovanje. Pomembno je omeniti, da ima pobuda več fundacij, največji je Skrbniški sklad, ustanovljen s strani Italije leta 1991. Njegov seštevek prispevkov do sedaj znaša kar 28 milijonov evrov. Vključuje se v financiranje velikih investicijskih projektov in s tem povezane subvencije za njihove posamezne sestavne dele kot so npr. študija izvedljivosti ter večanje zmogljivosti, sektorskega in okoljskega inženirstva. V letu 2007 je Skrbniški sklad sponzoriral projekt s strani Srbije, in to so bile Tržne raziskave za projekte obnovljivih virov energije v Albaniji, Bosni, Makedoniji, Črna gori in Srbiji v višini 196.000 €. Poleg te fundacije obstajajo še: Fundacija solidarnosti CEI, Fundacija za podnebje in okolje CEI ter Sklad CEI za sodelovanje.³⁸

Pobuda za sodelovanje v jugovzhodni Evropi (SECI) je regionalna pobuda ZDA, ki je s tem podprla izvajanje Daytonskega sporazuma. Ustanovljena je bila decembra 1996 na ustanovnem zasedanju v Ženevi. SECI se osredotoča na programe in projekte čezmejnega sodelovanja na področju razvoja infrastrukture, trgovine in prometa ter se ukvarja z vprašanji varnosti, energije, okolja in razvoja zasebnega sektorja. Vse SECI programe in projekte izvajajo strokovnjaki iz držav članic in držav, ki podpirajo to pobudo s tehnično podporo s strani Evropske komisije, Ekonomske komisije ZN za Evropo, Svetovne banke, Evropske banke za obnovo in razvoj, Evropske investicijske banke in do neke mere OVSE. Med prednostne cilje SECI uvrščamo: odpravo administrativnih in drugih ovir z namenom povečanja učinkovitosti pri pretoku blaga in povečanja gospodarske menjave, oblikovanja mrež in con za energetske učinkovitost, vlaganje v promocijo mreže plinovodov in njihovih povezav z mednarodnimi cevovodi in zagotavljanje sredstev za spodbujanje podjetništva, zlasti s pomočjo projektov malih in srednje velikih podjetij.³⁹

³⁸ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

³⁹ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

Regionalni center za preprečevanje in boj proti organiziranemu kriminalu je pobuda, ki deluje v sklopu SECI in ima sedež v Bukarešti. Regionalni center v Bukarešti tesno sodeluje z Svetovno carinsko organizacijo in Interpolom. Glavni cilj je razvoj učinkovitega sodelovanja med državami članicami v zvezi z identifikacijo, preprečevanjem in boju proti čezmejnemu kriminalu in to s pomočjo izmenjave informacij in dokumentov. Delo je razdeljeno med države članice centra; tako je Srbija zadolžena za usklajevanje regionalne delovne skupine tožilcev JVE. To je posebna pobuda, katere cilj je izboljšati sodelovanje med tožilci v regiji JVE, kar bo prispevalo k učinkovitejšemu boju proti čezmejnemu kriminalu in izboljšanju pravnih postopkovnih mehanizmov za komunikacijo med tožilci v regiji, v skladu s pooblastilom v okviru sporazuma o izmenjavi informacij v boju proti organiziranemu kriminalu, ki so jo podpisale vse države članice SECI. Srbija je članica Regionalnega centra od avgusta 2000.⁴⁰

Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi (SEECP) je bil ustanovljen leta 1996 s ciljem, da se JVE preoblikuje v regijo s stabilnimi temelji, ki spodbujajo medsebojni dialog in sodelovanje na vseh ravneh in na vseh področjih skupnega interesa. Članic je enajst držav: Albanija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Črna Gora, Grčija, Hrvaška, Makedonija, Moldavija, Romunija, Srbija in Turčija. Srbija se je pridružila s polno zmogljivostjo v dejavnostih SEECP na vrhu v Skopju oktobra 2000.⁴¹

Svet za regionalno sodelovanje (RCC) tvori z SEECP hrbtenico novega koncepta regionalnega sodelovanja v JVE. RCC se sestaja v polni obliki na letni ravni vzporedno z vrhom SEECP. RCC je prispeval k stabilnosti, krepitvi, varnosti, medsebojnemu spoštovanju in odprtemu dialogu v JVE. V cilju oblikovanja nove podobe regije je RCC odigral svojo vlogo kot ključni sogovornik in povezovalec med članicami v regiji in EU. Poleg koordinacije tehnične in finančne podpore ima RCC vlogo regionalnega foruma za dialog med različnimi državami, mednarodnimi organizacijami in donatorskimi skupnostmi. RCC je sestavljen iz enajstih držav, ki prav tako sodelujejo v procesu SEECP. Med prednostna področja regionalnega sodelovanja s katerimi se ukvarja RCC štejemo: gospodarstvo – razvoj regionalne trgovine s pomočjo domačih in tujih naložb; infrastrukturo – prometna infrastruktura s poudarkom na največjih koridorjih v jugovzhodni Evropi; pravosodje in notranje zadeve – boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji; krepitev človeških virov –

⁴⁰ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija.* Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

⁴¹ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija.* Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

podpora za reformo in vključevanje v evropske povezave v izobraževanju ter znanstvenih in tehnoloških raziskavah.⁴²

Jadransko-Jonska pobuda (JJI) je nastala iz nekdanje Jadranske pobude, ki je bila ustanovljena s strani Italije leta 1998 s ciljem hitrejšega razvoja in koordinacije ob obalnih državah, ki so: Italija, Slovenija, Hrvaška, BiH in Albanija. Glede na interes, ki ga je Grčija pokazala za sodelovanje v tej pobudi, se je Jadranska pobuda maja 2000 spremenila v JJI. Leta šteje danes osem članic, prvotnim petim so se pridružile še: Grčija, Srbija in Črna gora. Dejavnosti JJI potekajo v okviru štirih okroglih miz: prva je za turizem, kulturo in med univerzitetno sodelovanje; druga za promet in pomorsko sodelovanje; tretja varovanje okolja in sodelovanje na področju varstva pred požarom in četrta sodelovanje malih in srednjih podjetij. Po razpadu državne skupnosti Srbije in Črne gore (maja 2006) je članstvo Črne gore še naprej ostalo samodejno, medtem ko je Republika Srbija postala polnopravna članica na srečanju zunanjih ministrov držav članic JJI v Sarajevu junija 2007.⁴³

Regionalna pobuda za migracije, azil in begunce (MARRI) je nastala leta 2003 kot izpeljanka iz dveh drugih pobud, ki sta bili vsebovani v Paktu stabilnosti za JVE. Države članice so: Albanija, BiH, Hrvaška, Črna gora, Makedonija in Srbija. MARRI je bil ustanovljen v skladu s temeljnimi usmeritvami koncepta regionalnega lastništva, ki dokazuje sposobnost teh držav, da sodelujejo in usklajujejo svoje lastne politike, da bi dosegle evropske standarde v zelo pomembnem segmentu evro-integracije; migracijah. Forum je namenjen izmenjavi informacij in izkušenj ter odločanju o zadevah, ki so v skupnem interesu držav članic.⁴⁴

Donavski proces sodelovanja je politična in diplomatska pobuda, katere glavni cilj je dati novo politično spodbudo za razvoj in krepitev multilateralnih odnosov med podonavskimi državami. Zajema vse države Podonavja kot tudi nekatere države kandidatke za članstvo v EU. Proces se je začel junija 2001, ampak uradno je bil ustanovljena na Dunaju maja 2002. V Procesu sodeluje 13 držav, ki se nahajajo v porečju Donave: Nemčija, Avstrija, Češka, Slovenija, Slovaška, Madžarska, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija, Romunija, Bolgarija, Moldavija in Ukrajina. Cilj Procesa je spodbujanje sodelovanja in povezovanja na Donavi ter s tem vpetost v evroatlantske integracijske procese. Široka in dobro uveljavljena praksa, interes ključnih mednarodnih akterjev, tudi ZDA, EU in mednarodnih organizacij ter

⁴² *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

⁴³ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

⁴⁴ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

interes sodelujočih držav za regionalno in subregionalno obliko sodelovanja so glavne značilnosti te pobude. Takšen način delovanja omogoča, da pridejo v ospredje zavezanost regiji za spoštovanje in krepitev demokratičnih načel in vrednot ob polnem spoštovanju nacionalnih, verskih in kulturnih značilnosti ter usmeritev v gospodarski razvoj in regionalno povezovanje v evropske strukture. Republika Srbija je aktivno sodelovala na vseh konferencah Donavskega procesa sodelovanja, vključno s predsedstvom v obdobju 2005-2007. Le-ta se je končala z uspešno organizacijo tretje ministrske konference v Beogradu aprila 2007.⁴⁵

Črnomska organizacija za ekonomsko sodelovanje (BSEC), ustanovljena na vrhu voditeljev držav in vlad enajstih držav črnomske regije junija 1992 v Istanbulu. SČG je postala članica BSEC v aprilu 2004 in po osamosvojitvi Črne gore je Srbija nadaljevala s članstvom. Organizacija zajema veliko območje z bogatimi naravnimi viri, med katerimi sta zlasti pomembna nafta in zemeljski plin. BSEC ima zdaj 12 držav članic: Albanija, Azerbajdžan, Bolgarija, Gruzija, Grčija, Armenija, Moldavija, Romunija, Rusija, Srbija, Turčija in Ukrajina ter številne države in druge organizacije, ki imajo status opazovalca. Glavni cilj Organizacije je spodbujanje, izboljševanje in razvijanje sodelovanja med državami, ki ugodno vpliva na gospodarsko in politično ozračje v regiji. Sodelovanje je danes razširjeno tudi na druga področja kot so bančništvo in finance, komunikacija, energetika, promet, kmetijstvo, turizem, znanost in tehnologija ter sodelovanje v boju proti organiziranemu kriminalu in trgovini z drogami ter sodelovanje v nujnih primerih vlade in malih in srednje velikih podjetij. V zadnjem času so dejavnosti in prizadevanja BSEC približati regijo JVE standardom EU, kar bi omogočilo njihovo vključitev v širši evropski gospodarski okvir. V obdobju od novembra 2006 do konca aprila 2007 je Srbija predsedovala BSEC, ki je bilo prvo predsedovanje Srbije, kot neodvisne države mednarodni organizaciji. Njeno predsedovanje je bilo zelo uspešno, saj je organizirala več kot 60 srečanj na katerih je bilo ugotovljeno nekaj pomembnih načel notranjega delovanja Organizacije. Podpisani so bili tudi nekateri najpomembnejši razvojni dokumenti v zgodovini BSEC.⁴⁶

Mednarodna komisija za savski bazen (ISRBC), izvaja regionalni projekt sanacije v Savskem bazenu pod okriljem Pakta stabilnosti za JVE. Obrežne države; Slovenija, Hrvaška, BiH in ZRJ so decembra 2002 podpisale Okvirni sporazum o Savskem bazenu in Protokolu o plovbi, ki je stopil v veljavnost decembra 2004. Sporazum je bil vložen v skladu z okvirno

⁴⁵ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

⁴⁶ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

direktivo o vodah EU in združuje elemente Beograjske donavske konvencije iz leta 1948 in Sofijske konvencije o sodelovanju pri varstvu in trajnostni rabi reke Donave iz leta 1994. Na podlagi okvirnega sporazuma o Savskem bazenu, ki ga je Srbija (takrat Srbija in Črna gora) ratificirala maja 2004, je v juniju 2005 Mednarodna komisija za Savski bazen kot stalno delovno telo, odgovorno za izvajanje okvirnega sporazuma, pripravila akcijski načrt za Savski bazen in sprejetje potrebnih pravnih aktov in protokolov. Srbija je kot država, ki je zadnja v porečju Donave, pokazala posebno zanimanje za pospešitev postopka priprave protokolov o posebnih vprašanjih, kot so: čezmejno onesnaževanje, preprečevanje onesnaževanja z ladjami, varstvo površinskih voda, ledu, suše in pomanjkanje vode.⁴⁷

SPS je tudi eden od pomembnih indikatorjev položaja države v regiji in je bil s Srbijo podpisan v Luksemburgu 29. aprila 2008. Oktobra 2010 je Komisija za mednarodne odnose in evropske zadeve na seji podprla Zakon o ratifikaciji SPS med Evropskima skupnostima in njunimi državami članicami na eni strani ter Republiko Srbijo na drugi strani s sklepno listino. Kot ključni elementi SPS so navedeni zagotovitev političnega dialoga s Srbijo, tesnejše regionalno sodelovanje, vključno z možnostjo vzpostavitve območij proste trgovine med državami v regiji, ureditev pretoka delavcev, opravljanja storitev, tekočih plačil in pretoka kapitala in obveznost Srbije, da svojo zakonodajo približa zakonodaji EU, zlasti na ključnih področjih notranjega trga. V luči napredka je svet je decembra 2009 odločil, da so v kontekstu pozitivne ocene generalnega tožilca MKSJ o sodelovanju Republike Srbije izpolnjeni pogoji za začetek izvajanja tistega dela SPS, ki zadeva trgovinske določbe. Republika Srbija je za Slovenijo zelo pomembna trgovinska partnerica, podpis sporazuma pa pomeni pomembne olajšave v trgovini s kmetijskimi in industrijskimi proizvodi. Državni svetniki so se tako strinjali s podporo hitrejšemu vstopanju Srbije v EU, vendar obenem opozorili, da je potrebno boljše sodelovanje z MKSJ.⁴⁸

Zgoraj navedene in opisane pobude v katerih Srbija aktivno sodeluje, pričajo o njenem napredku, ki ga je dosegla v zadnjem desetletju. Dejstva nakazujejo, da je v mnogih organizacijah podala celo lastne ideje in da je od svoje osamosvojitve uspešno predsedovala kar dvema organizacijama, to sta Donavski proces sodelovanja in BSEC. V tem času je organizaciji uspešno vodila, še več, prišlo je do pomembnih odločitev glede delovanja, posledično pa je bilo podpisanih kar nekaj ključnih dokumentov. Vendar se napredek Srbije ni pokazal le v tem delu. Tudi v ostalih organizacijah je slišati njeno mnenje in ideje, ki vodijo k

⁴⁷ *Ministarstvo spoljnih poslova – Republika Srbija*. Več o tem na spletni strani: mfa.gov.rs

⁴⁸ *Državni svet Republike Slovenije*. Več o tem na spletni strani: ds-rs.si

izboljšanju delovanja in boljšim odnosom, ki temeljijo na sodelovanju med državami JVE. Takšen pozitiven vidik in trud pa vodi te države vse bližje evropskim integracijam in EU.

6.2 PROCES PRIBLIŽEVANJA SRBIJE EU

Srbija je začela z EU dejansko sodelovati šele leta 2001 v okviru Posvetovalne pogajalske skupine EU-ZRJ, ki se je kasneje poimenovala v Razširjen stalni dialog SČG. Naloga te skupine je bila preučiti situacijo v ZRJ z vidika izpolnjevanja pogojev pred pogajanjem za sklenitev SPS. Med letoma 2002 in 2003 je SČG sprejela ustavno reformo, s katero se je oblikovala Državna zveza SČG. Z takšnim napredkom je Komisija prepričala, da začne pripravljati poročilo o izvedljivosti pogajanj za sklenitev SPS. Tako je Komisija aprila 2005 podala poročilo in pozitivno ocenila SČG glede pripravljenosti za začetek pogajanj ter predlagala Svetu začetek le-teh (Mehikić 2007, 226–227). Prav tako je Svet EU leta 2005 opomnil, da je pogoj za sklenitev SPS za Srbijo in Črno goro ter Bosno in Hercegovina (BiH) sodelovanje pri aretaciji preostalih vojnih zločincev, predvsem Radovana Karadžića in Ratka Mladića.

V letu 2006 je Črna gora 3. junija razglasila neodvisnost in samostojnost od Srbije. Mesec dni po referendumu, na katerem so se Črnogorci odločili za lastno državo, je Srbija 15. junija vendarle priznala njihovo neodvisnost. Priznanje neodvisnosti je pomenilo propad Državne skupnosti Srbije in Črne gore, ki je kot taka bila zadnji preostanek nekdanje Jugoslavije. Neodvisnost Črne gore so priznale tudi vse države nekdanje Jugoslavije. Glavno mesto novonastale države je Podgorica.⁴⁹ V letnem poročilu komisije o napredku Srbije je izpostavljeno, da je le-ta naredila znaten napredek pri SPS in s tem pokazala svojo veliko upravno zmogljivost. Ne glede na pozitiven napredek so bila pogajanja v maju 2006 odpovedana, ker oblasti v Beogradu niso izpolnile svojih zavez v sodelovanju z MKSJ. Pogajanja naj bi se nadaljevala takoj, ko bo doseženo polno sodelovanje z MKSJ. Glede *političnih kriterijev* je bila Srbija pohvaljena za odgovoren način ravnanja po osamosvojitvi Črne gore. S sprejetjem nove ustave v Srbiji pa komisija pozdravlja nadaljnji razvoj v smeri demokratizacije. Sama zakonodaja o državni upravi se je izboljšala in upravne reforme dobro potekajo. Na splošno se je stanje človekovih pravic in manjšin izboljšalo. Srbija tudi dejavno prispeva k regionalnemu sodelovanju, vendar pa nova ustava predstavlja nekatera področja, ki vzbujajo skrb, zlasti v zvezi z neodvisnostjo sodstva. Komisija je tudi mnenja, da je potrebno

⁴⁹ Delo. 2006. Neodvisnost Črne gore priznala tudi Srbija, (15. junij)

okrepiti boj proti korupciji in bolj učinkovito izvajati civilen nadzor nad vojsko. Omenjeno je tudi, da Srbija potrebuje konstruktiven pristop v primeru Kosova. Na področju *ekonomskih kriterijev* je opazen napredek v smeri delujočega tržnega gospodarstva. Gospodarska rast se nadaljuje in neposredne tuje naložbe so se okrepile, predvsem zaradi privatizacije. Napredovala je tudi gospodarska povezanost z EU. Prizadevanja za reforme in stabilizacijo je potrebno nadaljevati in s tem omogočiti Srbiji, da se sooči s konkurenčnimi pritiski v prihodnosti. V *doseganju evropskega standarda* je Srbija dosegla dober napredek pri približevanju svoje zakonodaje in politike na večini področij, vključno z bojem proti pranju denarja in trgovini z ljudmi kot tudi standardizacijo, akreditacijo, pretokom storitev na določenih področjih, ki zadevajo notranji trg, izobraževanjem, zaposlovanjem in socialno politiko. Toda Srbija mora še bolj okrepiti svojo upravno zmogljivost, da bi bilo izvajanje SPS pravilno. Potrebna bodo prizadevanja na številnih področjih, kot so obdavčevanje, državna pomoč, javna naročila, pravice intelektualne lastnine, varstvo potrošnikov, varnost hrane, okolja, informacijske družbe in finančni nadzor. Srbija se mora prav tako potruditi v zvezi z vizumsko politiko, mejno kontrolo, reformo policijskih in varnostnih služb ter v boju proti organiziranemu kriminalu in varstvu osebnih podatkov. EU bo še naprej zagotavljala znatno finančno pomoč za podporo Srbiji. Za leto 2006 je bilo na voljo 167.000.000 € predpristopne pomoči za Srbijo.⁵⁰

Komisija ugotavlja, da je v *letu 2007* Srbija dosegla pomemben napredek, saj so junija bili izpolnjeni pogoji za nadaljevanje pogajanj o SPS, ki so bila prekinjena v maju 2006. Tehnično so bila pogajanja zaključena, vendar pa je sklenitev sporazuma bila še naprej odvisna od polnega sodelovanja z MKSJ, kar pomeni, da bi morala Srbija aktivno delati na prijetju in predaji vseh preostalih vojnih ubežnikov Haagu. Srbija je dosegla določen napredek pri izpolnjevanju *političnih meril*. Nov ustavni zakon je bil sprejet in je začel veljati novembra 2006. Že januarja 2007 so potekale parlamentarne volitve, ki so bile v skladu z mednarodnimi standardi. Vendar v obdobju oblikovanja nove vlade (do maja 2007) so se pokazale ostre politične delitve. Posledica tega je bila upočasnitev reform, ampak nova vlada si je vseeno prizadevala za pospešitev tega procesa. Komisija je pohvalila tudi civilni nadzor vojske in izboljšanje regionalnega sodelovanja. Srbija je prav tako pokazala iniciativo in sodelovala v razpravah pod okriljem generalnega sekretarja ZN, odposlanca za Kosovo o prihodnjem statusu Kosova. Komisija je izpostavila tudi negativno plat, in sicer da reforma pravosodja zaostaja in da je korupcija zelo razširjena. Tudi uveljavljanje človekovih pravic,

⁵⁰ Evropska komisija. 2006. *Serbia 2006 progress report*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

vključno s pravicami žensk, otrok in Romov je potrebno izboljšati. Dejstvo je, da etnične napetosti še vedno obstajajo. Na koncu pa najvažnejši pogoj za napredek Srbije, ki je polno sodelovanje z MKSJ, kar bi privedlo do prijete in predaje vseh preostalih obtožencev haaškega sodišča in bi s tem formalno sklenilo pogajanje o SPS. Komisija je še opozorila, da mora Srbija pokazati bolj konstruktiven pristop do sodelovanja Kosova v okviru Resolucije Varnostnega sveta OZN 1244 v regionalnem obsegu in drugih forumih. Kar zadeva *ekonomske kriterije* komisija meni, da je bil dosežen določen napredek pri vzpostavljanju delujočega tržnega gospodarstva, vendar nadaljnja prizadevanja za reformo je treba doseči, saj bo Srbija le tako lahko v srednjeročnem obdobju obvladovala konkurenčne pritiske in tržne sile znotraj Unije. Zunanja trgovina in naložbe še vedno rastejo in gospodarsko povezovanje z EU je napredovalo. Ne glede na takšen napredek pa brezposelnost ostaja zelo visoka. Pomanjkanje prožnosti na trgu dela in visoki prispevki za socialno varnost, kot tudi birokratske zahteve in zapletena zakonodaja so glavna ovira za ustvarjanje delovnih mest. Glede *uvajanja evropskega standarda* je bilo rečeno, da so pogajanja o SPS pokazala, da ima Srbija upravno zmogljivost za približevanje EU in da je v dobrem položaju za izvajanje prihodnjega SPS. Precejšnji napredek je bil dosežen na področjih, kot so prost pretok blaga, carin in obdavčitve, industrije, kmetijstva in poenostavitve vizumskih postopkov. Toda napredek je bil omejen na področjih kot so informacijska družba in mediji ter finančni nadzor in pranje denarja.⁵¹

Po mnenju Jelka Kacina, poročevalca Evropskega parlamenta za Srbijo, je Srbija v *letu 2007*, po zadnjih volitvah, naredila očiten napredek na številnih področjih in prav zaradi tega ji EU ponuja politično in finančno podporo. Vzporedno s tem pa poudarja, da se mora srbska vlada osredotočiti na izvajanje notranjih reform, posebej tistih, ki bodo urejale borbo proti organiziranemu kriminalu in spoštovanju vladavine prava. Zelo pomembni so tudi dejanski rezultati sodelovanja s haškim sodiščem. V mnogih ključnih problemih je opaziti nacionalistični način razmišljanja in delovanja, kar ovira Srbijo v smeri demokratičnega razvoja. Na področju človekovih in manjšinskih pravic je bil storjen določen napredek, ampak več zavzetosti morajo srbski voditelji pokazati pri razkrivanju vojnih zločincev. Odločitev takratnega komisarja za širitev Ollia Rehna, da na podlagi zadnje ocene Carle del Ponte parafira SPS je dokaz podpore komisije in vseh institucij EU demokratičnim silam v Srbiji. Od parafiranja do podpisa je sicer dolga pot, vendar v primeru želje, da bi bila pot krajša se bo

⁵¹ Evropska komisija. 2007. *Serbia 2007 progress report*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

morala Srbija dokazati s konkretnimi dejanji, zlasti pri sodelovanju z sodiščem v Haagu (Kacin 2007).

V letu 2008, 17. februarja, je Srbijo doletel hud udarec, saj se je od nje enostransko osamosvojila nekdanja pokrajina Kosovo. Že naslednji dan so državo priznali: ZDA, Afganistan, Francija, Albanija in Turčija. Ob osamosvojitvi je predsednik vlade nove države Hasim Thaçi vsem kosovskim Albancem in svetu poslal jasno sporočilo, da sedaj imajo svojo državo in je vse odvisno samo od njih samih. To pomeni, da ne bodo več iskali krivde v Srbih in nerazumevanju EU, ampak bodo postali Albanci sami krojači svoje usode. Vendar je na tej točki prisoten velik čustven naboj zlasti s strani Srbije, saj so dejansko izgubili del zemlje, ki je bila še včeraj njihova, zato so bolečine prisotne na obeh straneh. Ne glede na omenjeno je bila slika Srbije, ki se je pokazala ob razglasitvi neodvisnosti Kosova, vsekakor zelo negativna, saj so huligani uničevali veleposlaništva, nastopilo je barbarstvo, nesposobno komunikacije. Spet smo videli staro sliko Srbije, ki je zopet državo pahnila desetletje za drugimi naprednejšimi državami v tej regiji, medtem ko je Kosovska slika pokazala, da je tam doma civilizacija in veselje (Brajer in Bukovec 2008). Srbija je ob tej enostranski odcepitvi vsekakor burno odreagirala in zagotovila javnosti, da zlepa ne bo vrgla puške v koruzo in se bo do konca borila za kosovsko ozemlje, za katerega je prepričana, da ji pripada. Kar zadeva pa neodvisnost Kosova, Srbija zagotavlja, da države ne bo nikoli priznala, saj je mnenja, da se s tem krši načelo njene ozemeljske celovitosti.

Pomemben korak na poti Srbije v EU se je zgodil tudi v letu 2008, in sicer 21. julija, ko je bil aretiran Radovan Karadžić, nekdanji vodja bosanskih Srbov. Karadžić je obtožen vojnih zločinov v času vojne v BiH, v letih 1992-1995. Kot voditelj je sodeloval pri moriji v BiH, skupaj z Mladićem pa sta obtožena genocida v Srebrenici, kjer sta zrežirala pokol 8.000 muslimanov. Obtoženi je poniknil leta 1997 in od takrat so bili vsi poskusi za njegovo aretacijo neuspešni. Takratno francosko predsedstvo je pozdravilo izročitev zločinca haškemu sodišču in hkrati opozorilo Srbijo naj čim prej preda še preostala dva obtoženca. Sama aretacija Karadžića in s tem sodelovanje s haškim sodiščem sta pomemben korak v procesu sprave na Zahodnem Balkanu in približevanja Srbije EU.⁵² Takratni komisar za širitev Olli Rehn je izpostavil, da aretacija predstavlja prelomnico v sodelovanju Beograda s Haagom. Meni, da je nova srbska vlada odločnejša in zmožna sodelovanja z MKSJ. Rehn je prepričan, da je Srbija s tem napravila korak iz nacionalistične preteklosti v evropsko prihodnost.⁵³

⁵² *Dnevnik*. 2008. EU pozdravila izročitev Karadžića haškemu sodišču, (30. julij).

⁵³ *Dnevnik*. 2008. Rehn: Prijetje Karadžića prelomnica v sodelovanju Beograda s Haagom, (22. julij).

Sodni proces proti Karadžiću se je začel oktobra 2009. Tožilec je v uvodu predstavil obtožnico, vendar je obtoženi v svojem zagovoru marca 2010 vse navedbe zavrnil. Sojenje še vedno traja in po mnenju glavnega tožilca se lahko celo zavleče na obdobje štirih let.⁵⁴

Prav tako odmeven dogodek v letu 2008 je bil 29. aprila podpisani SPS. Vendar je svet EU sklenil, da bo ta sporazum mogoče uveljavljati šele, ko bodo oblasti v Beogradu poskrbele za aretacijo in izročitev preostalih dveh obtožencev haškega sodišča za zločine, storjene na območju nekdanje Jugoslavije. Posebej pomembno je, da čim boljše sodelujejo in pokažejo resen interes za prijem nekdanjega generala Ratka Mladića. Komisija je v svojem poročilu glede izpolnjevanja *političnih kriterijev* izpostavila, da pričakuje več napredka pri reformi pravosodja, predvsem pri zagotavljanju njegove neodvisnosti. Korupcija in organizirani kriminal predstavljata velik problem zlasti v povezavi s slednjo zadevo. Kljub krepitvi ozaveščenosti javnosti se še vedno pojavljajo velike težave, ko gre za vprašanje na novo sprejete zakonodaje. Te težave vključujejo pomanjkanje neodvisnih in učinkovitih nadzornih organov na ključnih področjih, kot so financiranje političnih strank, javna naročila in privatizacija. Splošno razširjena korupcija in kazniva dejanja negativno vplivajo na poslovno okolje in kakovost javnih storitev. Glede *ekonomskih kriterijev* je bilo videti napredek na področju izpolnjevanja kriterijev za pridobitev statusa delujočega tržnega gospodarstva. Komisija je prav tako pohvalila napredek na področju privatizacije, vendar je bila nezadovoljna glede strukturnih reform, saj so se le-te upočasnile. Izpostavljeno je bilo, da Srbija še nima konkurenčnega zasebnega gospodarstva in kar nekaj nalog na področju konkurenčnosti je še neizpolnjenih. Napredek so tudi zabeležili na področju carinske in davčne politike ter prostem pretoku blaga. Ampak tu se pojavi nov problem, kajti Srbija še vedno nima zadovoljivega in učinkovitega sistema za notranjo finančno kontrolo, posledica tega pa je pojav pranja denarja. Komisija je opozorila, da je bilo malo napredka doseženega na področju elektronskih komunikacij, informacijske tehnologije in medijev. Strategija za razvoj telekomunikacij v Srbiji za obdobje od leta 2006 do 2010 še vedno ni imela časovnega načrta za doseganje zastavljenih ciljev in uvedbo ukrepov liberalizacije.⁵⁵

V letu 2009 so bile po mnenju komisije reforme, ki se jih je lotila Srbija zadovoljive in iz tega razloga se je Komisija odločila, da le-te zadostujejo za priporočilo EU o začetku izvajanja začasnega trgovinskega sporazuma, podpisanega leta 2008. Decembra je stališče

⁵⁴ *Dnevnik*. 2010. Pred haškim sodiščem se bo danes začela glavna razprava v procesu proti Radovanu Karadžiću, (6. september).

⁵⁵ Evropska komisija. 2008. *Serbia 2008 progress report*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

podprl tudi svèt. Država je prav tako izboljšala svoje sodelovanje z MKSJ, čeprav sta bila glavna obtoženca Ratko Mladić in Goran Hadžić še vedno na prostosti. Konec decembra je Srbija vložila kandidaturo za članstvo v EU. Ob tem je takratno predsedstvo Švedske izrazilo veliko zadovoljstvo, saj to predstavlja zgodovinski korak za Srbijo. Samo članstvo pa ni dobro le za državo prosilko, ampak tudi za celotno regijo.⁵⁶ Švedsko predsedstvo je 22. december določilo za dan, ko srbska prošnja postane uradna. V preostalem decembru je Srbija na poti vstopanja v EU doživela veliko spodbude. Posebej pomembna se je zgodila 19. decembra, ko je bil dosežen zelo pomemben uspeh, in sicer državljanom Srbije, Makedonije in Črne gore je zapadel vizumski režim, kar pomeni da so od tega datuma naprej lahko prosto potovali po območju EU. Vendar to vsekakor še ne pomeni konec trnove poti za Srbijo, saj mora pred pogajanjem prebroditi še številne težave. Kot ena izmed največjih je iskanje preostalih dveh haaških ubežnikov, nekdanjega vojaškega poveljnika bosanskih Srbov generala Ratka Mladića in Gorana Hadžića, ki je obtožen za vojne zločine na Hrvaškem.⁵⁷ Glede *političnih kriterijev* je Komisija poudarila, da se je vlada izkazala za relativno stabilno in je bila aktivna pri pripravi zakonodaje na številnih področjih ter v implementaciji nacionalnega programa za evropske integracije. Delo parlamenta se je izboljšala z revizijo poslovnika in sprejetjem novega zakona o političnih strankah. Srbija je tudi dosegla napredek v boju proti korupciji, saj so organi kazenskega pregona pokazali večjo zavezanost temu cilju, katerega rezultat je bil aretacija več osumljencev. Vendar pravnomočne obsodbe v primerih korupcije so bile redke. Potrebna so trajna prizadevanja v boju proti organiziranemu kriminalu in zagotavljanje neodvisnosti, odgovornosti in učinkovitosti pravosodnega sistema. Problem Kosovskega vprašanja še vedno ostaja. Zaradi tega je potrebno, da Srbija in Kosovo dosežeta pragmatične rešitve, ki omogočajo ključnim regionalnim forumom, da še naprej izpolnjujejo svojo vlogo za pospešitev regionalnega sodelovanja in razvoja. Kar zadeva *ekonomske kriterije* je Srbijo v letu 2009 močno prizadela takratna svetovna gospodarska kriza. Rezultat je bil poslabšanje makroekonomske stabilnosti. Tako je bila Srbija omejena le na napredek na področju vzpostavljanja delujočega tržnega gospodarstva. V kontekstu krize prejema Srbija pomoč od Mednarodnega denarnega sklada in EU. Komisija je pohvalila Srbijo pri usklajevanju svoje zakonodaje in politik z *evropskimi standardi*. Začela je izvajati začasni sporazum v skladu s predpisi in načrti, ki so določeni v sporazumu. Carine so bile znižane z 30. januarjem 2009 in sprejeti so bili ukrepi na področju državne pomoči in

⁵⁶ Evropska komisija. 2010. *Splošno poročilo o dejavnostih Evropske unije – 2009*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

⁵⁷ *Delo*. 2009. Srbija vložila kandidaturo za članstvo v EU, (22. december).

tranzitnega prometa. Poleg tega je Srbija sprejela pomembno zakonodajo, ki se nanaša na SPS vključno s kmetijstvom, okoljem, zaposlovanjem, konkurenco ter pravosodjem. Upravna zmogljivost za izvajanje SPS se je na ključnih področjih izboljšala. Vendar si mora Srbija še naprej prizadevati za zagotovitev učinkovitega izvajanja implementacije zakonov, ki se nanašajo na EU zakonodajo.⁵⁸

V letu 2010 je bila glavna prioriteta še vedno rešitev spora med Srbijo in Kosovom. Srbija je sicer pokazala, v času dveh let od neodvisnosti Kosova, določeno raven politične zrelosti glede svojega odnosa do tega problema, ampak spor ostaja, saj se njen politični vrh vse preveč vrti okoli konflikta glede priznavanja oziroma nepriznavanja Kosova, kar posledično preprečuje napredek obeh držav v regiji. Vsekakor je potrebno vedeti, da ni glavno samo priznavanje Kosova, ampak so na dnevnem redu bolj pomembni nacionalni in regionalni, socialno-ekonomskimi problemi, ki vplivajo na vsakdanje življenje posameznikov. Nekako je čutiti, da se spor vse preveč uporablja kot pretveza za nereševanje pomembnejših zadev, zaradi katerih grozi Srbiji in Kosovu krepko podaljšanje časovnega intervala za integracijo v EU. Julija 2010 je Meddržavno sodišče podalo mnenje o razglasitvi neodvisnosti Kosova, s katerim naj bi na podlagi posebnih argumentov sodišča državi uspelo vzpostaviti nov dialog, ki opredeljuje prihodnje odnose in vlogo Srbije na Kosovu (Swoboda 2010). 22. julija je Meddržavno sodišče, ki je podalo mnenje na zahtevo Srbije, katera je prepričana, da je Kosovo še vedno njen sestavni del, ocenilo, da razglasitev neodvisnosti Kosova 17. februarja 2008 ni kršila mednarodnega prava. Razjasnili so se vsi dvomi ostalih držav, ki niso hotele priznati Kosova. Predsednik Boris Tadić je priznal, da je bil to težek dan za Srbijo, saj je formalno izgubila ozemlje. Vendar država še ni pripravljena odstopiti od svojega prepričanja, zato je predsednik Srbije poudaril, da bo Srbija obrambo svoje ozemeljske celovitosti nadaljevala, in sicer izključno s političnimi sredstvi. Srbija ostaja kljub oceni Meddržavnega sodišča prepričana, da ji je z odcepitvijo Kosova kršena integriteta države, ob tem pa jo podpira Rusija, ki prav tako ne priznava Kosova. Samo mnenje sodišča ni zavezujoče, ampak ima velik politični pomen.⁵⁹ Do sedaj je neodvisnost Kosovo priznalo 75 držav, med njimi 22 od 27 članic EU, tudi Slovenija. Ostale Kosovo še vedno obravnavajo kot del Srbije.

⁵⁸ Evropska komisija. 2009. *Serbia 2009 progress report*. Več o tem na spletni strani: ec.europa.eu

⁵⁹ *Dnevnik*. 2010. Velik dan za Kosovo, težek za Srbijo: Po mnenju ICJ Kosovo ni kršilo mednarodnega prava, (22. julij).

Evropski komisar za širitev Štefan Füle je pred sprejetjem poročila o napredku Srbije v letu 2010 izjavil: "Mesto Srbije je v EU. Vrata so odprta, vendar ne brezpogojno. Pobude za reforme se ne sme zamuditi. Srbija mora povečati svoja prizadevanja za polno sodelovanje s haškim sodiščem. Na Srbijo gledamo kot na ključno državo, ki bo prinesla spravo in pozitivno regionalno sodelovanje na Zahodnem Balkanu. ".⁶⁰ Kar zadeva *politične kriterije* je v poročilu Evropske komisije izpostavljeno, da je Srbija napredovala, vendar še vedno ostajajo odprta poglavja. Reforma sodstva se nadaljuje, ampak so tu prisotne pomanjkljivosti v okviru ponovne volitve sodnikov in tožilcev. Prav tako so potrebna nadaljnja prizadevanja na področju reforme javne uprave ter boja proti organiziranemu kriminalu in korupciji. Kljub temu da Srbija še naprej dejavno sodeluje z Mednarodnim sodiščem za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije, preostala dva ubežnika, Ratko Mladić in Goran Hadžić, ostajata še vedno na prostosti. Kot pozitiven napredek je potrebno izpostaviti, da je Generalna skupščina ZN 9. septembra sprejela resolucijo, ki jo je predlaga Srbija v odgovor na mnenje Meddržavnega sodišča v zvezi s Kosovom. Cilj resolucije je odprl možnost za dialog med Prištino in Beogradom ter spodbudil sodelovanje in napredek v smeri EU. V zvezi z *ekonomskimi kriterij*, je v kontekstu gospodarske krize omejen napredek pri vzpostavljanju delujočega tržnega gospodarstva. Vendar si mora Srbija prizadevati za prestrukturiranje gospodarstva, tako da bi lahko v srednjeročnem obdobju zdržala pritiske konkurence in tržnih sil v EU. Kljub resnim vplivom gospodarske in finančne krize se je gospodarstvo v letu 2010 izboljšalo. Okrepljen izvoz in pravočasno sprejetje ustreznih ukrepov v posvetovanju z Mednarodnim denarnim skladom so bili ključni pri obnavljanju makroekonomske stabilnosti. Komisija je še opozorila na slab položaj trga dela. Privatizacija državnih podjetij je še vedno v zaostanku. Poslovno okolje še vedno ovirajo zapleteni upravni postopki in slaba vladavina prava. Glede *zakonodaje EU* je komisija pohvalila Srbijo, da napreduje z usklajevanjem svoje zakonodaje z evropskimi standardi. Srbija je prav tako nadaljevala z izvajanjem določb začasnega sporazuma in dosegla napredek pri izpolnjevanju zahtev SPS na mnogih področjih, vključno s kmetijstvom, znanostjo, raziskavami in statistiko. Velik napredek je bil dosežen na področju boja proti organiziranemu kriminalu. Vendar kljub doseženemu napredku bo potrebno vložiti še dodatna prizadevanja za uskladitev zakonodaje in politik z evropskimi standardi. Potrebno je zagotoviti uporabo in dejansko izvajanje sprejetih zakonov, ki se nanašajo na EU.⁶¹

⁶⁰ *Key findings of the 2010 progress report on Serbia*. 2010. Več o tem na spletni strani: europa.rs

⁶¹ Evropska komisija. 2010. *Serbia 2010 progress report*. Več o tem na spletni strani: europa.rs

V letu 2011 je prišlo do velikega premika v zvezi s Kosovom, saj se je končno pričel dialog med Prištino in Beogradom. To se je zgodilo 8. marca pod pokroviteljstvom EU. Bruseljski pogovori so potekali v pisarni odposlanca visoke zunanje predstavnice EU Catherine Ashton za Kosovo. To so bili prvi neposredni pogovori med sprtima stranema na visoki ravni. Napovedali so, da bodo najprej razpravljali o trgovinskih sporazumih ter carinskih in premoženjskih vprašanjih. Pogovori o bolj perečih vprašanjih, kot je neodvisnost Kosova za sedaj niso predvideni. Vendar dejstvo je, da bo prej ali slej moralo priti tudi do razprave o tej temi, saj je potrebno razčistiti status Kosova, da le-ta lahko udejanji svojo polno neodvisnost. Do sedaj je Kosovo priznalo 75 držav. Kosovski premier je poudaril, da je dialog začetek normalizacije odnosov Kosova s Srbijo. Končno gre za dialog med dvema suverenima državama in predstavniki Kosova so bili postavljeni v enakopravno pozicijo s Srbskimi predstavniki. Tovrsten dialog bo izboljšal življenje državljanov in stabilnost v regiji ter odprl pot v evropske integracije. Priština prav tako upa, da bodo pogovori prinesli izboljšanje napetih odnosov med državama in rešili napetosti, s katerimi se srečujejo tako kosovski Albanci kot tudi Srbi v vsakdanjem življenju. Za Beograd pa predstavljajo pogovori zgodovinsko spravo med Srbi in kosovskimi Albanci. Ameriški kongresnik, ki je največji zagovornik neodvisnosti Kosova Eliot Engel je predsednika ZDA Baracka Obama opomnil, da bi morala Amerika igrati aktivno vlogo v dialogu med Beogradom in Prištino, saj bi po njegovem mnenju bilo mednarodno povezovanje brez ameriškega vodstva neuspešno. Prav tako je Engel izrazil nestrinjanje zaradi nagrajevanja Srbije s strani EU, saj le-ta ni nič postorila za rešitev kosovskega vprašanja. V kontekstu približevanja Srbije EU je opozoril na to, da lahko pride do blokade članstva Srbije kot odgovor na blokiranje Srbije za vstop Kosova v Združene narode. Po mnenju Englsa bi se morali Srbija in Kosovo medsebojno priznati ter vstopiti skupaj v EU, tako da bi se pomen meje, ki je trenutno največji problem med državama, izgubil. Glede Kosovskega vprašanja vodi EU politiko nevmešavanja in molči, vendar je jasno, da bo morala Priština kljub podpori ZDA na koncu procesa popustiti, saj brez dogovora z Beogradom končna rešitev tega problema ne bo mogoča (Einspieler 2011). Po dveh dneh, 9. marca 2011, se je dialog med Beogradom in Prištino uspešno zaključil. Vodji obeh delegacij sta izrazila zadovoljstvo, saj so z obravnavanjem nekaterih vprašanj prišli do določenih zaključkov in s tem dosegli napredek. Prav tako sta obe strani obljubili da bodo še naprej zavezane dialogu in bodo nadaljevale z rednimi srečanji. EU je ob

tem še dodala, da je bistveni namen pogovora odprava ovir za normalno življenje ljudi, izboljšanje medsebojnega sodelovanja in njun napredek proti EU.⁶²

Ključni dogodek v premiku Srbije EU pa se je zgodil 26. maja 2011, in sicer so v tajni operaciji prijeli glavnega vojnega zločinca Ratka Mladića in ga v roku enega tedna izročili haškemu sodišču. Obtoženega, ki je bil 16 let na begu so našli v mestu Lazarevo, ki pripada občini Zrenjanin, ta pa se nahaja na severu Srbije. Predsednik Tadić je izjavil, da se je z aretacijo zaprlo eno poglavje črne srbske zgodovine in da je Srbija sedaj korak bližje pomiritvi na tem območju. Prav tako je Tadić poudaril, da si je Srbija z aretacijo Mladića nekako očistila ime ter dokazala, da je pripravljena na polno sodelovanje s haškim sodiščem. Ob tem je pozval še zadnjega ubežnika Gorana Hadžića naj se neha skrivati in začne sodelovati s srbskimi silami. Aretacijo je prav tako pozdravil glavni haški tožilec Serge Brammertz in izrazil zadovoljstvo, da je Srbija pokazala zmožnost popolnega sodelovanja s haškim sodiščem.⁶³

Trenutni položaj Srbije je že od junija 2003, ko je bilo srečanje v Solunu, označen kot potencialna država kandidatka, kar pomeni da ji je obljubljeno članstvo v EU, ko bo na to ustrezno pripravljena. EU sodeluje z vsemi državami Zahodnega Balkana v SAP. V tem procesu se države Zahodnega Balkana postopoma približujejo EU, trenutno imajo že prost dostop do enotnega trga in za svoje reforme lahko pridobijo finančna sredstva s strani EU. Srbija je imela veliko koristi od avtonomnih trgovinskih ukrepov EU vse od leta 2000 naprej. Trgovinsko povezovanje z EU je bilo veliko, saj je EU glavni trgovinski partner Srbije. Po pozitivni oceni generalnega tožilca MKSJ Sergeja Brammertza o sodelovanju Srbije z MKSJ se je svet za splošne zadeve na seji 7. decembra 2009 odločil, da sprostí začasni sporazum o trgovini in s trgovino povezanimi vprašanji med EU in Srbijo. Od začetka izvajanja določb začasnega sporazuma januarja 2009 se je dostop izvoznikov EU na srbski trg znatno izboljšal. V letu 2009 sta se izvoz in uvoz blaga in storitev iz EU ustalila na 54% izvoza celotne države in 54% uvoza. Srbija večinoma prodaja kmetijske in industrijske proizvode: sladkor, maline, pnevmatike, železo, jeklo in stroje v EU, medtem ko uvozi iz EU vozila, dizelsko gorivo in zdravila. Najpomembnejši del pristopanja EU je podpis SPS, ki pomeni pogodbeno razmerje med EU in določeno državo Zahodnega Balkana. Vsebina opredeljuje obojestranske pravice in dolžnosti. Srbija je SPS podpisala že leta 2008, v veljavo pa je stopil oktobra 2010.⁶⁴

⁶² *Dnevnik*. 2011. Prvi neposreden dialog Beograda in Prištine (pod pokroviteljstvom EU) uspešen, (9. marec).

⁶³ RTV SLO. 2011. *Po 16 letih na begu je Ratko Mladić ujet*. Več o tem na spletni strani: rtvslo.si

⁶⁴ *Evropska komisija: Širitev*. Več o tem na spletni strani: europa.eu

7 SKLEP

Dogodki, ki so se zgodili v devetdesetih letih dvajsetega stoletja na Balkanu so obudili spomin na temno stran evropske preteklosti. Obdobje je bilo zaznamovano s ponovnim nastopom sovraštva in človeške iracionalnosti. Na področju JVE je zaradi aktiviranja skritih etničnih in političnih napetosti iz preteklih obdobj izbruhnilo pet vojn. V njih je najmanj 150.000 ljudi izgubilo življenje, 175.000 jih je bilo ranjenih, nekje okoli tri in pol milijona jih je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove in nastala je gromozanska materialna škoda. Ljudje, ki so nekoč živeli pod isto streho so sedaj izgubili vero v sočloveka, kar je nujen predpogoj za normalno življenje vseh prebivalcev na skupnem geografskem prostoru. Države JVE so v tem obdobju spremljale konstantne socialne in ekonomske krize, vzporedno s katerimi je bila prisotna tudi odsotnost vladavine prava. Vsi ti dejavniki so ustvarjali idealne razmere za razvoj neprimerne družbe, bodisi v obliki organiziranega kriminala, nacionalnega ekstremizma, ali kombinacije obojega. Na podlagi tega so postale države JVE obrobno področje Evrope in kot take izvoznice nestabilnosti, beguncev in kriminalitete (Lajh 2002, 7–9).

V prvem poglavju svoje diplomske naloge sem se osredotočila na sam proces širitve EU. Ugotovila sem, da se je ta skozi leta zelo spreminjal, saj je vse več držav imelo željo po pristopanju evropskim integracijam. Predvsem zaradi sodelovanja na različnih področjih, kot na primer gospodarstvo, ekonomija, kultura ter razvoj višjega standarda. Sami kriteriji so z vsakim letom postajali bolj specifični in zahtevnejši, vendar je to dokaj razumljivo, saj je vzporedno s tem potekal tudi postopen razvoj EU, njene politike in infrastrukture ter organov. Kot ugotavljam je v začetku bilo potrebno bistveno manj kriterijev za vstop kot je potrebno danes. Razlog za to je seveda v kompleksnosti EU pa tudi v njeni zrelosti. Na začetku so bili pomembni ekonomski pogoji, ki so prerasli v bolj specifične kopenhagenske kriterije, le-te so nadgradili luksemburški pogoji, ki so se potem še naprej razvili v SAP, ki je trenutno glavna politika EU glede širitve na regijo JVE. Ampak problem, ki ga je potrebno izpostaviti na tej točki se ne nanaša na države prosilke za vstop v EU, ampak na dejstvo ali in do kolikšne mere se je EU sposobna širiti oz. sprejemati nove članice. Politika širitve EU je bil glavni faktor poenotenja Evrope in promocije demokracije v post-komunistične države. Vendar EU se je na tej poti srečevala tudi s svojimi problemi, pojavljala so se notranja trenja med članicami, predvsem zaradi razhajanja mnenj glede delovanja in integracije EU. Zato ni tukaj le vprašanje vstopanja držav JVE v integracije, ampak tudi zmožnosti in ciljev EU.

Po največji širitvi, ki se je zgodila leta 2004, ko je EU sprejela medse deset novih članic, stalne članice EU niso pokazale podpore nadaljnji širitvi EU, torej tudi na JVE regijo ne. Javno mnenjska raziskava, opravljena v letu 2005 je pokazala, da se 49% anketirancev strinja s širitvijo, medtem, ko je leta 2006 padla številka že na 45% podporo. Takšno mnenje je bilo predvsem prisotno v starejših državah članicah EU. Za negativno podporo širitvi EU na regijo JVE je kriva skeptičnost, ki se kaže na različnih področjih, kot so: ekonomski problemi, imigrantski stereotipi, pomanjkanje demokratičnosti v primerjavi z starejšimi članicami EU kot tudi s tistimi, ki so vstopile v letu 2004 ter kljub demokratizaciji odsotnost političnih vrednot. Kar zadeva pomanjkanje demokratičnosti v regiji JVE je tu botrovalo več faktorjev, in sicer v zgodovini se je vse preveč religiozno poudarjalo patriarhat, ki je kot tak ustvaril neustrezno okolje za razvoj demokracije in vladavine prava (DeBardeleben 2008, 206–208). Kot je iz zgodovine znano je zahodni Balkan bil več stoletij pod Otomanskim imperijem, ki je bil sultanat z vladavino sultana in kjer se je gojil kult osebnosti, kar se seveda nadaljuje tudi naprej. Zaradi tovrstne tradicije je bila regija JVE podvržena burnim dogodkom v zadnjih dveh desetletjih, ki so dejansko izbruhnili kot posledica diktatorskih režimov iz preteklosti.

Vendar poleg nizke podpore javnosti širitvi EU na regijo JVE in s tem tudi na Srbijo so tu prisotni še ostali problemi. Iz poročil Evropske komisije, ki sem jih prebrala ugotavljam, da se skozi vsa leta od 2005 pa do danes pojavljajo nekatere zahteve, ki ostajajo stalnica. Predvsem velja opozoriti na konstantno se ponavljajoč poziv Srbije k boljšemu sodelovanju s haškimi sodiščem v lovu na vojne zločince. Videti je, da komisija konstantno meni, da država ne vlaga vseh svojih naporov za doseganje slednjega cilja in ji prav zaradi tega ne dovoli narediti naslednje korake v smeri približevanja EU. Prav tako se pogosto omenja velik problem organiziranega kriminala in korupcije. Še posebej v povezavi s pomanjkanjem neodvisnosti sodstva. To so zadeve, ki so globoko zakoreninjene in jih Srbija nikakor ne more odpraviti čez noč. Pa vendar pravna država je eden od temeljev EU, zato so potrebni večji naporji za reformo tega ključnega sektorja. Po mojem mnenju se mora v državi zamenjati še nekaj generacij, predvsem pa razmišljanje večine prebivalcev, ki je še vedno naravnano bolj kot ne v nacionalistično smer. Dejstvo je, da je do demokratizacije po takšnem razdajanju, kot je bilo na tem območju težko priti in prav zato je za doseg cilja potrebno popolno sodelovanje EU in Srbije.

Na začetku naloge sem izpostavila dve raziskovalni vprašanji, ki sta predstavljali rdečo nit mojega diplomskega dela. Tekom pisanja sem ugotovila naslednje, in sicer glede VI: *Ali je*

vklučevanje Srbije v EU del širših naporov EU za stabilizacijo JV Evrope? Menim, da se EU vsekakor trudi na različne načine stabilizirati regijo JVE, katera je bila v zgodovini izpostavljena hudim pritiskom in vojnim vihram. Ti načini se kažejo predvsem v poskušanju stabilizacije največje države v regiji, in sicer Srbije. Vendar vedno ni bilo tako, saj se je EU pokazala kot zelo neuspešna pri reševanju krize zahodnega Balkana ob izbruhu vojne leta 1991. Razlogi za to so bili različni, kakor vemo je bila EU v tistem času v zgodnji fazi razvoja, saj še ni imela ravno izoblikovane zunanje politike in kot taka je vse preveč hodila po robu prepada in poskušala razrešiti situacijo, kateri pa „žal, takrat ni bila kos. Sama politika EU do te regije je bila naravnana na rekonstrukcijo in reševanje krize, ki je hudo prizadela celotno regijo in tudi EU. Pristop EU se je pokazal za neprimerne in neučinkovitega in zato je bila potrebna intervencija svetovne velesile ZDA, ki je prinesla po Daytonskem sporazumu mir v regijo. Ampak to še zdaleč ni bil konec problemov v tej regiji, saj se zdi kot da se nenehno pojavljajo novi. V času po letu 1995 se je EU že nekako bolj razvila, a vendarle še vedno ni obvladala situacije na Balkanu, saj se je sedaj pojavil problem Kosova, kjer je izbruhnila vojna. Tu se je zopet pokazala nemoč EU za rešitev situacije po diplomatski poti, zato je sledila intervencija svetovne velesile in bombardiranje NATA. Strnjen odgovor na moje raziskovalno vprašanje je vsekakor pritrdilen, saj sta stabilnost in mir tesno povezana in menim, da bosta dosežena z vstopom vseh držav JVE regije v EU, saj se bodo tedaj zbrisale meje, države bodo sledile istemu cilju in pri tem polno sodelovale. Širitev EU je vsekakor ključ do miru na Balkanu.

Kar zadeva drugo raziskovalno vprašanje V2: Kakšni so izzivi srbskega vključevanja v EU? Ugotavljam, da velik izziv vključevanja Srbije v EU predstavlja status Kosova, ki še vedno ostaja pod Resolucij Varnostnega sveta OZN 1244. Zaradi tega sta obe državi močno ovirani na svoji poti proti EU. Kot kaže ostaja to problem, ki bo trajal še kar nekaj let, če ne bo EU prišla na plan s kakšno ugodno rešitvijo tega problema. Vsekakor menim, da je v tem primeru nujno potrebna intervencija, ki bo delovala v tesnem sodelovanju z vrhom obeh držav o rešitvi in končni ureditvi tega problema. Na koncu koncev je EU v velikem interesu, da se Srbija čim prej vključi v njene integracije, že iz razloga stabilizacije v preteklosti nestabilne regije. Sama Srbija je zagotovila, da ne bo nikoli priznala Kosova in Metohije, vendar je pripravljena na diplomatski način, preko pogovorov rešiti vprašanje statusa Kosova in omogočiti spravo srbskega in albanskega naroda. Poleg tega izziva je tu prisotna še kopica ostalih, vendar menim, da so le-ti rešljivi, vendar bo potrebno vložiti veliko truda in narediti kar nekaj drznih potez, celo drastičnih sprememb za popoln doseg ciljev, ki jih je Srbiji

postavila EU. Iz moje raziskave je razvidno, da se država zadnja leta trudi in kaže veliko mero interesa za čimprejšnjo vključitev v evropske integracije.

Zgodovinski cilj Srbije je pristop EU, glavna razloga za članstvo pa sta visok standard in kakovost življenja v njej. Prav tako je srbski politični vrh mnenja, da se bodo s tem popravili njeni odnosi s sosedomi in ostalimi vplivnimi državami sveta. Perspektiva članstva je v trajni stabilizaciji regije in medsebojnem dobrososedskem sodelovanju. Danes stoji Srbija kot pokončna država, ki se je pripravljena spoprijeti z vsemi problemi iz preteklosti in jih tudi rešiti. O tem pričajo številni ukrepi in reforme, ki jih je politični vrh izvedel v zadnjih letih. Lani je vladi uspelo zmanjšati posledice globalne gospodarske krize in ohraniti stabilnost, prav tako je boj proti vsem oblikam korupcije in kriminala učinkovitejši, saj so uvedli zakon o odvzemu premoženja, pridobljenega s kaznivimi dejanji. Vlada je zagotovila tudi dosledno spoštovanje mednarodnih obveznosti in s tem sodelovanje z MKSJ glede predaje še zadnjega vojnega ubežnika Gorana Hadžića. Korak bližje cilju vsekakor predstavlja prijetje glavnega haaškega obtoženca Ratka Mladića, krivega za vojne zločine in zločine proti človečnosti med vojno v BiH in najhujšega genocida po drugi svetovni vojni, v katerem je bilo v Srebrenici leta 1995 ubitih več kot 8000 Bošnjakov. To dejanje lahko vsekakor označimo kot tektonski premik za Srbijo, saj je s tem pokazala da je dorasla izzivu vključevanja v EU. Po vseh naštetih naporih Srbije za vstop v EU je vidno, da se stvari premikajo v pozitivno smer in da bo v primeru, da se tako nadaljuje uspeh zagotovljen. To pomeni, da je Srbija na dobri poti, da postane kompetenten akter v evropski skupnosti in s tem tudi bližje integraciji v EU.

8 LITERATURA

1. Avery, Graham in Fraser Cameron. 1998. *The enlargement of the European Union*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
2. BBC 1995. *The Death of Yugoslavia*. Dostopno prek: <http://www.mojvideo.com/uporabnik/swan/blog/razpad-jugoslavije/9618> (24. februar 2011).
3. BBC TWO 2003. *The Fall of Milosevic*. Dostopno prek: <http://www.mojvideo.com/uporabnik/swan/blog/razpad-jugoslavije/9618> (24. februar 2011).
4. Bechev, Dimitar. 2004. *Balancing Disappointment and Enthusiasm: Developments in EU-Balkan Relations during 2003*. Dostopno prek: http://www.sant.ox.ac.uk/ext/seesox/OpinionPieces_files/65.pdf (10. marec 2010).
5. Bideleux, Robert in Ian Jeffries. 2007. *The Balkans: A Post-Communist History*. New York: Routledge.
6. Bilandžić, Vladimir. 2002. *Regional approach - an obstacle or opportunity for an early integration of the Federal Republic of Yugoslavia into the European structure*. Dostopno prek: http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/bilan1.pdf (10. marec 2010).
7. Brajer, Ciril in Tomaž Bukovec. 2008. Slast in bolečina nove države. *Delo*, 20. februar. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/nedeljski/299896 (20. marec 2011).
8. Brinar, Irena, ur. 2008. *Prihodnost Evropske unije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Cremona, Marise, ur. 2003. *The enlargement of the European Union*. Oxford; New York: Oxford University Press.
10. DeBardeleben, Joan, ur. 2008. *The boundaries of EU enlargement: finding a place for neighbours*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
11. *Delo*. 2006. Neodvisnost Črne gore priznala tudi Srbija, 15. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/26798> (16. junij 2011).
12. --- 2009. Srbija vložila kandidaturo za članstvo v EU, 22. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/95405> (16. junij 2011).
13. *Dnevnik*. 2006. Pakt stabilnosti poslej Svet za regionalno sodelovanje, 30. maj. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/182500> (16. junij 2011).
14. --- 2008a. Rehn: Prijetje Karadžića prelomnica v sodelovanju Beograda s Haagom, 22. julij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/335227> (16. junij 2011).
15. --- 2008b. EU pozdravila izročitev Karadžića haaškemu sodišču, 30. julij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/eu/337197> (16. junij 2011).

16. --- 2010a. Velik dan za Kosovo, težak za Srbijo: Po mnenju ICJ Kosovo ni kršilo mednarodnega prava, 22. julij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042375550> (16. junij 2011).
17. --- 2010b. Pred haaškim sodiščem se bo danes začela glavna razprava v procesu proti Radovanu Karadžiću, 6. september. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042385580> (16. junij 2011).
18. --- 2011. Prvi neposreden dialog Beograda in Prištine (pod pokroviteljstvom EU) uspešen, (9. marec). Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/eu/1042429767> (16. junij 2011).
19. *Državni svet Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.ds-rs.si/> (17. januar 2011).
20. *Evropa – portal Evropske unije*. Dostopno prek: http://europa.eu/index_sl.htm (10. marec 2010).
21. *Evropska komisija*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/index_sl.htm (10. marec 2010).
22. --- 2003. *More unity and more diversity. The European Union's biggest enlargement*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/41/en.pdf> (10. marec 2010).
23. --- 2005. *Evropa v gibanju - Zgodovina Evropske unije*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/publications/booklets/others/58/timeline_sl.pdf (17. januar 2011).
24. --- 2006a. *Regional cooperation in the western Balkans. A policy priority for the European Union*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf (10. marec 2010).
25. --- 2006b. *Serbia 2006 progress report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/sr_sec_1389_en.pdf (24. februar 2011).
26. --- 2007. *Serbia 2007 progress report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf (24. februar 2011).
27. --- 2008. *Serbia 2008 progress report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf (24. februar 2011).
28. --- 2009a. *Kaj je dobro vedeti o širitvi EU*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/screen_mythfacts_a5_sl.pdf (10. marec 2010).
29. --- 2009b. *Serbia 2009 progress report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf (24. februar 2011).
30. --- 2009c. *Stabilisation and Integration Perspectives for the Western Balkans*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/stabilisation_and_integration_perspectives_for_the_western_balkans_en.pdf (10. marec 2010).

31. --- 2010a. *Splošno poročilo o dejavnostih Evropske unije – 2009*. Dostopno prek: http://europa.eu/generalreport/sl/2009/files/rg2009_sl.pdf (24. februar 2011).
32. --- 2010b. *Serbia 2010 progress report*. Dostopno prek: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2010/Rapport%20SR%20TO%20PRESS%20CONF%2008.11.pdf (24. februar 2011).
33. *Evropska komisija: Širitev*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/index_sl.htm (10. marec 2010).
34. *Evropski pokret u Srbiji*. Dostopno prek: <http://www.emins.org/sr/onama/index.html> (17. januar 2011).
35. *Eight years of the Stability Pact for South Eastern Europe - From Stabilisation to Integration*. 2007. (Stability Pact brochure). Dostopno prek: <http://www.stabilitypact.org/about/spisanie.pdf> (17. januar 2011).
36. Einspieler, Vili. 2011. Prvi pogovori med Beogradom in Prištino. *Delo*, 8. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/143291> (20. marec 2011).
37. Final Declaration - Zagreb Summit. 2000. Dostopno prek: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2000/Zagreb%20Summit%2024%20Nov%202000%20Final%20Declaration.pdf (24. februar 2011).
38. Final Declaration – Thessaloniki Summit. 2003. Dostopno prek: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalcani/dich-Salonicco.PDF> (24. februar 2011).
39. Hofbauer, Hanes. 2001. *Balkanski rat: razaranje Jugoslavije: 1991-1999*. Beograd: »Filip Višnjić«.
40. Husič, Mirzet, mag. 2011. *Daytonski sporazum in problemi njegovega uresničevanja*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=585> (24. februar 2011).
41. ICG - International crisis group. 2003. *Thessaloniki and after, (I) The EU's Balkan Agenda, Balkans Briefing, Brussels, 20 June 2003*. Dostopno prek: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalcani/icg20juneTh.pdf> (24. februar 2011).
42. Judah, Tim. 2008. *Kosovo What Everyone Needs to Know*. Dostopno prek: <http://www.istogu.com/pdf/Tim-Judah-Kosovo-What-Everyone-Needs-to-Know.pdf> (17. januar 2011).
43. Kacin, Jelko. 2007. *Odziv na poročila Evropske komisije o napredku držav zahodnega Balkana*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=324> (24. februar 2011).

44. Kajnč, Sabina. 2008. *Razvoj evropske zunanje politike: od evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
45. Kajnč, Sabina in Damjan Lajh, ur. 2009. *Evropska unija od A do Ž*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
46. *Kancelarija za evropske integracije*. Dostopno prek: <http://www.seio.gov.rs/code/navigate.asp?Id=123> (17. januar 2011).
47. Kentrić, Amela. 2003. *Evropska unija in države Jugovzhodne Evrope – pomen regionalnega sodelovanja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
48. *Key findings of the 2010 progress report on Serbia*. 2010. Dostopno prek: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2010/Key%20findings_RS.en.pdf (24. februar 2011).
49. Kochenov, Dimitry. 2005. EU Enlargement Law: History and Recent Developments: Treaty - Custom Concubinage? *European Integration Online Papers* (EIoP) 9 (6). Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=704381 (10. marec 2010).
50. Komisija evropske skupnosti. 2008. *Strategija širitve in glavni izzivi za obdobje 2008–2009*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/strategy_paper_incl_country_conclu_sl.pdf (24. februar 2011).
51. Lajh, Damjan. 2002. *Pakt stabilnosti: Slovenija – nevladne organizacije: (evalvacijska študija)*. Ljubljana : Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
52. *Mednarodni inštitut za bližnjevzhodne in balkanske študije - IFIMES*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=00> (17. januar 2011).
53. Mehikić, Mojca. 2007. *Razvoj načela pogojevanja članstva v EU*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Mehikić, Mojca in Zlatko Šabič. 2008. *Pogojevanje članstva v Evropski uniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
55. Minić, Jelica, ur. 1997. *EU enlargement, Yugoslavia and Balkans*. Beograd: Friederich Ebert Foundation, Regional office Belgrad.
56. *Ministarstvo spolnih poslov – Republika Srbija*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.rs/Srpski/indexs.htm> (17. januar 2011).
57. Norris, John. 2005. *Collision course: NATO, Russia, and Kosovo*. Westport: Praeger Publishers.
58. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991 – 2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

59. Posch, Barbara. 2009. *Serbia on the path towards EU accession*. Dostopno prek: http://www.ifri.org/files/CFA/Serbia_Conference_Belgrade_Note_final.pdf (24. marec 2011).
60. *Priporočilo Evropskega parlamenta Svetu z dne 25. oktobra 2007 o odnosih med Evropsko unijo in Srbijo*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ta/p6_ta-prov%282007%290482_/P6_TA-PROV%282007%290482_sl.pdf (24. februar 2011).
61. Ralchev, Plamen. 2004. *The EU conditional assistance as a policy tool towards Southeastern Europe*. Dostopno prek: <http://www.fornet.info/documents/Ralchev-Presentation20Feb2004.pdf> (10. marec 2010).
62. Ramet, Sabrina P. 2005. *Balkanski Babilon: raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada*. Zagreb: Alinea.
63. RTV SLO. 2011. *Po 16 letih na begu je Ratko Mladić ujet*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/po-16-letih-na-begu-je-ratko-mladic-ujet/258415> (12. junij 2011).
64. Sajovic, Bogdan. 2006. *Od male Srbije do velike Jugoslavije*. Ljubljana: Karantanija.
65. Schimmelfennig Frank in Ulrich Sedelmeier. 2002. *Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research*. Dostopno prek: <http://stephenkinsella.net/WordPress/wp-content/uploads/2008/08/713774508.pdf> (12. junij 2011).
66. Silber, Laura in Allan Little. 1996. *Smrt Jugoslavije*. Ljubljana: CO LIBRI.
67. Sjurssen, Helene. 2006. *Questioning EU Enlargement*. New York: Routledge
68. *Stability Pact for South Eastern Europe*. Dostopno prek: <http://www.stabilitypact.org/> (17. januar 2011).
69. *Stability pact for South Eastern Europe*. 1999. Dostopno prek: <http://www.wilsoncenter.org/subsites/ccpdc/pubs/addm/stabpt.htm> (24. februar 2011).
70. Swoboda, Hannes. 2010. *Zahodni Balkan v letu 2010*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=529> (24. februar 2011).
71. Trbović, Ana S. in Mihailo Crnobrnja, ur. 2009. *Efekte integracije Srbije u Evropsku uniju*. Belgrade : Singidunum University, Faculty of economic, finance and administration. Dostopno prek: http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/Konferencija_FEFA_Dan_Evropa_2009_beleska.pdf (10. marec 2010).
72. Urwin, Derek W. 1995. *The Community of Europe: A History of European Integration since 1945*. Longman: London.
73. Van Ham, Peter in Sergei Medvedev. 2002. *Mapping European security after Kosovo*. Manchester: Manchester University Press

74. *Veleposlaništvo Republike Slovenije, Beograd.* Dostopno prek:
<http://www.belgrade.embassy.si/> (17. januar 2011).
75. *Veleposlaništvo Republike Srbije – Ljubljana.* Dostopno prek:
<http://www.ambasadasrbije.si/index.php> (24. marec 2011).